

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

КОЧУРА СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 346.6

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНО - ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ
ВІДНОСИН**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
Кочура Сергій Вікторович

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Патерило Ірина Володимирівна

Дніпро - 2025

АНОТАЦІЯ

Кочура С. В. Державно - правовий механізм регулювання валютних відносин. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю 081 «Право». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2025.

Сучасна світова економіка є значною мірою взаємопов'язаною та взаємозумовленою системою. Для обслуговування різних економічних інтересів представників окремих країн створено та функціонують спеціальні механізми та інструменти. При цьому у будь-якій економічній системі існує необхідність і можливість здійснювати платежі та інші валютні операції через національні кордони. Наявна система валютного регулювання та валютного нагляду закріплюється відповідними нормативно-правовими документами: законами, положеннями, угодами. У світовій практиці система валютного регулювання та валютного контролю пройшла певні стадії розвитку залежно від рівня стану макроекономічних процесів у державі.

Механізм валютного регулювання в Україні як цілісна система не знайшов відображення у комплексних наукових дослідженнях. Недостатньо вивчено основні особливості валютного регулювання та валютного нагляду у країнах з економікою, що розвиваються, та еволюція цього процесу, не у повному обсязі висвітлено основні тенденції у галузі валютного контролю за експортно-імпортними операціями учасників зовнішньоекономічної діяльності. Проте валютне регулювання і валютний контроль в Україні як цілісна система з властивими їй механізмами та інструментами є актуальною темою для наукових пошуків, що обумовлено трьома групами проблем.

Перша група проблем у дослідженні всього комплексу питань валютного регулювання пов'язана з визначенням місця, ролі та сутності валютного регулювання у державному регулюванні економіки, теоретичними та

методологічними основами валютного регулювання, закономірностями та особливостями моделювання валютного регулювання у стратегії економічного розвитку. Необхідність державного впливу визначається вимогами охорони інтересів суспільства. Ступінь державного впливу та його межі визначаються необхідністю та достатністю збереження регулювання економіки у поєднанні з коригуванням економічного розвитку в потрібному суспільству напрямі. Друга група проблем охоплює аналіз закономірностей розвитку процесів регулювання у валютній сфері. За весь час розвитку суспільства валютні системи країн із ринковою економікою випробовували практично всі наявні моделі валютного регулювання з боку держави. Третя група проблем пов'язана з перспективами розвитку валютного регулювання в Україні у контексті її майбутньої повоєнної відбудови, реалізації курсу євроінтеграції, а також впливу світових економічних процесів глобалізації та регіоналізації на її економіку.

Перший розділ дисертації присвячено вивченню загальних засад дослідження валютних відносин як об'єкта державно-правового регулювання. Зокрема, було визначено категорії, які відображають предмет валютних відносин та які закріплені в законодавстві України, а саме: валюта, валютні цінності, а також було конкретизовано їх головні ознаки. Було обґрунтовано необхідність пізнання онтологічного змісту державно-правового регулювання валютних відносин, запропоноване авторське визначення категорії «правове регулювання валютних відносин». Під останнім необхідно розуміти, сукупність заходів, засобів та механізмів, встановлених національним законодавством та міжнародно-правовими актами, якими забезпечується регулювання відносин між учасниками процесів формування, накопичення, розподілу та використання валютних фондів і цінностей, які наділені відповідною правосуб'єктністю та які реалізуються під наглядом державних та міжнародних інституцій.

Було проаналізовано наукові підходи та погляди до визначення сутності суміжних категорій механізму публічного управління, визначено два підходи,

які використовують науковці під час детермінації наведених вище категорій: структурний та організаційний. На підставі проведеного аналізу зазначених наукових праць було запропоновано розуміти під механізмом державно-правового регулювання валютних відносин сукупність інструментів, засобів, способів організаційного, регуляторного, контрольно-наглядового впливу, уповноважених державою суб'єктів (органів державної влади) у сфері валютних відносин, на регулювання, контроль, оперативне реагування (у випадку порушення встановлених державою вимог) на процеси реалізації суб'єктами валютних відносин власної правосуб'єктності в межах визначених законодавством.

Другий розділ дисертації дозволив висвітлити такі основні питання як забезпечення побудови державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні на законодавчому рівні. Було вивчено головні фактори внутрішнього та зовнішнього характеру, які впливають на економіку України у цілому та сферу валютного регулювання зокрема: воєнний конфлікт, який триває в Україні, неможливість продовжувати політику валютної лібералізації та необхідність застосовувати тимчасові валютні обмеження у таких умовах. Світовий валютний ринок як зовнішній фактор відзначений тим, що відбувається активний процес глобалізації світового господарства, а з іншого – зростання регіональної та субрегіональної інтеграції.

Було досліджено валютні обмеження, які використовуються державами на сучасному етапі, причини та наслідки їх запроваджень для країн з різним типом і рівнем економіки. Було вивчено організаційну та функціональну складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні та на підставі цього аналізу було зроблено наступний висновок. У валютному регулюванні пріоритет надається нормам фінансового права, і діяльність держави у цьому разі необхідно розглядати в аспекті фінансової правової галузі. Держава завжди є учасником фінансових правовідносин, здійснюючи валютні

операції (валютні відносини) у вигляді діяльності компетентних органів управління. Це становище є підставою для твердження, що у валютному регулюванні, безумовно, пріоритет надається нормам фінансового права, і діяльність держави у разі слід розглядати з позиції зазначеної правової галузі.

Поєднання у валютних відносинах публічних і приватних інтересів визначає використання впливу на зазначені відносини методів, властивих різним галузям права (першочергово йдеться про заборону та дозвіл). При цьому механізм державного регулювання валютної діяльності ґрунтується на застосуванні як імперативних, так і диспозитивних правових норм. Однак з усього обсягу законодавчих норм, присвячених валютним відносинам, у цій роботі більшою мірою розглядатиметься сфера дії та застосування саме імперативного методу регулювання цих правовідносин, що найбільше притаманний захисту суспільних інтересів. Все вищевикладене, безсумнівно, впливає з положень фінансового права, у зв'язку з чим у цій дисертації досліджуються фінансово-правові засади регулювання валютних відносин.

У третьому розділі дисертації було досліджено питання валютних блоkad і валютних обмежень як засобу підвищення ефективності функціонування валютного ринку як складової системи національної безпеки держави. Було висвітлено основні процеси глобалізації та регіоналізації, які відбуваються на сучасному етапі у світі та впливають на світову та національні економіки. Було вивчено особливості адміністративних та економічних методів валютного регулювання, а також висвітлено практику їх застосування у закордонних країнах. На підставі проведеного аналізу було виокремлено критерії стабільності національної валюти та фактори формування валютного курсу як основних чинників, що безпосередньо впливають на економіку та економічну безпеку держави. Було обґрунтовано необхідність розмежування «обмеження обігу національної валюти» та «обмеження обігу іноземної валюти», а також суміжних з ними понять.

Було аргументовано позицію про те, що система правового регулювання валютних цінностей у широкому розумінні передбачає обмеження щодо об'єкта, суб'єктного складу учасників валютних відносин та в основах процедурного регулювання. Усі валютні обмеження, що розглядаються у вузькому розумінні, можна звести до сукупності правил відкриття банківських рахунків; купівлі-продажу іноземної валюти та дорожніх чеків; відкриття резидентами рахунків у банках, розташованих за межами України; вивезення національної та іноземної валюти; репатріації іноземної валюти резидентами тощо. Було вивчено та проаналізовано різні моделі режимів валютних курсів та їх різновиди у закордонних країнах. На підставі проведеного порівняння з аналогічною моделлю, яка існує в Україні на сучасному етапі, було зроблено висновок про те, що нині фіксація гривні неможлива, оскільки внутрішніх золотовалютних резервів для цього недостатньо, і з цієї причини неможливо відновити валютний коридор у нових межах - з вищою верхньою межею. Можна лише поставити завдання забезпечення відносної стабільності гривні у «плаваючому» режимі, який коливається щодо рівноважного обмінного курсу.

За результатами проведеного дослідження у роботі було резюмовано, що для розвитку валютної політики України важливою є її інтеграція з країнами ЄС, яка у стратегічному плані в аспекті повоєнної відбудови економіки дозволить одночасно досягти трьох взаємопов'язаних цілей: привести макроекономічну політику у відповідність до сучасних потреб світових інтеграційних процесів; забезпечити країні довгострокову перспективу розвитку та перетворити її ту міцну економічно та політично незалежну державу; підвищити ефективність валютної політики через удосконалення механізмів її формування та реалізації. Перехід від системи паритету до плаваючого валютного курсу неминуче спричиняє зростання ризику втручання у питання грошового звернення. Завдання правового регулювання - визначити правові форми участі держави, які будуть необхідні для захисту інтересів суб'єктів

правовідносин. Валютне регулювання та валютний нагляд є складовими частинами єдиної системи, що лежить в основі валютної політики держави. Валютне регулювання визначає порядок здійснення валютних операцій, регламентує правовідносини, що виникають у результаті їх здійснення, реалізує видання нормативних актів, оперативне керівництво валютною сферою. За допомогою валютного контролю органи регулювання одержують необхідну для здійснення валютної політики та прийняття рішень інформацію, а також контролюють виконання вимог валютного регулювання.

Ключові слова: правове регулювання, валютні відносини, валютний нагляд, регіоналізація, валютна політика, механізм валютного регулювання, національна валюта, валютна операція, валютна система, валютний курс, воєнний стан, режим валютного курсу.

ANNOTATION

Kochura S.V. The Public-Legal Mechanism of Foreign Exchange Regulation. Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2025.

The modern global economy is a significantly interconnected and interdependent system. To serve the various economic interests of individual countries, specific mechanisms and instruments have been established and are in operation. In any economic system, there exists both the need and the opportunity to carry out payments and other currency operations across national borders. The existing system of currency regulation and supervision is enshrined in relevant normative legal acts: laws, regulations, and agreements. In global practice, the system of foreign exchange regulation and control has undergone certain stages of development, depending on the state of macroeconomic processes in a given country.

In Ukraine, the mechanism of foreign exchange regulation as a coherent system has not been comprehensively studied in scholarly research. The main features of currency regulation and supervision in developing economies, as well as the evolution of these processes, remain insufficiently explored. The main trends in currency control over foreign trade operations of foreign economic activity participants are not fully covered. However, currency regulation and control in Ukraine, with their inherent mechanisms and instruments, constitute a relevant subject for academic inquiry, determined by three groups of problems.

The first group of problems concerns the identification of the place, role, and essence of currency regulation within state economic regulation, as well as the theoretical and methodological foundations and modeling of currency regulation within an economic development strategy. The need for state intervention arises from the imperative to protect public interests. The degree and boundaries of such

intervention are defined by the necessity and sufficiency of maintaining regulation while directing economic development in a socially desirable direction.

The second group of problems involves analyzing patterns of regulatory processes in the currency sphere. Throughout history, countries with market economies have tested nearly all existing models of state currency regulation.

The third group of problems relates to the prospects for the development of currency regulation in Ukraine in the context of its post-war recovery, European integration course, and the impact of global processes of economic globalization and regionalization.

Chapter One is dedicated to exploring the general principles of studying currency relations as an object of public-legal regulation. It defines the categories representing the subject of currency relations as enshrined in Ukrainian legislation—namely, currency and currency values—and clarifies their key characteristics. The ontological essence of legal regulation of currency relations is justified, and an original definition of the concept “legal regulation of currency relations” is proposed. It is understood as a set of measures, instruments, and mechanisms established by national legislation and international legal acts to regulate relations between entities involved in the formation, accumulation, distribution, and use of currency funds and values under the supervision of national and international institutions.

The chapter also analyzes scientific approaches to the public administration mechanism and identifies two main approaches—structural and organizational. Based on this analysis, the dissertation defines the mechanism of public-legal regulation of currency relations as a set of tools, methods, and forms of organizational, regulatory, and supervisory influence exercised by authorized state entities (public authorities) over currency relations, for the purposes of regulation, control, and prompt response to violations of established requirements.

Chapter Two focuses on establishing the public-legal mechanism for regulating currency relations at the legislative level in Ukraine. It examines both internal and

external factors influencing Ukraine's economy and currency regulation, particularly the ongoing military conflict, the impossibility of continuing currency liberalization, and the need to impose temporary currency restrictions. The international currency market is marked by global economic integration alongside increasing regional and sub-regional integration.

The dissertation analyzes currency restrictions currently applied by various states, their causes and consequences, and studies the organizational and functional components of the state mechanism of currency regulation. Based on this, it concludes that financial law norms should be prioritized in currency regulation, and the state should be regarded as a participant in financial legal relations through its competent agencies. Hence, currency regulation must be interpreted primarily within the framework of financial law.

The interplay of public and private interests in currency relations necessitates the use of methods from various legal branches, primarily prohibition and permission. The state regulatory mechanism relies on both imperative and dispositive legal norms. However, this dissertation focuses primarily on the imperative method, which best serves the protection of public interests. Accordingly, the study addresses the financial-legal foundations of currency regulation.

Chapter Three examines currency blockades and restrictions as tools to improve the efficiency of the currency market, which is a component of national security. It highlights globalization and regionalization trends affecting the world and national economies, examines administrative and economic methods of regulation, and presents comparative analysis of international practices.

Criteria for currency stability and factors shaping exchange rates are identified as key influences on economic and national security. The distinction between restrictions on national versus foreign currency circulation is substantiated. It is argued that the legal regulation of currency values broadly involves restrictions on objects, participants, and procedural aspects.

Currency restrictions, in the narrow sense, include rules on opening bank accounts, foreign currency transactions, residents' offshore accounts, currency export, and repatriation. Various models of exchange rate regimes are analyzed, with a conclusion that Ukraine currently lacks sufficient gold and foreign reserves to fix its currency or reinstate a currency corridor. Thus, relative stability of the hryvnia should be maintained in a floating regime fluctuating around the equilibrium rate.

The study concludes that the development of Ukraine's currency policy requires integration with the EU, which will simultaneously advance macroeconomic alignment, long-term development, and transformation into a politically and economically resilient state. Legal regulation should define state participation forms to protect participants' rights in currency relations. Currency regulation and supervision form a single system underpinning the state's currency policy. Regulation determines the order of operations, legal frameworks, and administrative management. Supervision ensures policy implementation and compliance.

Keywords: legal regulation, currency relations, currency supervision, regionalization, currency policy, currency regulation mechanism, national currency, currency operation, currency system, exchange rate, martial law, exchange rate regime.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових виданнях, включених до
Переліку наукових фахових видань України*

1. Кочура С.В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 36/2023, с.266-271 URL <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7810917>
2. Кочура С.В. Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні. Журнал «Актуальні питання у сучасній науці (серія «Право»», випуск № 7 (25), 2024 рік, с.376-386 URL [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-376-385](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-376-385)
3. Кочура С.В. Валютні обмеження як засіб підвищення ефективності валютного регулювання у якості складової системи національної безпеки держави. Журнал «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, випуск № 1, 2024 рік, с.84-89 URL <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-15>
4. Кочура С.В. Валютні обмеження та валютний нагляд у механізмі валютного регулювання в Україні: найважливіші аспекти. Журнал «Академічні візії», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 38, 2024 рік, с.1-7 URL <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557723>

*Публікації, які засвідчують апробацію
матеріалів дисертації*

1. Кочура С.В. Адаптивність як детермінанта державно-правового механізму регулювання валютних відносин. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і

перспективи розвитку держави і права», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, м.Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року, с.26-28

2. Кочура С.В. Правові основи регулювання валютних правовідносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку», Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру НАН України, м.Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 року, с. 114-117 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/IntScRes-Kyiv-Apr2023_v2.pdf

3. Кочура С.В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання валютних правовідносин. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі» Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру Національної академія наук України, Київ-Запоріжжя, 23–24 червня 2023 року, с.52-55 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/ScStrCEEur-Kyiv-June2023_v2.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН	27
1.1. Валютні відносини, як об'єкт державно-правового регулювання.....	27
1.2. Онтологічний зміст та особливості здійснення державно-правового регулювання валютних відносин	47
1.3. Сутність та структурна будова механізму державно-правового регулювання валютних відносин	67
Висновки до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	90
2.1 Законодавче забезпечення побудови державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні	90
2.2 Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні	112
2.3 Інституційна складова державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні.....	134
Висновки до Розділу 2.....	156
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	160
3.1. Валютні блокади та валютні обмеження як засіб підвищення ефективності функціонування валютного ринку як складової системи національної безпеки держави.....	160
3.2. Адаптивна модель валютного регулювання як альтернатива інструменту «плаваючого курсу»	181

3.3. Ефективна модель валютного регулювання України в умовах регіоналізації та глобалізації: проблеми та шляхи їх вирішення	204
Висновки до Розділу 3.....	224
ВИСНОВКИ	228
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	232
ДОДАТКИ	256

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна світова економіка є значною мірою взаємопов'язаною та взаємозумовленою системою. Для обслуговування різних економічних інтересів представників окремих країн створено та функціонують спеціальні механізми та інструменти. При цьому у будь-якій економічній системі існує необхідність і можливість здійснювати платежі та інші валютні операції через національні кордони. Наявна система валютного регулювання та валютного нагляду закріплюється відповідними нормативно-правовими документами: кодексами, законами, постановами. У світовій практиці система валютного регулювання та валютного нагляду пройшла певні стадії розвитку залежно від рівня та стану макроекономічних процесів у конкретній державі.

Поєднання у валютних відносинах публічних і приватних інтересів визначає використання впливу на зазначені відносини методів, властивих різним галузям права (першочергово йдеться про заборону та дозвіл). При цьому механізм державного регулювання валютної діяльності ґрунтується на застосуванні як імперативних, так і диспозитивних правових норм. Однак з усього обсягу законодавчих норм, присвячених валютним відносинам, у проведеному дослідженні більшою мірою вивчалася сфера дії та застосування саме імперативного методу регулювання цих правовідносин, що найбільше притаманний захисту суспільних інтересів. Все вищевикладене, безсумнівно, впливає з положень фінансового права, у зв'язку з чим у проведеному дослідженні аналізувалися фінансово-правові засади регулювання валютних відносин.

Інший фокус дослідження був зосереджений на вивченні переходу від системи паритету до плаваючого валютного курсу, що неминуче спричиняє зростання ризику втручання у питання грошового обігу. Завдання правового

регулювання - визначити правові форми участі держави, які будуть необхідні для захисту інтересів суб'єктів правовідносин. Валютне регулювання та валютний нагляд є складовими частинами єдиної системи, що лежить в основі валютної політики держави. Валютне регулювання визначає порядок здійснення валютних операцій, регламентує правовідносини, що виникають у результаті їх здійснення, реалізує видання нормативних актів, оперативне керівництво валютною сферою. За допомогою валютного нагляду органи регулювання одержують необхідну для здійснення валютної політики та прийняття рішень інформацію, а також контролюють виконання вимог валютного регулювання.

Валютне регулювання і валютний нагляд в Україні як цілісна система з властивими їй механізмами та інструментами є актуальною темою для наукових пошуків, що обумовлено трьома групами проблем. У дослідженні всього комплексу питань валютного регулювання перша насамперед пов'язана з визначенням місця, ролі та сутності валютного регулювання у державному регулюванні економіки, теоретичними та методологічними основами валютного регулювання, закономірностями та особливостями моделювання валютного регулювання у стратегії економічного розвитку. Перша група проблем впливає з необхідності державного впливу, що визначається вимогами охорони інтересів суспільства. Ступінь державного впливу та його межі визначаються потребами останнього та достатністю збереження регулювання економіки у поєднанні з коригуванням економічного розвитку у потрібному для суспільства напрямі.

Друга група проблем охоплює аналіз закономірностей розвитку процесів регулювання у валютній сфері. За весь час розвитку суспільства валютні системи країн з ринковою економікою випробовували практично всі наявні моделі валютного регулювання з боку держави. Проте питання існування універсальної та максимально ефективної такої моделі залишається актуальним для потреб теорії та практики валютного регулювання. Третя група проблем пов'язана з перспективами розвитку валютного регулювання в Україні у

контексті її майбутньої повоєнної відбудови, реалізації нею курсу євроінтеграції, а також впливу світових економічних процесів глобалізації та регіоналізації на її економіку.

Дослідження механізму валютного регулювання в Україні є актуальним, оскільки він не є предметом чисельних комплексних наукових розвідок. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці О.І. Дем'янчук, Д.В. Липницького, Є.О. Бублика, А.М. Іскоростенського, О.О. Терещенка, М.Е. Хуторної, О. О. Семчика, В.І. Лемішовського. Варто відзначити теоретичні здобутки у сфері валютного регулювання таких українських науковців як Ю.М. Бездітка, О.І. Береславської, А.С. Гальчинського, О.В. Дзюблюка, а також закордонних науковців: Х. Peng, S. Tagliapietra, С. Chen, Н. Utouh та інших.

При визначенні теоретичних засад функціонування державно-правового механізму регулювання валютних відносин використані наукові надбання та погляди А.М. Іскоростенського, який вказує, що валютні відносини є центральним елементом валютно-фінансової системи держави, а тому потребують особливої уваги та спеціального підходу до їх правового регулювання, адже валютні відносини – це «суспільні відносини, пов'язані із мобілізацією, розподілом і використанням валютних ресурсів, здійсненням контролю та регулюванням порядку проведення операцій з валютними цінностями у процесі валютного обігу, а також відносини, які виникають у сфері валютної діяльності держави» [53, с. 187].

В ході виконання дослідження щодо питання онтологічного змісту та особливостей здійснення державно-правового регулювання валютних відносин автором враховано думку О. І. Береславської, яка зазначає, що правове регулювання валютних відносин це специфічна форма регулювання валютних відносин, яку здійснює держава на основі суворої регламентації процесів руху внутрішніх валютних потоків відповідно до встановлених цілей [20, с. 61- 62].

При вивченні сутності механізму державно-правового регулювання валютних відносин та з'ясуванні залежності цих відносин від механізму та заходів державно-правового регулювання, які відображаються у відповідних контроль-наглядових функціях, враховано точку зору О. О. Семчика щодо змісту валютних відносин, в якій науковець зазначає, що ці відносини є особливим видом фінансових правовідносин, в яких домінує імперативний метод регулювання, а держава виступає не лише учасником, але й домінуючим регулятором [115, с. 30-36].

Стосовно критеріїв забезпечення стабільності національної валюти України як складової валютної політики України та врахування при її реалізації економічних чинників (інфляція, загальний економічний розвиток та розмір національного ВВП) враховано висновки Д. Липницького, який висловлює думку про те, що незалежно від економічного розвитку тієї або іншої країни, ВВП виграє від збільшення грошової маси. Водночас науковець акцентує на тому, що, попри необхідність цього фактору, він все ж є недостатнім для економічного зростання, особливо у часи четвертої промислової революції, коли уряди країн повинні відігравати більш активну та комплексну роль у прискоренні національного технологічного розвитку [197, с. 89].

При дослідженні питань моделей режимів регулювання валютного курсу як ключової ланкою валютної політики автором враховано позицію О. Терещенко, яка відмічає, що саму валютну безпеку необхідно розглядати з різних позицій. Відповідно до вузького підходу вона зводиться до стану валютного курсу, що забезпечує стабільність національної валюти. Валютна безпека у широкому розумінні також передбачає можливість автоматичного встановлення платіжного балансу, достатності офіційних валютних резервів, забезпечення стабільного надходження валюти на внутрішній ринок з високим експортним потенціалом та інвестиційною привабливістю країни [215, с. 182].

Попри наукову цінність перерахованих праць, залишаються недостатньо вивченими основні особливості валютного регулювання та валютного нагляду у країнах з економікою, що нещодавно отримали статус ринкової (Україна – з 2006 р.), а також еволюцію процесу переходу від командно-адміністративної до ринкової типу економіки в аспекті валютного регулювання. Не у повному обсязі висвітлено у науковій спільноті основні тенденції у галузі валютного нагляду за експортно-імпортними операціями учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільного, трудового та господарського права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара в межах науково-дослідної роботи на тему: «Виявлення особливостей та удосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0122U001411), акти впровадження від 07 травня 2025 р. № 061/1, № 061/2. Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (витяг з протоколу № 5 від 18 листопада 2021 року).

Мета дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на основі доктрини валютного права, положень чинного законодавства України та узагальнення національної практики його застосування вивчити механізм валютного регулювання в Україні в адміністративному аспекті, його компоненти та особливості, загальні засади валютних відносин як об'єкта державно-правового регулювання для формулювання практичних пропозицій, які спрямовані на вирішення наявних правових колізій і прогалин.

Задля досягнення мети дисертаційної роботи автором поставлено й вирішено такі **завдання**:

- визначити категорії, що відображають предмет валютних відносин та закріплені у законодавстві України та закордонних країн;

- проаналізувати валютні обмеження, які використовуються державами на сучасному етапі, причини та наслідки їх запроваджень для країн з різним типом і рівнем економіки;
- вивчити організаційну та функціональну частини державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні та у закордонних країнах;
- висвітлити питання валютних блоkad і валютних обмежень як засобу підвищення ефективності функціонування валютного ринку як компонента системи національної безпеки держави;
- проаналізувати різні моделі режимів валютних курсів та їх різновиди у закордонних країнах, а також вивчити особливості моделі валютного курсу в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері валютного регулювання.

Предметом дослідження є функціонування механізму валютного регулювання в Україні у межах правового та нормативного поля.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальні положення теорії права, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

У дисертаційній роботі були використані наступні спеціальні методи: формально-юридичний і системно-структурний методи, метод узагальнення, порівняльно-правовий метод, метод правового моделювання та правової інтерпретації. Використання діалектичного методу сприяло пізнанню онтологічного змісту державно-правового регулювання валютних відносин [підрозділ 1.1, 1.2.]. За допомогою логіко-семантичного методу уточнено (поглиблено) категоріально-понятійний апарат, розмежовано категорії «валюта» та «валютні цінності», «обмеження обігу національної валюти» та «обмеження обігу іноземної валюти», а також суміжних з ними понять [підрозділи 1.3, 2.1].

Застосування формально-логічного методу, а також методу критичного аналізу наукової літератури сприяло формуванню основ для всебічного дослідження змісту основних важелів та інструментів, які використовуються у валютному регулюванні в Україні та у закордонних країнах [підрозділи 2.2., 2.3.]. Метод правового моделювання та правової інтерпретації був використаний у процесі дослідження можливостей запровадження досвіду закордонних країн у сфері валютного регулювання, зокрема, щодо різних видів валютних обмежень, в Україні [підрозділ 3.1, 3.2].

Порівняльно-правовий метод застосовано у процесі виявлення переваг і недоліків різних моделей валютного курсу, що використовуються у закордонних країнах, а також визначення можливостей використання такого досвіду в Україні [підрозділи 1.2., 3.2].

Нормативно-правову основу дослідження склали: Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Митний кодекс України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України «Про валюту і валютні операції», Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», Постанова Правління Національного банку України від 17 серпня 2012 року № 346 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу», Постанова Правління Національного банку України від 03 січня 2019 року № 13 «Про затвердження Положення про валютний нагляд».

Емпіричну основу дослідження склали: методичні документи та статистичні дані, публікації у засобах масової інформації, матеріали судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним небагатьох в Україні ґрунтовним спеціальним науковим комплексним

порівняльно-правовим дослідженням механізму валютного регулювання в адміністративному аспекті в Україні та в закордонних країнах.

Наукова новизна дослідження розкривається у наступних положеннях, висновках і пропозиціях:

у перше:

- обґрунтовано позицію про те, що головними факторами внутрішнього та зовнішнього характеру, які впливають на економіку України у цілому та сферу валютного регулювання зокрема на сучасному етапі, це: воєнний конфлікт, який триває в Україні, неможливість продовжувати політику валютної лібералізації та необхідність застосовувати тимчасові валютні обмеження у таких умовах, а також світовий ринок;

- аргументовано, що система правового регулювання валютних цінностей у широкому розумінні передбачає обмеження щодо об'єкта, суб'єктного складу учасників валютних відносин та в основах процедурного регулювання. Усі валютні обмеження, що розглядаються у вузькому розумінні, можна звести до сукупності правил відкриття банківських рахунків; купівлі-продажу іноземної валюти та дорожніх чеків; відкриття резидентами рахунків у банках, розташованих за межами України; вивезення національної та іноземної валюти; репатріації іноземної валюти резидентами тощо;

- доведено, що модель валютного курсу, яка існує в Україні на сучасному етапі, не припускає фіксацію гривні: вона неможлива, оскільки внутрішніх золотовалютних резервів для цього недостатньо, і з цієї причини неможливо відновити валютний коридор у нових межах - з вищою верхньою межею. Можна лише поставити завдання забезпечення відносної стабільності гривні у «плаваючому» режимі, який коливається щодо рівноважного обмінного курсу;

- узагальнено, що найважливішим фактором для розвитку валютної політики України у період повоєнної відбудови є її інтеграція з країнами ЄС,

яка у стратегічному плані в аспекті повоєнної відбудови економіки дозволить одночасно досягти трьох взаємопов'язаних цілей: привести макроекономічну політику у відповідність до сучасних потреб світових інтеграційних процесів; забезпечити країні довгострокову перспективу розвитку та перетворити її ту міцну економічно та політично незалежну державу; підвищити ефективність валютної політики через удосконалення механізмів її формування та реалізації.

удосконалено:

- результати наукових підходів і поглядів щодо визначення сутності суміжних категорій механізму публічного управління у сфері валютного регулювання;
- узагальнення основних напрямів щодо забезпечення побудови державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні на законодавчому рівні;
- аргументацію положення про те, що у валютному регулюванні пріоритет надається нормам фінансового права, тому діяльність держави у цьому випадку необхідно розглядати в аспекті фінансової правової галузі;
- обґрунтування позиції, що основні процеси глобалізації та регіоналізації, які відбуваються на сучасному етапі у світі, мають безпосередній вплив на світову та національні економіки.

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування необхідності пізнання онтологічного змісту державно-правового регулювання валютних відносин;
- характеристики двох підходів, які використовують науковці під час детермінації наведених категорій: структурний та організаційний;
- визначення світового валютного ринку як зовнішнього фактору, який впливає на національні економіки держав світу та відзначений тим, що на ньому відбувається активний процес глобалізації світового господарства, а з іншого – зростання регіональної та субрегіональної інтеграції;

- підтримка позиції щодо необхідності розмежування категорій «обмеження обігу національної валюти» та «обмеження обігу іноземної валюти», а також суміжних з ними понять.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані:

- у правотворчості – у процесі розробки пропозицій щодо вдосконалення валютного законодавства України;
- у правозастосовній діяльності – основні результати дослідження можуть бути використані суб'єктами валютного регулювання в своїй діяльності;
- у навчальному процесі - при підготовці навчально-методичного комплексу дисциплін «Актуальні питання правового регулювання валютних правовідносин», «Актуальні питання валютного законодавства», «Господарське право», при розробці навчальних посібників, підручників; в процесі наукового дослідження за науково-дослідною темою кафедри цивільного, трудового та господарського права «Виявлення особливостей та удосконалення нормативних парадигм в сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції (номер державної реєстрації 0122U001411)», акти впровадження від 07 травня 2025 р. № 061/1, № 061/2.

Особистий внесок здобувача. Дисертація робота являється самостійним науковим дослідженням, яке містить висновки та результати, що становлять особистий здобуток автора та його розуміння основ діяльності державно - правового механізму регулювання валютних відносин в Україні, перспектив його розвитку та вдосконалення.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема: 1) Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права (м.Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року); 2) Матеріали IV Міжнародної науково-

практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку» (м.Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 року); 3) Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі» (Київ-Запоріжжя, 23–24 червня 2023 року).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 4 наукових публікаціях (з них 4 у фахових виданнях України), а також 3 тезах доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, із них основного тексту 216 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

1.1. Валютні відносини, як об'єкт державно-правового регулювання

Валютна система держави є одночасно одним із найбільш важливих об'єктів державно-правового регулювання, і в той же час – одним із найбільш складних соціально-економічним явищем, яке має надзвичайний вплив на систему національної безпеки та стабільність державотворчих процесів. Валютні відносини, виступаючи елементом валютної системи, є втіленням участі громадян, держави, суб'єктів господарювання та навіть міжнародних акторів в процесах перерозподілу валютних цінностей. Саме тому виникає необхідність встановлення чітких правил здійснення валютних відносин, які з поміж іншого повинні організовувати і саму валютну систему.

Для того щоб державно-правове регулювання валютних відносин мало необхідний рівень ефективності необхідно розуміти їх суспільно-правову, а також соціально-економічні механізми та закономірності їх здійснення. Для цього необхідно не лише провести аналіз сутності та змісту валютних відносин, а визначити їх в якості об'єкту державно-правового регулювання. Їх об'єктивізація та надання їм відповідного значення для цілей такого регулювання вимагає розгляду проблематики їх існування з різних кутів зору. а також різними інструментами наукового пізнання характерними для наук адміністративного та фінансового права, державного управління тощо. Такий міжгалузевий характер валютних відносин одночасно перетворює їх і на об'єкт державно-правового регулювання, і на певну відокремлену систему реалізації

валютного регулювання, що обумовлює самостійність механізмів владно-управлінського впливу на них.

Як зазначає А.М. Іскоростенський валютні відносини – це «суспільні відносини, пов'язані із мобілізацією, розподілом і використанням валютних ресурсів, здійсненням контролю та регулюванням порядку проведення операцій з валютними цінностями у процесі валютного обігу, а також відносини, які виникають у сфері валютної діяльності держави» [54, с. 187]. Вчений вказує на тому, що ці відносини є центральним елементом валютно-фінансової системи держави. а тому потребують особливої уваги та спеціального підходу до їх правового регулювання.

В свою чергу І.В. Ленко та В.О. Александрова зазначають на тому, що валютні відносини є інтегральним елементом, який забезпечує участь державі в міжнародних відносинах та міжнародному розподілі ресурсів і капіталу. Через це, вчені вважають, що державно-правове регулювання валютних відносин на національному рівні не можливе без того щоб приймати до уваги особливість міжнародно-правового регулювання, а також повністю виключаючи участь міжнародних регуляторів [79, с. 245-247]. Дана теза свідчить, що державно-правове регулювання валютних відносин виходить за межі суто національного законодавства та національних внутрішніх інструментів та механізмів. Сучасний рівень глобалізаційних відносин та взаємна інтеграція фінансово-економічних систем різних держав обумовлює необхідність залучення регуляторів фінансових відносин над національного рівня.

Цей тренд до речі існує в ЄС, куди Україна подала заявку на вступ, а тому дослідження теоретико-методологічних засад регулювання валютних відносин буде розглядатись нами з урахуванням як потреб регулювання валютних відносин в ЄС, так і доцільності залучення до певних процесів міжнародні контролюючі чи правоохоронні органи, зокрема в частині протидії протизаконному використанню фінансових ресурсів.

До речі, деякі дослідники у своїх поглядах ототожнюють суто валютні відносини з міжнародними валютними відносинами і не розглядає перші окремо від других [35, с. 230-232; 49, с. 17-19]. З такою позицією ми не погоджуємося, оскільки внутрішньодержавні валютні відносини являють собою складовий елемент системи національної безпеки для будь-якої країни. Крім того регулювання валютних відносин всередині держави обумовлює існування та практичний вираз суверенітету держави. Але ми наголошуємо на тому, що система державно-правового їх регулювання не можлива без залучення до неї як міжнародних інституцій, так і практики міжнародно-правового регулювання, особливо в контексті дотримання транспарентності та легальності походження валютних ресурсів.

Цікаво, що деякі академічні дослідження в сфері валютних відносин мають стійке уявлення про необхідність розмежування грошових та валютних відносин як таких. З цього приводу Л.М. Рябініна незалежно з І.В. Алексєєвим та М.К. Колісником [4; 113]. доходять висновку про те, що «грошові» відносини є характерними для внутрішньодержавних розрахунків, а «валютні» – для розрахунків в міжнародних відносинах. Але тут слід апелювати тим, що розрахунково-кредитні відносини одночасно є і валютними (або валютно-грошовими) відносинами (хоча за таким підходом піддається сумніву можливість існування суто «валютних» відносин, адже «валюта» – це національні гроші країни, і тому – синонім поняття «гроші»). Тобто «валюта» це як раз національна розрахункова одиниця, еквівалент вартості, що в сучасній політекономічній науці охоплюється терміном «гроші».

Саме в цьому ми вбачаємо одну із головних проблем термінологічної визначеності: правова наука завжди виступає засобом для врегулювання економічних відносин, але для економіки як такої, валютні ресурси охоплюються суто економічною категорією «гроші», яка на відміну від «валюти» не має чіткої дефініції та правового оформлення. Іншими словами,

законодавець традиційно визнає в якості об'єкту регулювання саме валюту, валютні цінності та валютні відносини, – описуючи ними економічні явища та відносини, які на рівні економічної науки мають специфічний предметний вираз у формі грошей, як еквіваленту вартості. Економісти, послуговуючись апаратом правової науки та методологією саме правового регулювання, унормували в такий спосіб всю ту складну сукупність економічних аспектів існування інституту грошей та його похідних елементів. Однак, для самої правової науки на перше місце завжди виходить правова визначеність. Це означає, що кожен різновиду «грошей – валюти», кожен елемент чи аспект валютних відносин отримує власне визначення та власний інструментарій державно-правового регулювання.

Для економіки в загальному уявленні не має значення правовий вираз економічних категорій, оскільки економічні процеси є об'єктивно існуючими і обмежити їх розвиток в штучний спосіб можливо лише за рахунок запровадження відповідних державних заходів стримування. Натомість для правової науки, для науки державного управління визначеність предмету правового регулювання є вкрай важливою, і саме тому, розглядаючи проблематику визначення сутності категорії «валютні відносини» ми повинні орієнтуватись не на економічну сутність цих відношень, а на спроможність держави їх врегулювати засобами права.

Хоча знову ж таки, поза межами суто правового регулювання валютні відносини уявляються залежними від економічної сутності грошей. Валютні відносини є відносинами між економічними суб'єктами, а не між грошима, але такий підхід до визначення сутності валютних відносин не може прийматися до уваги без додаткового зауваження, щодо того, що відповідно до вітчизняного законодавства, валютні цінності є речами, хоча з економічного погляду грошові білети та білонна монета є зобов'язаннями центрального банку країни та не є речами [110, с. 42]. Проте як зобов'язання, так і речі є об'єктами майнових

прав, а виконання зобов'язань обов'язково супроводжується діями з передачі майна, отже передачі майнових прав. Саме тому об'єктом валютних відносин є валютні цінності, тобто кошти, платіжні документи та цінні папери (номіновані в іноземній валюті), а також банківські метали [135, с. 181]. В такому ж контексті визначає валютні відносини й Л.М. Кравченко: «врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у фінансово-кредитній сфері з приводу створення та використання валютних фондів держави, окремого підприємства чи громадянина, що носять комплексний та владно-майновий характер» [72, с.7]. Таким чином, дослідниця надає валютним відносинам владно-майновий характер. Це означає, що суб'єкти цих відносин набувають та відчужують майнові права, що свідчить про матеріальну природу валютних цінностей. І так твердження є вірним, навіть якщо валютні відносини відбуваються в безготівковій формі чи засобами електронних грошей.

Така матеріалізація валюти свідчить про певні особливості валютних правовідносин як об'єкту правового регулювання, що з урахуванням інших ключових ознак валюти тягне за собою обов'язковість державного нагляду та контролю за їх фактичним здійсненням. Саме тому на думку Ж.В. Завальної, М.В. Старшинського, до валютних правовідносин слід відносити відносини у сфері обігу валюти та валютних цінностей та процесу функціонування уповноважених державою органів з приводу валютного регулювання та валютного контролю, метою яких є забезпечення прав та інтересів фізичних, юридичних осіб та/або держави [50]. Так само роль держави у валютних правовідносинах відзначає і З. В. Михайлів, який визначає їх як «врегульовані нормами права комплексні суспільні зв'язки, які мають особливий владно-майновий характер і виникають у процесі організованої державою фінансової діяльності щодо утворення й використання централізованих і децентралізованих фондів специфічних грошових засобів – валютних фондів» [88, с. 34]. Хоча дане визначення, на наш погляд, і підлягає критиці в частині «суспільних зв'язків» та

процесом «державно-фінансової діяльності», одна ми повинні звернути увагу на ту обставину, що дослідник центральне місце відводить регулятору. Тобто окрім правового регулювання обов'язковим є й інституційне регулювання валютних відносин. З цим важко не погодитись, особливо враховуючи той факт, що державні фінанси також представляють собою валютні ресурси, а отже не можуть бути віддані на самовільне використання суб'єктами таких відносин, оскільки отримують собою елемент системи національної безпеки.

На думку ж А.М. Іскоростенського валютні відносини пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням валютних ресурсів, здійсненням контролю й регулюванням порядку проведення операцій з валютними цінностями в процесі валютного обігу, а також відносини, які виникають у сфері валютної діяльності держави [53, с. 205-207]. З огляду на такий підхід доцільно говорити про існування валютних приватних та валютних публічних правовідносин, кожен вид з яких обумовлює необхідність створення власної системи правового регулювання. Це пов'язано з тим же підвищеним інтересом держави до процесу регулювання валютних відносин, а тому у їх публічній формі органам уповноваженим державою притаманна активна правосуб'єктність, тоді як усім іншим учасникам валютних відносин – пасивна.

Доволі складне визначення валютних правовідносин пропонує К. А. Мякота, який розуміє під ними «суспільні відносини (які мають змішаний характер), що виникають у процесі введення в обіг, припинення й самого обігу валюти й валютних цінностей і здійснюються між визначеними законодавством суб'єктами щодо валюти й валютних цінностей під наглядом держави в особі уповноважених органів, що реалізують виконання валютної політики держави» [94, с. 135-137]. Критичний погляд на дане визначення ставить перед нами два важливих питання: коло визначених державою суб'єктів, що можуть бути учасниками валютних відносин та обов'язковість державного нагляду за реалізацією валютних правовідносин.

Подібна вибірковість та детермінація суб'єктного складу валютних відносин знаходить свій розвиток і в роботах С.В. Ткач [131], однак ця необхідність на думку дослідника виникає через особливий правовий режим самого предмету відносин – валютних цінностей. Ми наголошуємо на тому, що нами так само ключове місце в системі пізнання сутності валютних відносин, філософсько-правової місії їх державно-правового регулювання нами також відводиться їх особливому предмету – валютним цінностям. При цьому ключова його особливість полягає в тому, що еволюція цих відносин випереджає праворегулюючу здатність держави, а тому інколи виникає ситуація за якої поява нових форм валютних цінностей не охоплюється існуючим правовим регулюванням.

В цьому контексті доволі цікавим нам уявляється зауваження М. В. Старинського щодо того, що аналіз чинного законодавства України, що регулює валютні відносини, свідчить, що поняття «валютне правовідношення» в ньому не закріплене. Для того щоб адекватно надати визначення будь-якому поняттю, в тому числі поняттю «валютні правовідносини», варто враховувати онтологічний зміст тих відносин, предметом яких виступають валютні цінності, що дає змогу подивитися на природу таких відносин через призму правового режиму їх об'єкту та предмету, які до речі, мають відповідне законодавче закріплення [119, с. 40-42]. Такий підхід свідчить про те, що валютні правовідносини фактично мають похідну природу в залежності від їх предмету, а отже і їх правове регулювання є похідним та залежним від сутності, змісту та характеру правового режиму конкретних валютних цінностей.

Ще Є.О. Алісов зазначав, що оскільки «валютні правовідносини, по своїй суті, є специфічним різновидом фінансово-правових відносин, то їх об'єктом є валютні цінності, під якими варто розуміти предмети, що служать засобом платежу в міжнародних розрахунках чи ті, що можуть бути сурогатом міжнародних розрахункових засобів, тобто являються грошима» [5, с. 16-18]. Це

певним чином ототожнює валютні правовідносини із фінансовими, що дає нам можливість говорити про допустиму схожість природи їх регулювання, а отже, що вони характеризуються рухом грошової форми вартості між суб'єктами фінансово-господарської діяльності. Саме тому А.М. Іскоростенський визначає центральним елементом валютних правовідносин процес розподілу та використання валютних ресурсів шляхом встановлення валютного режиму, валютного регулювання та валютної політики [54, с. 16-17]. З одного боку це пояснює виключність природи правового регулювання валютних відносин, з іншого – характеризує їх як надмірно отяжені владно-управлінським впливом. Тобто валютні відносини це не просто предмет правового регулювання, а і предмет підвищеної уваги з боку держави, що втілюється в системі правового, організаційного та інституційного контролю і нагляду за їх здійсненням.

З точки зору механізму правового регулювання цікавим є погляд О. О. Семчика на зміст валютних відносин. Так, дослідник вказує, що ці відносини є особливим видом фінансових правовідносин, в яких домінує імперативний метод регулювання, а держава виступає не лише учасником, але й домінуючим регулятором [115, с. 30-36]. Фактично дослідник ставить валютні відносини в залежність від державно-правового їх регулювання. Тобто їх значущість для держави пояснюється особливістю правового режиму предмету таких відносин та обумовлює необхідність запровадження відповідного правового режиму їх здійснення, в якому держава виступає не лише постійним учасником (органи уповноважені на здійснення валютного контролю), але і виконує контрольно-наглядову функцію через створення відповідного масиву правового забезпечення їх реалізації.

Значно спрощений підхід простежується в роботах О.А. Костюченка, який валютні правовідносини визначає як особливу форму суспільної участі у сфері фінансової діяльності держави в процесі створення та використання валютних ресурсів та фондів [60, с. 21]. Тобто невід'ємними елементами таких відносин

завжди виступають процедури пов'язані із створенням, накопиченням, перерозподілом та використанням валютних цінностей в державі. Ми свідомо наголошуємо не на державній власності чи приматі державної монополії над ватними ресурсами, а лише обмежуємо коло регулювання територією держави. Це пов'язано із тим, що лише в межах її території відбувається переміщення та використання таких ресурсів, але їх походження може мати закордонний характер.

Якщо ж звернутись до праць Т.М. Яхменко, то можна простежити еволюцію домінування держави у процесі правового регулювання валютних відносин. Так, в роботах дослідниці, що з'явилися на початку ХХІ ст., відзначалось, що валютні відносини складають зміст фінансової діяльності держави і органів місцевого самоврядування, і є невід'ємною частиною фінансово-правових інститутів держави на рівні із бюджетними відносинами та грошово-кредитними відносинами [144, с.56]. Але вже О. С. Шевчик наголошує на тому, що валютні відносини посідають окреме місце в фінансовій системі держави, є «специфічним видом фінансових правовідносин, і регулюють, з однієї сторони, здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності операцій на міжнародному валютному ринку, а з іншої - діяльність держави та її уповноважених органів по створенню та використанню валютних фондів» [134, с. 1080-1082]. Наділення держави спеціальним статусом регулятора таких відносин обумовлюють їх владний характер, а в контексті даного дослідження – специфічну природу таких відносин в якості предмету державно-правового регулювання. Використання нами сентенції «державно-правове регулювання» розкриває необхідність виконання державою одночасно ролі суб'єкту правотворчості та інституціонального регулятора валютних відносин.

О.М. Бартош під валютними правовідносинами розуміє урегульовані нормами права суспільні відносин між «правосуб'єктними суб'єктами з приводу обігу валюти і валютних цінностей, реалізація яких забезпечується силою

державного примусу в їх ретроспективі» [16, с. 10-11]. Дане визначення звертає на себе увагу простотою формулювання та наявністю двох ключових аспектів, які впливають на характер державно-правового регулювання валютних відносин:

ці відносини відбуваються лише між суб'єктами, наділеними відповідною правосуб'єктністю щодо розпорядження, володіння та використання валютних цінностей;

вони характеризуються державним примусом, а отже домінуванням імперативного методу правового регулювання над диспозитивним, навіть враховуючи принцип свободи економічної діяльності, різновидом якої є валютні відносини.

На думку О.О. Дмитрика найбільш важливою ознакою валютних відносин є те, що вони, на відміну від інших відносин в економічному секторі суспільного буття, реалізуються під максимальним контролем держави, який впливає на свободу вибору модусів поведінки суб'єктів таких відносин [42, с.25]. Ми поділяємо цю точку зору, особливо враховуючи той факт, що самі по собі валютні відносини реалізуються за обов'язкової участі органу державного валютно-фінансового контролю. Чи можна говорити в таких умовах про свободу вибору та конфігурацію відносин, чи слід приймати той факт, що валютні ресурси та фонди, утворюючи один із елементів системи національної безпеки держави – фінансової безпеки – потребують відповідної підвищеної регуляторної уваги з боку держави та владних інституцій.

В цьому контексті Л. К. Воронова зауважує на тому, що валютні відносини слід розглядати через механізми правового впливу на процес обігу валютних цінностей. Такий підхід означає, що існування валютних відносин обумовлюється лише процесом участі суб'єктів таких відносин в формуванні та розподілі валютних фондів виключно за участі держави. В інший спосіб такі відносини – без участі держави – дослідниця визначає як протиправні та

спрямовані на створення паралельної валютної системи в державі [33]. Тут слід розкрити току зору вченої, оскільки на наше переконання валютні відносини дійсно можуть існувати лише тоді, коли відбувається їх державне регулювання. тобто коли запускається механізм державно-правового їх регулювання. В іншому випадку використання валютних ресурсів суть процесів тіньової економіки, з якою вітчизняний законодавець продовжує боротися, але не достатньо ефективно.

І другий аспект валютних відносин. на який звертає нашу увагу Л. К. Воронова – це легітимізація будь-якої процедури пов'язаної із створенням. накопиченням чи використанням валютних ресурсів. Ми наголошуємо на цьому. а детальний аналіз та обґрунтування буде викладене при дослідженні змісту державно-правового регулювання валютних відносин.

А. М. Суторміна вважає, що зміст валютних правовідносин якнайкраще розкривається через їх диференціацію на охоронні та регулятивні. Так, на думку вченої регулятивний характер валютних відносин відображає їх суспільне значення, оскільки стосується обігу валюти та валютних цінностей між суб'єктами приватного та/або публічного права. В будь-якому випадку громадяни приймають в них пряму участь. Охоронний характер цих відносин розкривається через вплив на валютні відносини з боку держави[125, с. 23-27]. Таким чином, дослідниця розкриває залежність державного регулювання валютних відносин від їх економіко-правової природи.

Змістом валютних правовідносин є поведінка суб'єктів, а юридичним змістом – суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що встановлені нормами валютного законодавства України. Під суб'єктивним правом розуміється встановлена юридичною нормою міра можливої, дозволеної, вільної та гарантованої законодавством поведінки учасників правовідносин. Під юридичними обов'язками суб'єктів валютного права розуміють міру необхідної поведінки зобов'язаного суб'єкта валютного права [119, с. 78-82]. Дана теза

М.В. Старинського логічним чином укладається в розуміння необхідності з боку держави приділяти і стільки уваги процесу регулювання валютних відносин, і законодавчому закріпленню правового режиму самого їх предмету.

Тут необхідно зазначити, що практичне значення та утилітарність отриманих результатів під час даного дослідження матимуть цінність лише тоді, коли ми теоретико-методологічні підходи науки фінансового права, адміністративного права та інших суміжних наук в контексті регулювання валютних відносин, узгоджуємо із реальним станом законодавчого забезпечення їх здійснення, їх державно-правового регулювання. Іншим словами, теоретичний концепт державно-правового регулювання валютних відносин та самих відносин як його об'єкту повинен кореспондуватись із законодавчими реаліями України. Тому необхідно навести низку термінів, закріплених на законодавчому рівні, в яких розкривається бачення предмету валютних відносин з боку законодавця (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Категорії, які відображають предмет валютних відносин та які закріплені в законодавстві України

Категорія	Визначення	Нормативно-правовий акт
валюта	законний засіб грошового обігу країни, який є законним платіжним засобом для сплати державних і приватних боргів у цій країні.	Розділ 2.02 Стандартних положень та умов Європейського банку реконструкції та розвитку [71]
валютні цінності	національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали	п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції» [64]
валютні цінності	а) валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу та є законним	п. 1 ⁻¹ ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України [52]

	<p>платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу;</p> <p>б) іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу;</p> <p>в) платіжні документи та цінні папери (акції, облигації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України, в іноземній валюті або банківських металах;</p> <p>г) банківські метали - золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів</p>	
--	--	--

Наведені вище визначення не вимагають теоретичного осмислення та дослідження на предмет їх методологічного обґрунтування щодо закріплення на законодавчому рівні саме в такому формулюванні. Це дефініцію, які визначені державою та несуть в собі відповідне змістовне навантаження під час регулювання відносин, в яких вони виступають предметом. Для цілей даного дисертаційного дослідження важливим є розуміння та сприйняття усталеності правового режиму вказаних вище категорій. Це означає, що реалізація валютних відносин відбувається стосовно вказаних вище категорій у заздалегідь

визначений спосіб, який в том числі пояснюється економіко-правовою природою цих явищ. Всі вони мають суспільне значення, державну цінність та представляють собою ключовий елемент фінансової безпеки держави, як складового елементу системи національної безпеки. І це зайвий раз доводить правильність висновку щодо необхідності участі держави в процесі регулювання валютних відносин не тільки як потенційного рівноправного суб'єкта через відповідні інституції, але і як суб'єкта контрольно-наглядової діяльності по відношенню до цих відносин.

Підсумовуючи викладене вище, зокрема, підходи науковців щодо визначення змісту категорії «валютні відносини» для потреб державно-правового регулювання таких відносин, доцільно виокремити основні їх детермінуючі ознаки:

В першу чергу, зауважимо на особливості об'єкту та предмету валютних відносин. Вони одночасно мають суттєве значення для суспільних потреб та потреб національної безпеки, що власне і об'єктивує підвищену увагу з боку держави щодо мети та способу регулювання таких відносин про що зазначалось вище. Предмет валютних відносин, як ми встановили, має цілком конкретне законодавче закріплення, на відміну від об'єкту. Об'єктом валютних відносин виступають суспільні зв'язки з приводу створення, накопичення, розподілу та використання валютних фондів і ресурсів для задоволення потреб учасників таких відносин, в тому числі і тих, для яких валютні ресурси мають другорядне або похідне значення. Весь комплекс взаємодії між суб'єктами з приводу розпорядження валютними фондами та ресурсами охоплюються об'єктом валютних відносин. Слід зауважити на тому, що такий об'єкт має високий рівень законодавчих регуляторів, імперативів та обмежень щодо власного розвитку в залежності від багатьох факторів: починаючи від умов зовнішнього та внутрішнього середовища держави і закінчуючи суб'єктним складом потенційних учасників таких відносин.

Слід зауважити, що поява валютних відносин не залежить лише від волі суб'єктів їх здійснення. Важливою передумовою для їх початку та продовження є наявність валютних цінностей. Без їх створення, обігу чи розподілу такі відносини є неможливими, навіть враховуючи ту обставину, що потенційним предметом таких взаємозв'язків із суб'єктами можуть виступати предмети або квазі-платіжні засоби, які за своєю економічною сутністю виконують роль валюти, але не підпадають під державно-правове регулювання.

Тут доцільно навести загальновідомий принцип правового регулювання, який виник ще за часів римського права: «non potes control qui non agnoscit lex». Неможливо врегулювати те, що не визначено на законодавчому рівні в якості предмету чи об'єкту регулювання. В контексті даного дослідження, і особливо, потреб сучасної фінансової системи, ми залишаємо відкритим для дискусії питання стосовно розширення предметної, а отже і об'єктної сфери регулювання валютних відносин, розуміючи потребу ввести під державно-правову увагу такі явища як: криптовалюта, електронні гроші, токени тощо.

Другою важливою ознакою валютних відносин є їх особливий економіко-правовий владний характер. Економіко-правова детермінанта владного характеру валютних відносин виступає похідною від першоджерела їх виникнення – функції грошей. Владний характер детермінує не стільки домінування державного інтересу, скільки обов'язковість державного нагляду за процесом реалізації цих відносин. З точки зору науки фінансового, адміністративного права, та навіть науки державного управління – примат інтересів держави над суспільним чи приватним інтересом є об'єктивно реальним явищем і жодним чином не виступає в якості рудименту чи явища, яке потребує подолання чи усунення в силу домінування в соціумі принципів демократичного розвитку.

Так, на думку Г.В. Мироненка владний характер валютних відносин пояснюється тим, що держава наділяє одного із учасників цих відносин

владними повноваженнями щодо інших учасників, таким чином, держава або сама виступає однією із сторін у правовідносинах або ж уповноважує відповідний державний орган. Валютні правовідносини виникають у сфері фінансової діяльності держави, внаслідок якої утворюються валютні фонди. Отже, валютним відносинам притаманні риси фінансового права, що дозволяє стверджувати, що ці відносини у своїй сукупності утворюють один з інститутів фінансового права і входять до предмету фінансового права [86, с. 120-122]. Для чого дослідник наголошує на тому, що ці відносини входять до складу предметного регулювання фінансового права? Це питання є одночасно і простим, і доволі складним в контексті розуміння механізму державно-правового регулювання в залежності від галузі правової науки. Для науки фінансового права на відміну від скажімо. науки адміністративного права, імперативний метод регулювання має важливе але не панівне значення. Але, держава завжди застосовує імператив тоді коли свобода валютних відносин (свобода модусів поведінки їх учасників) виходить за межі встановлених та дозволених державою критеріїв.

Принцип свободи економічної діяльності у валютних відносинах має іншу від традиційної інтерпретацію і означає необхідність здійснення їх в такий спосіб, в який ці відносини можуть бути врегульовані. Тобто як слушно зазначає М. В. Старинський валютні правовідносини слід визначити як урегульовані нормами права «суспільні відносини між правосуб'єктними особами з приводу обігу валюти і валютних цінностей, що забезпечується силою державного примусу, який проявляється в спеціальному правовому режимі» [119, с. 159-160]. В контексті владного характеру аналізованого виду правовідносин в даному визначенні нас цікавить дві сентенції: «...забезпечується силою державного примусу» та «спеціальний правовий режим». Сила державного примусу не повинна сприйматись буквально як пряме втручання держави в процес формування, використання та розподілу валютних

цінностей суб'єктами відповідних відносин. Не слід забувати, що під час здійснення таких відносин всі валютні цінності переміщуються від одного власника чи розпорядника до іншого, тобто змінюють титул частіше а все приватної власності на тотожній або на титул державної власності. В першому випадку, первинним є принцип недоторканності приватної власності і можливість втручання в приватні справи виключно на підставі відповідної санкції або у випадку, якщо учасники валютних відносин порушують встановлені законодавством країни вимоги до їх реалізації.

Слід пам'ятати, що держава частіше за все не є ефективним розпорядником валютних цінностей і сама взагалі не здатна реалізовувати валютні відносини, але вона встановлює доволі жорсткий правовий режим їх використання, що обтяжений багатьма умовами втручання держави. Таке втручання відбувається лише у випадку порушення встановлених державою вимог або якщо існують *reasonable doubt* стосовно законного походження валютних цінностей, що дає право державі втручатись в процес їх реалізації суб'єктами приватного права, оскільки в такий спосіб вона [держава] реалізує функцію захисту власної валютно-фінансової системи.

Тут доцільно звернутись до позиції О. М. Лощихіна, який через валютне регулювання розкриває економічну функцію сучасної держави, що розкривається через встановлення державного контролю над найбільш уразливими елементами власного економічного середовища [80, с. 212-220]. Вважати валютні відносини найбільш уразливими є цілком слушною позицією, що з одного боку пояснюється найбільшою кількістю випадків протиправної поведінки в економічній сфері саме з приводу використання та розподіл валютних ресурсів, а з іншого – сучасними трендами розвитку платіжних засобів в світі. Традиційна бонна чи монетарна валюта вже не мають такого домінуючого становища. і навпаки існують тренди до зменшення їх обігу на

користь інших видів валютних цінностей, особливо в глобальному міжбанківському та міждержавному вимірах.

Саме тому, владний характер, як ознака валютних відносин, має центральне значення для вирішення проблеми побудови ефективного механізму їх державно-правового регулювання.

Третя ознака валютних відносин, на думку М. О. Перепелиці, пов'язана із особливістю суб'єктного їх складу, через що ці відносини мають змішаний характер – одночасно публічний і приватноправовий. Важливим концептуальним ядром в структурі валютних правовідносин є власне категорія «відносини». Виступаючи основною категорією цього концепту «відносини», об'єктивують появу філософського дискурсу на тему допустимості участі держави одночасно і їх рівноправним учасником і їх регулятором. Тому, враховуючи те, що відносини виникають тільки в суспільстві, можна з впевненістю сказати, що вони валютні відносини є суспільними відносинами. Вони в соціальній філософії вживаються у двох значеннях: в широкому, коли маються на увазі будь-які відносини, що виникають між людьми в суспільстві, і у вузькому, коли маються на увазі тільки відносини між великими соціальними групами та суб'єктами, в тому числі і державою [104, с. 172-177]. Держава є інституціоналізаційним проявом суспільства, вона заснована на суспільному договорі а отже виступає похідним елементом суспільного строю в певному соціумі. За таких обставин валютні відносини реалізуються в суспільстві – тобто між окремим суб'єктами приватного права, а коли до цих відносин долучаються державні органи чи інституції, то вони набувають характеру публічно-правових, не змінюючи при цьому першочергову свою природу.

Публічний характер валютних відносин пов'язано переважно із джерелом валютних цінностей та їх значенням для держави – це є легітимізований засіб обміну та визначення величини вартості національного продукту. Держава створює валютні фонди, а лише після цього вони стають предметом валютних

відносин. Цей порядок є незмінним, оскільки в класичній доктрині фінансового права ніхто не може емітувати валюту окрім держави. Приватний характер валютні відносини завжди набувають вже після того, як на валютні цінності отримали своє поширення та почали виконувати свої економічні функції. Але при цьому держава не втрачає правового зв'язку із валютними цінностями, оскільки існує потреба контролю за тим, що ці цінності не були протизаконно вилучені, підроблені тощо. Тобто держава, емітуючи їх, створюючи валютні фонди постійно несе відповідальність за їх легітимний характер, а також за їх легальне використання, що і об'єктивує одночасність публічного та приватноправового характеру аналізованих нами відносин.

Четвертою важливою ознакою валютних відносин є їх зміст. Вони завжди пов'язані із грошима (в контексті економічного змісту), які виражені у формі валютних цінностей (правовий вираз грошей). Тут слід взяти за основу тезу О.С. Шевчика про те, що «зміст будь-яких правовідносин взагалі так і валютних правовідносин зокрема, поділяють на юридичний та фактичний зміст. Юридичним змістом валютних правовідносин є встановлені у нормах права суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки суб'єктів валютних правовідносин. Фактичний зміст валютних правовідносин – реально здійснювані учасниками валютних правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків» [134]. Тобто в якій би формі не здійснювались валютні правовідносини їх результатом завжди буде вплив на економічну систему держави в той чи інший спосіб.

Так, суб'єкти валютних правовідносин можуть їх реалізовувати шляхом накопичення чи використання валютних цінностей на території, відносно якої вони набувають правовий статус резидентів. Такі відносини позитивно впливають на стабілізацію валютної системи держави, оскільки валютні цінності не вибувають з неї – економічний ефект накопичення та примноження грошової маси. У випадку ж якщо валютні цінності будуть переміщатися з території

держави, то наступатимуть негативні економічні наслідки пов'язані із відтоком капітал.

Але існує і третя модель – протиправні дії із валютними цінностями – в будь-якому випадку від таких дій настає вкрай негативний економічний ефект – поява тіньового сектору економіки. З точки зору законів економіки поява тіньового сектору має негативне значення лише для держави та суспільства, а не для суб'єктів, які концентрують в собі вплив на такий сектор. Тому суто з економічної точки зору таке явище є позитивним для певних суб'єктів, але вкрай негативним для держави. І в цьому контексті об'єктивується ще одна важлива ознака валютних правовідносин – імперативний метод їх регулювання.

В своїх фундаментальних дослідженнях М. В. Старинський доходить висновку про те, що цілком прийнятним явищем для регулювання валютних відносин є застосування методу імперативного впливу на учасників таких відносин [118, с. 72-77]. Нам же уявляється найбільш точним чином визначити характер застосування імперативного методу правового регулювання як об'єктивно вимушений по відношенню до суб'єктів таких відносин, обумовлений їх поведінкою. Держава не повинна постійно втручатись у валютні правовідносини, але вона їх повинна завжди контролювати та здійснювати наглядово-моніторингові заходи. Це повинно впливати на характер державно-правового їх регулювання, про що буде йти мова далі. Наразі ж слід наголосити, що на наше глибоке переконання імперативний метод держава повинна застосовувати лише тоді, коли виникають ризики порушення стабільності валютно-фінансової системи держави, що повинно попереджатись відповідною системою індикаторів економічного розвитку.

Таким чином, враховуючи наведені вище теоретико-методологічні пошуки вчених, а також власний аналіз ознак валютних відносин в якості об'єкту правового регулювання, вважаємо за необхідним запропонувати авторське тлумачення даної категорії доктрини фінансового права. Отже,

валютні відносини – це правовий вираз економічних взаємозв’язків, що виникають між відповідними суб’єктами, як приватного, так і публічного права, з приводу генерації, накопичення, використання чи розподілу валютних фондів та цінностей, що були сформовані державою та утворюють невід’ємний елемент її економічної системи, а тому реалізуються під впливом та наглядом держави, що забезпечується спеціальним правовим режимом із можливістю застосування уповноваженими суб’єктами держави імперативного методу а за необхідності – заходів державного примусу.

1.2. Онтологічний зміст та особливості здійснення державно-правового регулювання валютних відносин

Важливість валютних відносин для розвитку соціального-економічного сектору держави є беззаперечною, що обумовлює відповідний рівень інтересу з боку держави в контексті врегулювання таких відносин. Валютна система, як складова системи національної безпеки, відіграє одну із ключових функцій у забезпеченні динаміки всього економічного розвитку. Тому держава приділяє особливу увагу щодо створення ефективної системи забезпечення всебічного розвитку і валютної системи в цілому, і валютних відносин зокрема. Інституційне, організаційне, функціональне та інші види забезпечення їх розвитку ґрунтуються на тих принципах, які закладаються в підсистемі правового забезпечення. Тому ми говоримо про те, що саме правове регулювання має засадницьку роль та визначає контури всього комплексу владно-управлінських заходів в контексті регулювання валютних відносин.

Пізнання онтологічного змісту державно-правового регулювання валютних відносин визначає необхідність розгляду двох суміжних категорій, які у своєму синтезі й утворюють відповідну цілісну систему механізмів, засобів та

заходів такого регулювання. Перший елемент – державне регулювання – насправді має похідний від правового регулювання характер, оскільки обумовлюється тими владно-управлінськими можливостями, якими наділяється держава засобами права. Але саме цей елемент підкреслює важливість валютних відносин для держави, в контекст її цивілізаційного розвитку та екзистенційного існування.

Правове регулювання, як другий елемент аналізованої нами категорії уявляється визначальним в контексті формування державної моделі валютного регулювання та взагалі, моделі існування самої валютної системи держави. Тут слід наголосити на тому, що правове регулювання валютних відносин обов'язково включає в себе і міжнародно-правовий елемент. оскільки як нами було встановлено вище, валютні відносини не можуть замкнутись в межах однієї держави і мають постійний зв'язок із міжнародною валютною системою. яка регулюється у відповідний спосіб на глобальному, наддержавному рівні.

Саме тому для дослідження державно-правового регулювання валютних відносин, як окремої самостійної категорії правової науки необхідно зазначити на певні застереження, які виконують роль критеріїв під час визначення природи та сутності вказаної категорії:

по-перше, складова «правове регулювання» є первинним базисом по відношенню до державного регулювання, але її аналіз відбувається в контексті доктрини фінансового права з акцентом на примат національних інтересів. Тобто нами відзначається, що розвиток системи державно-правового регулювання валютних відносин в Україні ґрунтується в першу чергу і виключно на засадах національних інтересів України, а елемент міжнародно-правового регулювання виступає допоміжним засобом розбудови вказаної системи, а не основою критеріїв її формування та розвитку;

по-друге, категорія «державно-правове регулювання валютних відносин» розглядається нами як самостійна доктринальна конструкція, а тому вимагає

певної визначеності у порівнянні із іншими схожими категоріями. зокрема «валютне регулювання»;

по-третє, один із акцентів пізнання спрямовується нами на встановлення потенціалу підсилення практичного втілення регуляторної функції держави засобами розробки на доктринальному рівні відповідних напрямків та способів удосконалення державно-правового регулювання валютних відносин.

Таким чином, сукупність вказаних застережень об'єктивує відповідний тренд та акценти дослідження вказаної категорії. Це означає необхідність окремого дослідження теоретичного змісту спочатку складової «правове» а потім складової «державне» регулювання валютних відносин, о у подальшому шляхом їх поєднання дасть змогу сформуванню цілісного системного бачення даного державно-управлінського феномену.

Досліджуючи теоретичний зміст категорії «правове регулювання» ми не обмежуємо себе лише інструментарієм науки фінансового, адміністративного права. Враховуючи те, що аналізована категорія включає в себе державний вплив, то доцільно розглядати відповідні категорії і суміжних галузей правової науки, а також науки державного управління.

Так, наприклад, в своєму загальному вигляді, на думку Н. М. Оніщенка, правове регулювання представляє собою «регламентацію суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність всієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості у дійсність. Правове регулювання являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення – право, дієздатності громадян і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового положення громадських організацій, юридичних осіб

тощо [97, с. 3-8]. З точки зору теорії держави та права, а також в контексті науки державного управління правове регулювання є елементом динаміки владно-управлінських процесів, проявом динаміки правового впливу держави на суспільні відносини. Це цілком укладається в сутність регуляторної функції держава, яка сама по собі має однією із ознак динамізм відносин.

На думку А.М. Куліша правове регулювання – це «здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх» [75, с. 62]. Тут слід апелювати до точки зору науковця, оскільки правове регулювання в першу чергу відповідає інтересам держави, особливо в контексті національної безпеки. Хоча в якості ідеального стану – так, правове регулювання повинно забезпечувати максимум суспільного інтересу.

В свою чергу В.В. Копейчиков під правовим регулюванням розуміє дію права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [59, с. 217]. Це визначення повністю відповідає і потребам детермінації дефініції «державно-правове регулювання». не дивлячись навіть на те, що така форма регулювання є окремим спеціальним виразом правового регулювання.

Натомість Г.О. Саміло правове регулювання розглядає як вплив права на суспільні відносини за допомогою спеціальних юридичних засобів, переважно норм права [113, с. 273]. Це визначення також є неповним, оскільки вплив норми права на суспільні відносини завжди є імперативним, тобто загальнообов'язковим, навіть не дивлячись на те, що держава може закріпити декілька варіантів поведінки суб'єктів суспільних відносин. До речі такий імператив притаманний і державно-правовому регулюванню валютних відносин, як формі впливу держави на суспільні процеси.

Хоча, наприклад О.А. Котенко визначає правове регулювання як один з багатьох аспектів дії права в суспільстві. Воно характеризує спеціально-

юридичний, а не інформаційний, орієнтаційний чи мотиваційний вплив на поведінку і діяльність суб'єктів права [62, с. 200-201]. Соціальна роль права в значній мірі знаходить прояв за допомогою впливу на волю і свідомість людей. Цей вплив здійснюється як в процесі дії права на учасників суспільних відносин (поза конкретними правовідносинами), так і безпосередньо в ході правового регулювання. Правовий вплив здійснюється через загальні правовідносини, які існують постійно, оскільки існує безперервний зв'язок суб'єктів права з державою і між собою [96]. Учасники суспільних відносин дотримуються правових норм постійно, хоча деякі з них можуть ніколи не стати учасниками певного виду правовідносин. Одночасно з впливом одних норм може здійснюватися правове регулювання інших, зокрема використовуються суб'єктивні права, застосовуються норми права, базуючись на правозастосовчих актах. В цьому контексті можна зауважити на тому, що Конституція України не є правозастосовчим актом, а тому державно-правове регулювання має значно ширший за змістом філософсько-правовий зміст.

В цьому контексті Р.Я. Демків, правове регулювання визначає як специфічна діяльність держави, її органів, посадових осіб щодо впорядкування суспільних відносин шляхом установлення юридичних норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень відповідно до цих норм, вирішення юридично значимих питань, що виникають у межах таких відносин [39, с. 21]. Екстраполюючи сукупність наведених вище визначень слід розкрити феномен «державно-правового регулювання», яке подібно до правового регулювання у двох аспектах: статичному та динамічному. У статичному аспекті цей процес можна визначити як встановлення певних правових інститутів, що регулюють або сприяють регулюванню суспільних відносин, що є основою нормального та стабільного існування суспільства в цілому.

Р.В. Чорнолуцький вважає, що це головна форма правового закріплення за допомогою конституційних норм тих найважливіших суспільних відносин, без

яких воно не може нормально існувати як певна державно впорядкована цілісність [133]. Якщо ж брати динамічний аспект то державно-правове регулювання вважається процесом впливу на розвиток конкретних суспільних відносин через визначення основних цілей, напрямків та параметрів суспільного розвитку.

На думку, К.А. Бабенко під правовим регулюванням розуміє зумовлений соціальним призначенням конституції, законів держави цілеспрямований вплив, суть якого полягає у встановленні порядку взаємовідносин, що виникають в суспільстві і пов'язані зі здійсненням публічної влади, які виражаються в позитивних правилах поведінки суб'єктів цих відносин, наданні прав та покладанні конституційних обов'язків суб'єктам конституційних відносин [10]. З погляду свого впливу на сфери різні суспільних відносин, конституції постають як найбільш універсальні нормативно-правові акти, які дозволяють сформулювати юридичну основу для інституціонального розвитку всіх інших галузей права, які регулюють відповідні суспільні відносини

В свою чергу А.З. Георгіци визначає правове регулювання як нормативно-організаційний вплив на певні суспільні відносини з метою їх упорядкування, захисту й розвитку, а тому воно здійснюється за допомогою певної системи правових засобів (конституційно-правових норм, правовідносин), специфічного методу правового регулювання, що забезпечують досягнення бажаних результатів [37, с. 77-82]. Тут можна було б заперечити, вказуючи на те, що предметною сферою державно-правового регулювання валютних відносин, є відносини, що напряду витікають із регуляторного впливу держави, визначеному на рівні норм Конституції.

У зв'язку з цим є слушною думка К.А. Бабенка про те, що правове регулювання є способом впливу держави на суспільно утворюючі та державо утворюючі процеси, предметом яких є ті сфери суспільного буття, які укладаються в концепт відносин держави-громадянин [11, с. 198-199]. В.О.

Боняк в свою чергу під аналізованою нами категорією розуміє спосіб впливу держави на реалізацію державних гарантій суспільно-політичних прав і свобод людини з метою утвердження в соціумі довіри до державних інституцій та формування уявлення про забезпечення балансу інтересів держави та суспільства [23. с. 19-21]. Таким чином, в якості правового регулювання доцільно визначити нормативно-організаційний вплив держави на суспільні відносини, які визначені в якості предмету відповідної галузі права, з метою їх упорядкування, захисту й розвитку. Воно здійснюється за допомогою певної системи правових засобів, специфічного методу правового регулювання, що забезпечують досягнення бажаних результатів.

Досліджуючи роботи М. В. Старинського, можна побачити, що сучасна доктрина фінансового права тяжіє до застосування категорії «валютне регулювання» замість категорії «правове регулювання валютних відносин». Натомість сам дослідник використовує останню категорію визначаючи її як регуляторний вплив на валютні відносини, що здійснюється засобами національного та міжнародного законодавства в сфер валютних відносин [120, с. 30-31]. В свою чергу С. В. Науменкова та В. І. Міщенко зазначають, що правове регулювання валютних відносин – це функція держави спрямована на створення стабільних засад функціонування валютно-фінансової системи [95, с. 17-22]. Більш розгорнуто трактує правове регулювання валютних відносин К. І. Онуфрійчук, визначаючи цю категорію як сукупність засобів, за допомогою яких уповноважені державою органи здійснюють вплив на валютні відносини в країні шляхом коригування як поведінки суб'єктів валютних відносин, так і правового режиму валюти і валютних цінностей [99]. На наше глибоке переконання категорії «валютне регулювання» та «правове регулювання валютних відносин» також відрізняють і не можуть бути ототожнені, про що мова піде далі.

Цікаве тлумачення аналізованій категорії дає Б. Ю. Лапчук визначаючи її як «регулювання відносин між суб'єктами валютних відносин з приводу операцій, що здійснюються ними» [78, с.145]. Такий акцент на обов'язковість здійснення регуляторного впливу саме на суб'єктів валютних відносин, дає нам можливість розкрити одну із особливостей вказаної категорії – суб'єкт-суб'єктна орієнтація при розробці засад правового регулювання валютних відносин. Це означає, що сутність такого регулювання походить в першу чергу із правового статусу суб'єктів відносин. Ю. М.Бездітко та О.О. Мануйленко розглядають «правове регулювання валютних відносин» як діяльність державних органів щодо управління обігом валюти, контролю за валютними операціями, впливу на валютний курс національної валюти, обмеженню використання іноземної валюти» [18, с.102]. Можна побачити, що дані вчені ототожнюють правове регулювання із державним, оскільки вважають, що правотворча діяльність є монополією держави, а тому є елементом державно-управлінського впливу на систему валютних правовідносин. Ми не розділяємо таке ототожнення, вважаючи, що кожна категорія несе собі певні особливості та мають детермінуючі риси, які доповнюють одне одну. Власне цим ми і пояснюємо високий регуляторний ефект, що отримується внаслідок активного використання синтезованого поняття «державно-правове регулювання валютних відносин».

А.М. Суторміна вважає, що правове регулювання валютних відносин має свої особливості функціонування та логіку організаційної побудови на міждержавному рівні (центральною органом, що здійснює правотворчу та регуляторну функції є Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ)) ,та на національному рівні (органами, які забезпечують нормотворчість виступають Національний банк України (далі –НБУ) та Кабінет Міністрів України, які діють відповідно до своїх повноважень та загальних принципів регулювання валютних відносин) [126, с. 11-12]. Таке відсилання до принципів правового

регулювання валютних відносин звертає нас до необхідності зазначити, що ці принципи закладаються не лише в межах правової системи держави. Вони впроваджуються на глобальному рівні, в тому числі шляхом та засобами функціонування міжнародних регуляторів валютних відносин.

Так, наприклад, запровадженню таких принципів передують тривалий процес гармонізації та вдосконалення вітчизняного валютного і податкового законодавства, однією зі складових якого є імплементація плану дії Base Erosion and Profit Shifting (далі – BEPS). Тому основним принципом правового регулювання валютних відносин контексті лібералізації валютної системи визначається забезпечення вільного руху капіталу і високим рівнем транспарентності одночасно і руху валютних ресурсів, і валютного регулювання. Запровадження мінімального набору стандартів BEPS є однією із фундаментальних вимог сучасного правового регулювання валютних відносин для будь-якої держави, яка прагне отримати глобальне визнання та доступ до міжнародних ринків валютних ресурсів.

Зауважимо, що в 2017 році Україна долучилася до міжнародної практики запровадження Плану дії BEPS, що передбачає активне впровадження наступних засадницьких принципів саме на законодавчому рівні: свобода здійснення валютних операцій, що передбачає; запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України; недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції; спрямованість на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку; відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності; підзвітності та публічності НБУ під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;

пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів; самостійність та ринковість валютного регулювання.

Однак Н. О. Місяць, аналізуючи категорію «правове регулювання валютних відносин» звертає вагу на те, що дана категорія відображає практичне втілення на практиці валютної політики держави, і визначається як сукупність засобів, заходів та механізмів її забезпечення [89, с. 14-17]. Натомість Т. С. Шемет та А. М. Коряк зазначають, що правове регулювання вказаного типу відносин є сукупністю певних економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами, центральними банківськими та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері міжнародних валютних відносин, спрямованих на досягнення визначених державою цілей [136, с. 19-23]. А. М. Мороз та М. Ф. Пуховкіна визначають цю ж категорію як «складову системи регулювання державою або міждержавними органами валютно-економічних відносин та фундаментальних принципів їх реалізації на певному історичному етапі на національному, регіональному та міждержавному рівнях [92, с. 21]. Такий підхід є доволі цікавим, оскільки він розкриває стратегічний та тактичний вимірі правового регулювання валютних відносин. Перший розривається через сталість правових засобів регулювання та формування відповідного іміджу держави за рахунок оцінки міжнародним середовищем повноти та змісту цих засобів. Що ж до тактичного виміру, то він розкривається через здатність засобами права регулювання власне відносини між різними суб'єктами, предметом яких виступають валютні цінності, валютні фонди та інші прирівняні до них категорії.

О. І. Береславська зазначає, що правове регулювання валютних відносин це специфічна форма регулювання валютних відносин, яку здійснює держава на основі суворої регламентації процесів руху внутрішніх валютних потоків відповідно до встановлених цілей [20, с. 61- 62]. Але дане визначення є

справедливим лише в контексті поєднання економічного (форма організації руху валютних цінностей) та нормативного (система регуляторних засобів, що впливають на організацію руху валютних цінностей) змісту валютної політики держави. Це нагадує нам, що валютні відносини мають в собі домінуючим саме економічний аспект, а право є засобом забезпечення безперервного та максимально ефективного здійснення перерозподілу валютних цінностей з метою накопичення економічного потенціалу.

Цікавий підхід до визначення аналізованої категорії в своїх роботах відображає Ю. Батан. Так вчений вказує, що правове регулювання даного виду відноси це одна із форм організації взаємодії суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних з використанням валютних цінностей через регламентацію загальноприйнятими нормами міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [17, с. 29]. Таке бачення аналізованої категорії суттєво розширює сприйняття елементу «правове регулювання», даючи можливість охоплювати ним не лише норми національного законодавства, але і норми міжнародно-правових актів, якими здійснюється врегулювання таких відносин на міждержавному глобальному рівні.

Отже, враховуючи наведене вище, доцільно запропонувати власне бачення категорії «правове регулювання валютних відносин» під яким слід розуміти, сукупність заходів, засобів та механізмів, встановлених національним законодавством та міжнародно-правовими актами, якими забезпечується регулювання відносин між учасниками процесів формування, накопичення, розподілу та використання валютних фондів і цінностей, які наділені відповідною правосуб'єктністю та які реалізуються під наглядом державних та міжнародних інституцій.

В даному визначенні ми одразу робимо відсилання і на інший елемент який підлягає дослідженню в межах даного підрозділу – державне регулювання

валютних відносин. Разом з тим, ми чітко зазначаємо на тому, що саме у спосіб та в межах визначених нормативно-правовими актами можуть діяти будь-які інститути, що здійснюють регулювання валютних відносин, а також власне самі їх учасники.

Так само, запропоноване нами авторське визначення категорії «правове регулювання валютних відносин» демонструє необхідність розмежовувати його та поняття «валютне регулювання», яке має усталену доктринальну природу та частіше за все використовується для ілюстрації економічного змісту валютних відносин та природи валютно-фінансового регулювання заснованого саме на принципах економіки. Ми наполягаємо на необхідності відокремлення вказаних категорій ще й через те, що це стане додатковим інструментом для досягнення пізнавальних цілей даного дослідження. Але так само, «валютне регулювання» необхідно розмежовувати і з категорією «державне регулювання валютних відносин», навіть враховуючи ту обставину, що деякі науковці в сфері державного управління вважають ці категорії тотожними.

Для того щоб розкрити сутність останньої категорії доцільно в першу чергу навести загальнотеоретичні підходи та погляди вчених на більш просту та загальну категорію «державне регулювання». Враховуючи те, що дана категорія не притаманна доктрині науки фінансового права то слід розширити пізнавальну сферу за рахунок доктрини науки державного управління, а також суміжних галузей правової науки, зокрема адміністративного права (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Підходи до тлумачення категорії «державне регулювання»

Автор	Державне регулювання – це
Авер'янов В. Б.	один із напрямків державного впливу на розвиток інвестиційних процесів, поряд із плануванням, стимулюванням, контролем, моніторингом та державним протекціонізмом [2, с. 22-27]

Адамовська В. С.	вплив держави на відтворювальні соціально-економічні процеси в державі відповідними засобами з метою зорієнтувати учасників цих процесів на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку [3]
Владимир О.	процес діяльності органів державної влади, який спрямований на регулювання суспільних відносин, шляхом зовнішнього і матеріального впливу на них [27, с. 175]
Дідківська Л.І., Головко Л. С.	комплекс заходів держави, спрямованих на скерування суб'єктів суспільних відносин в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління цілей [41, с. 8].
Киреев С. І.	діяльність держави з підтримання стабільності відтворення та забезпечення умов для розвитку соціально-економічної сфери, що полягає у її впливі на розподіл ресурсів і доходів, темпи суспільного розвитку та рівень добробуту населення країни [55, с. 41-42]
Мочерний С. В.	комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [56, с. 379]
Склярів Р. В.	комплекс економічних і політичних заходів, які здійснюють державні органи з метою координації економічних процесів, спрямованих на підтримку оптимальних пропорцій суспільного виробництва і запобігання в ньому кризовим ситуаціям [70, с. 57-59].
Якименко О. О.	цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією [85, с. 103]

Таким чином, ми приходимо до розуміння, що для цілей даного дослідження категорія «державне регулювання» покликана забезпечити другу

частину ядра державно-правового регулювання валютних відносин. Якщо складова «правове» демонструє обов'язковість ґрунтування кожного владно-управлінського рішення виходячи з чинного законодавства, то компонента «державне» – детермінує роль державних інституцій в цьому процесі.

Отже, наведені вище підходи науковців до визначення сутності державного регулювання відкриває можливість уточнити зміст цієї категорії з урахуванням в подальшому використати її в якості складової аналізованої нами категорії. Так, державне управління – це цілеспрямований вплив уповноваженими на те суб'єктами на відповідний об'єкт управління, який здійснюється за допомогою комплексу заходів та інструментів владно-управлінського характеру, сукупність, форма та спосіб застосування яких повинні укладатися у встановлені законодавством межі та відповідати визначеним критеріям, що дає змогу ефективно поєднувати імперативні та диспозитивні методи управління за для досягнення максимального суспільного ефекту від функціонування об'єкту управління.

Державне регулювання як елемент системи державного впливу на валютні відносини реалізується шляхом використання регулятивних повноважень, які надані державним органам. Регулювання та відповідні його організаційно-правові засоби належать до системи державного впливу на валютну систему і на економіку взагалі методами безпосереднього державного контролю та опосередкованими контрольними і стимулюючими механізмами. Це означає, що державне регулювання покликане одночасно забезпечувати цілісність валютної системи і спрямованість її розвитку у відповідності до цілей державної політики, а також забезпечувати необхідний обсяг свободи розвитку учасників валютних відносин. Така свобода відповідає вимогам ринкової економіки і на практиці реалізує принцип самоорганізації економічних процесів.

Суть державного регулювання зводиться до забезпечення ефективного функціонування валютної системи держави та уникнення негативної дії на

національну економіку іноземних ринкових агентів чи потоків іноземної валюти. Держава виступає контролером, арбітром, регулятором і одночасно стимулятором ринкової активності як резидентів, так і нерезидентів під час реалізації ними валютних відносин. Тобто об'єктом державного регулювання в контексті мети даного дослідження слід вважати не просто валютні відносини, а загальний ефект від них. Держава не може обмежувати право власності жодного суб'єкта ринкових відносин, якщо його діяльність є законною та не має ознак протиправних дій.

Валютні цінності, фонди завжди виступають об'єктом власності, це особлива форма речей, які мають відповідний правовий титул та правовий режим. Але що важливо розуміти, так це те, що ці речі виступають засобом обміну та платіжним засобом для економіки держави. Саме тому вимоги до законності дій з приводу валютних цінностей держава може і повинна встановлювати на більш високому рівні, реалізуючи в такий спосіб не тільки регуляторну але і захисну функції. Захисна функція розкривається через розуміння державними органами важливості валютних цінностей для національної економіки, а також того потенціалу негативного впливу на неї, які такі цінності мають у випадку використання їх в протиправних цілях.

В цьому контексті можна навести точку зору Д. Ю. Миргородського стосовно того, що необхідність здійснення державного регулювання валютних відносин обумовлюється роллю держави за умов ринкової економіки, яка певною мірою потребує єдиного централізованого начала, узгодження питань, які ринок не в змозі розв'язати самостійно. Державне управління валютними операціями не слід розуміти як безпосереднє управління здійсненням кожної окремо взятої операції – воно лише означає їх підпорядкування загальнодержавним нормам і правилам [85, с. 92-94]. Особливість державного регулювання валютних відносин обумовлюється ще й тим, що держава часто виступає в якості позичальника цих цінностей на міжнародному валютному

ринку, іннервуючи їх в подальшому в національну економіку. Взявши на себе боргові зобов'язання держава повинна їх виконати, але фактично вона не виступає повноцінним суб'єктом валютних відносин здійснюючи валютні інтервенції через НБУ.

Така ситуація підвищує боргові ризики і вимагає від держави спостерігати за тим, що національна економіка генерувала необхідну кількість валютних цінностей, використовуючи запозичені, для того, щоб в подальшому в процесі їх перерозподіл через механізм податків та зборів держава мала змогу виконати свої боргові зобов'язання на глобальному валютному ринку. Все це в своїй сукупності і обумовлює необхідність підвищеної ролі держави в регулюванні валютних відносин, і головним чином за рахунок концентрації контрольно-наглядових та моніторингових повноважень. Це пояснює і підвищену увагу держави до процесу перерозподілу валютних цінностей, і можливість її втручання в ці процеси з метою корегування, а також інші, переважно, контролюючі функції.

Проаналізувавши обидві центральні елементи досліджуваної нами категорії «державно-правового регулювання валютних відносин» ми приходимо до розуміння необхідності відмежувати їх окремо, а також у своїй сукупності від категорії «валютне регулювання». За для цього необхідно визначитись із змістом та сутністю категорії «валютне регулювання».

Так, Д.М. Стеченко визначає валютне регулювання як один з економічних методів регулювання економіки (податкова політика, норми і нормативи, регулювання цін, валютне регулювання, регулювання кооперації) [121, с.30]. О. І. Ковтун більш точно визначає валютне регулювання в якості законодавчої форми здійснення валютної політики держави [58, с.323]. Обидва підходи в більшій мірі ототожнюють валютне регулювання із державним регулюванням валютних відносин, але на відміну від останньої категорії дослідники роблять акцент знову ж таки на економічній сутності валютних відносин. Це свідчить

про дуже важливу особливість, яку нам необхідно враховувати при подальшому аналізі. Справа в тому, що такий елемент як ринкове або економічне регулювання означає обов'язкову наявність

Ф.О.Журавка звертає увагу на інший аспект валютного регулювання визначаючи його як законодавчу форму здійснення валютної політики держави [48, с. 16-17]. Однак дане визначення ставить в залежність валютне регулювання від валютної політики. На наше ж переконання державно-правове регулювання валютних відносин саме по собі може включати в себе державну валютну політику, оскільки остання є лише набором принципів, засад та задекларованих меж владно-управлінського впливу на валютну систем країни. Усталена доктрина фінансового права не виробила остаточний баланс між вказаними категоріями, а валютна політика має переважну утилітарність, в якості категорії суспільно-економічних науки та науки державного управління. З точки зору правової науки та фінансового права, як її галузі, переважне значення має регулювання відносин за рахунок правових норм, а не задекларованих державою принципів, навіть якщо вони визначаються в стратегічних документах.

В свою чергу Т. Г. Савченко та М. А. Єпіфанова визначають валютне регулювання як сукупність не тільки правових, але й економічних та адміністративних засобів, що спрямовані на досягнення цілей валютної політики [111, с.168-169]. Так само економічний зміст в дане визначення вкладає О.І.Ковтун розуміючи під ним діяльність держави та уповноважених нею органів щодо організації та здійснення валютних операцій, встановлення характеру відносин між державою і суб'єктами, на яких поширюється валютне регулювання, правових форм їх здійснення, закріплення основ правового статусу суб'єктів валютного регулювання, характеру відносин між державою і резидентами та нерезидентами [58, с.293]. Останнє визначення на наше переконання є найбільш точним в контексті нашого дослідження та може

застосовуватись і для цілей детермінації терміну «правове регулювання валютного регулювання».

Фактично, валютне регулювання застосовується дослідниками для визначення комплексу заходів, здійснюваних державними органами з метою організації функціонування валютного ринку та визначення порядку проведення операцій з валютними цінностями. Тобто заходів, які мають ринкове значення та економічне походження. Значимість такої категорії розкривається через спроможність валютного ринку, як і будь-якого іншого суспільно-економічного феномену, до саморегуляції. Закони економічного розвитку встановлюють об'єктивну необхідність саморегуляції для досягнення цілей максимальної ефективності, раціональності та оптимальності у використанні економічних ресурсів. Тому валютне регулювання і розглядається дослідниками в тому числі через призму надання можливості саморегулювання такого різновиду відносин їх учасниками за допомогою ринкового механізму.

Зокрема О.А.Костюченко зазначає, що валютне регулювання – це комплекс заходів (законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних), які покликані стабільно змінювати та підтримувати визначене співвідношення курсу національної та іноземних валют, змінюючи попит та пропозицію на ринку [61, с.78]. Саме через такий ринковий механізм і розкривається саморегуляційна здатність для суб'єктів валютних відносин. Але це не відповідає цілям та самій філософії доктрини фінансового права, оскільки категорія «правове регулювання валютних відносин» в першу чергу має утилітарну цінність для врегулювання модусів поведінки суб'єктів таких відносин, оскільки зміст та призначення впливу правових норм розкривається через потребу упорядкування не самого валютного ринку чи валютної системи, а власне міжсуб'єктних зв'язків її учасників.

Н. І. Закоморна визначає валютне регулювання як законодавчу, правотворчу та контрольну діяльність держави в особі органів валютного

регулювання і валютного контролю по встановленні правил володіння, користування і розпорядження валютними цінностями, по регламентації проведення валютних операцій та організації і проведенні валютного контролю [51, с. 60-62]. В свою чергу О. П. Зоря та А. П. Пухальська зауважують, що категорія «валютне регулювання» є в певному розумінні доволі абстрактним. але загальному сенсі воно являє собою систематизований перелік дій, вчинюваних компетентними на те державними (чи міждержавними) органами для впровадження в життя основної мети валютної політики шляхом юридичної визначеності стосовно валютних операцій та визначення режиму курсоутворення національної валюти [52, с. 182]. Останні два визначення доволі тотожні до розуміння змісту державного регулювання валютних відносин, але при цьому ми повинні навести низку суттєвих суперечностей, які дають змогу відокремити всі три категорії одна від одної, а також сформулювати необхідне концептуальне бачення категорії «державно-правове регулювання валютних відносин».

В першу чергу, «валютне регулювання» означає обов'язковість державного впливу на процеси розподілу та використання валютних цінностей. Натомість категорія «правове регулювання», з урахуванням особливостей економічного сектору та ринкових механізмів, не пов'язує сам процес регулювання із постійною владно-управлінською діяльністю держави, залишаючи можливості для самоорганізації суб'єктів валютних відносин в спосіб та в межах визначених в нормативно-правових актах, як міжнародних, так і національних.

Крім цього, відмежувати «валютне» від «правового регулювання» слід за характером основного елементу його здійснення. В першому випадку це завжди держава, в другому – норми права. До речі, так само «валютне регулювання» відмежовується і від «державного», де на перше місце виходить конкретний суб'єкт, що здійснює владно-управлінський вплив, в той час як

перша категорія передбачає не стільки форму діяльності такого суб'єкту, скільки імперативні методи його регуляторного впливу.

Власне із цього витікає і третя надзвичайно важлива відмінність цих двох загаданих категорій. Так, «валютне регулювання» завжди орієнтоване на валютну систему держави, воно втілює весь комплекс управлінського впливу держави в першу чергу. В той же час категорія «державне регулювання» акцентує нашу увагу головним чином на правовому статусі конкретного органу державної влади та на його спроможності, колі функціональних можливостей здійснювати те саме валютне регулювання. Тобто центральним об'єктом уваги стає сам орган державної влади та його правозастосовна діяльність з урахуванням правового режиму, який застосовується до конкретних валютних цінностей чи виду валютних відносин.

Узагальнюючи викладене вище, ми бачимо, що «валютне регулювання» є терміном переважно економічного спрямування та означає необхідність впливу на ринок з боку держави за для досягнення цілей встановлених самою державою. В той же час обидві категорії «правове» та «державне регулювання» – означають необхідність створення та забезпечення таких умов функціонування ринку, які максимізують його потенціал, що в свою чергу згенерує синергетичний ефект для розвитку валютної системи держави. Але ми наполягаємо і на тому, що для категорії «державно-правове регулювання валютних відносин» економічний контекст також є важливим, хоча не настільки визначальним, наскільки він є для категорії «валютне регулювання». В першому випадку держава прагне створити збалансовану систему регуляторів, стимуляторів та індикаторів розвитку валютних відносин, яка сприяла досягненню цілей їх учасників при недопустимості порушення інтересів самої держави.

Це ключовий елемент, який ми закладаємо в аналізовану категорію і який розкриває онтологічну сутність фінансового права, як одного з інструментів

збалансування всіх без виключення підсистем держави, в тому числі і такої важливої як валютна. Тобто доктрина фінансового права максимізує його [фінансового права] регуляторний, установчий та захисний вплив на валютні відносини і їх суб'єктів.

Все це дає нам змогу запропонувати наступне авторське визначення категорії «державно-правове регулювання валютних відносин» – сукупність заходів, засобів та інструментів, встановлених національним законодавством та міжнародно-правовими актами, які реалізують уповноважені органи державної влади через цілеспрямований владно-управлінський вплив під час встановлення вимог, обмежень чи інших застережень для організації ефективної реалізації учасниками валютних відносин своєї правосуб'єктності в процесі розподілу та використання валютних цінностей для власних цілей, а також цілей розвитку економічної системи держави, які не несуть в собі ризиків державним інтересам та загроз національній безпеці.

1.3. Сутність та структурна будова механізму державно-правового регулювання валютних відносин

Державно-правове регулювання валютних відносин уявляється нам цілісним комплексом взаємопов'язаних елементів. Власне і самі валютні відносини представляють собою певну упорядковану систему, яка вимагає належного рівня уваги та регулювання з боку держави. Таке регулювання реалізується через особливий вид державно-управлінського механізму, заснованому на взаємному поєднанні низки підсистем забезпечення (правового, організаційного, функціонального тощо), кожна з яких відповідає за задоволення тих чи інших державних потреб. Такий механізм є складним інституційним утворенням, і хоча подібні механізми використовуються в усіх без виключення сферах державного регулювання, все ж таки він має певні

особливості та відмінні риси, які обумовлені самим характером цілей державно-правового регулювання у валютному секторі економіки [59].

Тому нам уявляється важливим аналіз структурної будови вказаного типу державно-управлінського механізму, який розкриє феноменологічний зміст та онтологічне походження інструментів державно-правового регулювання в сфері валютних відносин. Логічна структура побудови такого механізму дасть змогу в подальшому в межах даного дослідження деталізувати окремі його елементи, що з точки зору наукового пізнання, відкриє додаткові можливості для пошуку ефективних напрямків удосконалення всієї системи державного правового регулювання валютних відносин.

Досліджуючи питання державного регулювання валютних відносин слід звернути увагу на важливий аспект термінологічного різноманіття, коли інструментарій наук адміністративного права, державного управління та інших суміжних галузей знань, оперують тотожними категоріями. Ми наголошуємо, що ми критично ставимося та розрізняємо такі наукові категорії як: «механізм державно-правового регулювання»; «механізм публічного управління»; «механізм державного управління»; «механізм публічного адміністрування». Розуміючи, що кожне має певну особливість та детермінуючі ознаки, а також різні сфери свого застосування ми розкриваємо їх особливості та правову природу через співставлення окремих елементів та конкретних випадків застосування.

Зазначимо, що всі наведені вище категорії об'єднуються одним динамічним незмінним елементом – власне «механізмом», який реалізується або за різних умов, або в різних просторових сферах, якими виступають різні парадигми: публічне адміністрування, публічне управління, державне управління; або різними процесами: «управління»; «адміністрування»; «регулювання».

Для цілей даного дослідження представляє певний інтерес саме категорія «механізм державно-правового регулювання валютних відносин», при чому що «регулювання валютних відносин» розглядається як предметна сфера застосування такого механізму. Але з огляду на складну будову самої сфери соціального захисту, її неоднорідність та потребу реалізовувати різні напрямки владно-управлінського впливу, ми усвідомлюємо що все це повинно охоплюватись єдиним джерелом такої влади. Власне це і обумовлює потребу застосування узагальнюючої категорії, яка б розкривала з одного боку динаміку процесу публічного управління, з іншого – внутрішньо організаційні процеси в кожному секторі сфери соціального захисту, які об'єднуються в єдину державну політику [37].

Тому ми пропонуємо за допомогою методу синтетичного аналізу та узагальнення дослідити наукові підходи та погляди до аналізу суміжних категорій механізму публічного управління з метою виокремлення власного авторського бачення категорії «механізм державно-правового регулювання валютних відносин».

Таким чином, ми здійснюємо науковий пошук найбільш ефективного змістовного наповнення категорії «механізм державно-правового регулювання валютних відносин» застосовно до вітчизняної практики здійснення такого контролю, з урахуванням тих умов розвитку всієї валютної системи держави, які висувають суспільно-політичні та організаційно-правові реалії вітчизняної економічної формації (табл. 1.3.).

Таблиця 1.3.

Аналіз наукових підходів та поглядів до визначення сутності суміжних категорій механізм публічного управління

Автор	Визначення понять
	<i>механізм державного управління – це</i>
Адамовська	комплексна система управлінських принципів, методів,

В. С.	важелів та інструментів, які використовуються державними органами влади для формування та реалізації державної політики, направленої на розв'язання певних суперечностей, подолання чи попередження проблем у суспільстві, яка забезпечена відповідною нормативно-правовою, організаційною та інформаційно-аналітичною базою [3]
Бакуменко В. Д., Князєв В.М.,	практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [7].
Коротич О.Б.	сукупність взаємопов'язаних методів управління, через використання яких здійснюється практичний вплив держави на суспільну життєдіяльність людей для забезпечення досягнення конкретної мети, що сприятиме розвитку країни в обраному стратегічному напрямку із додержанням низки визначальних принципів [31, с. 246-248].
Кузнецов А. О.	внутрішньо організована сукупність елементів, що мають спільну природу та утворюються на основі дії об'єктивних закономірностей та суспільних випадковостей, з метою самозбереження чи саморозвитку існуючих зв'язків між окремими суспільними явищами [45, с. 14-15].
Лазор О.Д., Лазор О.Я., Юник І.Г.	незмінний, організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, задля досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом імплементації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених відповідною компетенцією [46, с. 22].
Ліпенцев А. В., Поляк О. В	штучно створена система засобів впливу та взаємодії суб'єктів та об'єкта управління [63].
Малиновський В.Я.	сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління [51, с. 28-32].
Нижник Н. Р.	складова частина системи управління, що забезпечує вплив на внутрішні та зовнішні фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. [59, с. 37-49].
Одінцова Г.С., Мельтюхова Н.М.	засіб розв'язання суперечностей явища чи процесу, послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та

	спрямовані на досягнення мети [72, с.13].
Радченко О.В.	системна сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має на меті реалізацію інтересів і потреб людей та вирішення нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має суб'єктом органи державного управління [76, с. 65-67].
Рудніцька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М.	це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління [80, с. 15].
Сизоненко О.В.	система органів виконавчої влади та комплекс правових норм, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади та процеси її діяльності та розвитку [83, с. 208]
Федорчак О.В.	складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням [86]
<i>механізм публічного управління – це</i>	
Ісаєнко І.А.	демократична організація управлінського впливу на суспільні процеси, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших сферах суспільного життя [77, с. 115]
Оболенський О.Ю., Борисевич С.О.	система, яка забезпечує практичну реалізацію функції публічного управління з метою досягнення визначених цілей, яка характеризується власною структурою, методами, важелями, інструментами впливу на об'єкт управління за допомогою відповідного правового та інформаційного забезпечення [13, с. 17-19].
Радчук Т.М.	сукупність політичних, економічних, організаційних, мотиваційних та правових засобів впливу суб'єкту управління

	(органів публічної влади та місцевого самоврядування) на об'єкти управління [68, с. 125-127]
<i>механізм державного регулювання – це</i>	
Авер'янов В. Б.	сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у ті чи іншій сфері адміністративно-правових відносин [1, с. 237-239].
Галуцько В., Правоторова О.	засіб здійснення ефективного впливу на поведінку суб'єктів, що полягає в упорядкуванні всіх можливих суспільних відносин у відповідній сфері державно-владних відносин [34].
Книш С.В.	процес упорядкування суспільних відносин, що складаються у певній сфері суспільних відносин, і система певних правових засобів, за допомогою яких держава визначає поведінку суб'єктів цих відносин, таким способом виконуючи регулятивну та охоронну функції для гарантування їхніх прав, свобод і законних інтересів [57].
Остапенко О.І.	механізм державно-правового регулювання» слід представляти у вигляді системи наділених владними повноваженнями суб'єктів (органи державної влади і управління) щодо застосування правових засобів з метою правового впливу на суспільні відносини в інтересах фізичних і юридичних осіб [101, с. 148-149].
Шопін І. М.	продуцент позитивних тенденцій гуманістичної переорієнтації розуміння предмета адміністративного та фінансового права, спрямований на охорону і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина [84, с. 64-68].
<i>механізм публічного адміністрування – це</i>	
Воронятніков О.О.	складна система взаємодіючих елементів, що діє в публічній сфері, спрямована на реалізацію державно-управлінських функцій щодо задоволення публічного інтересу та реалізації публічних зобов'язань [15, с. 235-237]
Запотоцька О.В.	система, яка забезпечує практичну реалізацію публічного адміністрування для досягнення визначених цілей, має свою структуру, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим та інформаційним забезпеченням [25, с. 72].
Ісаєнко І.А.	демократична організація управлінського впливу на суспільні процеси, який забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших

	сферах суспільного життя [24, с. 116].
Шатило О.А.	спеціальні засоби, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами. [80, с. 35-37]

Аналізуючи наведені вище дефініції ми повинні констатувати наявність щонайменше двох підходів, які використовують науковці під час детермінації наведених вище категорій:

– структурний підхід – розкриває наповнення категорії окремими елементами, їх будову або вимоги до їх ієрархічного поєднання. Такий підхід розкриває інституційну складову державного регулювання в різних сферах суспільного буття, а також демонструє зв'язок між завданнями державного регулювання та системою органів державної влади, які ці завдання реалізують на практиці;

– організаційний підхід – демонструє наявність статичної та динамічної складової в механізмів державного регулювання. Статичний елемент розкривається через ієрарх зв'язків між різними елементами механізму, а динамічний – через характер та ступень взаємодії між ними і спільну консолідовану владно-управлінську діяльність.

На наше глибоке переконання ці підходи кожен сам по собі дає можливість по різному інтерпретувати сприйняття механізму публічного управління науковою доктриною, а також по різному оцінити мету державного регулювання та способу її досягнення. Ми розглядаємо механізм публічного управління конкретно предметною сферою – соціального захисту – що обумовлює не стільки змістовне наповнення механізму, скільки спосіб його практичного впровадження та реалізації. Іншими словами механізм публічного

управління уявляється нам проявом практичних засобів, за допомогою яких органи державної влади здійснюють вплив на об'єкт управління.

Дещо по іншому розуміють підходи до визначення сутності державно-управлінської категорії «механізм» П.І. Надолішній та Л. Приходченко. Так, перший вважає, що поняття «механізм» слід розкривати через два різновиди структурного підходу:

– структурно-організаційний – розкриває механізм як сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів, а механізм держави – як «сукупність установ», через які здійснюється «державне керівництво суспільством»;

– структурно-функціональний, за яким при визначенні механізму того чи іншого державно-правового інституту (процесу, явища) увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні [19, с. 27-32].

Але надмірне уособлення механізму через конкретну сферу державного управління, на наш погляд, заважає його теоретичному осмисленню, оскільки вимагає сприймати його не як абсолютне явище, а як одну із умов здійснення публічного управління в конкретній сфері суспільного буття. Тому його онтологічний зміст розкривається не через внутрішню будову, а через сукупність умов та обставин зовнішнього середовища в якому такий механізм реально функціонує та реалізує завдання державного управління. Така хибність на думку Л. Приходченко обумовлює необхідність розглядати механізм публічного управління як управлінський феномен, як явище притаманне самому процесу державного управління.

Механізм державного управління є багаторівневою єдиною системою, що складається з конкретних управлінських механізмів. Такий стан зумовлюється тим, що кожний із суб'єктів управління будь-якого рівня є керуючою системою і за внутрішнім своїм складом розглядається як сукупність таких

компонентів [104, с. 110-111]. Такий підхід також не видається нам таким, що розкриває сутність управлінського механізму в повній мірі, але важливе, на що ми звертаємо увагу так це на неоднорідність механізму публічного правління. Наступним важливим висновком із цієї тези є те, що будь-який суб'єкт управління одночасно має як власний механізм, за допомогою якого він реалізує владно-управлінський вплив, так і є складовою більш глобального механізму публічного управління на рівні комплексної реалізації державної політики в конкретній сфері суспільного буття.

Але підбиваючи підсумки ми повинні наголосити, що в першу чергу механізм управління – це управлінська категорія. Безвідносно до наукової доктрини чи то адміністративного права, и то науки державного управління чи менеджменту, механізм управління – це феномен управлінської діяльності. Він зв'язує в єдине цілей завдання та мету управління, елементи суб'єкту, об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління. Ми наголошуємо на тому, що механізм управління завжди консолідує весь наявний потенціал держави, в тому числі такі неосяжні та нематеріальні його види як: організаційний, соціальний інтелектуальний, людський. Якщо людський та інтелектуальний потенціал, розриваючи їх через категорії «капіталу» піддаються певному виміру, то соціальний та організаційний оцінити в якійсь формі доволі важко. Але саме від цих двох різновидів потенціалу і залежить якість, ефективність, своєчасність реалізації завдань державного управління.

Зауважимо також на тому, що в своїх дослідженнях О.І. Безпалова виділяє статичний та динамічний елементи механізму державно-правового регулювання. Так дослідниця стверджує, що через статичну складову проявляється система державних гарантій валютно-фінансового контролю та фінансової безпеки, а через динамічну – правоохоронний зміст державно-правового регулювання валютних відносин, як окремої функції держави [19].

Водночас Н.Н. Крестовська та Л.Г. Матвеева зазначають, що механізм державно-правового регулювання є функціонуючою як єдине ціле системою правових засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин. Метою його функціонування є оптимізація суспільних відносин, забезпечення суспільного й правового порядку на основі режиму законності [74, с. 354–356]. Таким чином, ми погоджуючись із наведеними точками зору науковців, можемо стверджувати, що механізм державно-правового регулювання валютних відносин втілює в собі правоохоронний зміст такої діяльності, виступає в якості архітектурної надбудови процесу забезпечення законності та правового порядку в реалізації валютних відносин.

Про установчу та організуючу роль аналізованого нами механізму говорить в своїх дослідженнях і А. Матвійчук, зазначаючи, що його ядром виступає «упорядковувачий суспільні відносини вплив, який реалізується уповноваженими на те державою органами, і який отримує необхідне юридичне закріплення за допомогою правових норм» [83, с. 110-111]. Обов'язковість юридичного закріплення механізму державно-правового регулювання доводять також в своїх роботах Л. Чистоклетов та О. Хитра, які розкривають його сутність через «сукупність адміністративно-правових засобів, які організовані відповідно до свого нормативного закріплення та спрямованих на врегулювання суспільних відносин у діяльності суб'єктів запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у відповідній сфері суспільних відносин» [132, с. 175-177]. Тут слід наголосити на тому, що головний регуляторний вплив аналізованого нами типу механізму дійсно спрямовується на врегулювання конфліктів, точніше на запобігання конфліктам суб'єктів валютних відносин з державою через порушення першими вимог валютного законодавства та фінансової дисципліни.

Підсумовуючи наведені вище висновки теоретико-методологічних пошуків доцільно сформулювати авторську дефініцію механізму державно-

правового регулювання валютних відносин. Так, під таким механізмом доцільно розуміти сукупність інструментів, засобів, способів організаційного, регуляторного, контрольно-наглядового впливу, уповноважених державою суб'єктів (органів державної влади) в сфері валютних відносин, на регулювання, контроль, оперативне реагування (у випадку порушення встановлених державою вимог) на процеси реалізації суб'єктами валютних відносин власної правосуб'єктності в межах визначених законодавством.

Ця дефініція, на наше глибоке переконання, поєднує в собі обидва підходи:

- структурно-організаційний – визначає інституційний елемент (сукупність органів державної влади); об'єктну сферу (суб'єкти валютних відносин) та характер діяльності суб'єктів уповноважених державою (набір інструментів, способів тощо);

- структурно-функціональний – визначає форми діяльності (регулювання, контроль, реагування) уповноважених державою суб'єктів державно-управлінського впливу на процеси реалізації учасниками валютних відносин власної правосуб'єктності.

Таким чином, нами демонструється одночасна складність механізму державно-правового регулювання валютних відносин, яка викликана різноманітними формами державно-управлінського впливу, та обґрунтовується доцільність такої складності через певну свободу реалізації суб'єктами валютних відносин власної правосуб'єктності. Така правосуб'єктність реалізується виключно в межах та на підставі законодавства, але як нами буде доводитись в наступних розділах, сучасне вітчизняне законодавство в сфері регулювання валютних відносин надає доволі широке коло можливостей та свободи їх учасникам у виборі форм, способів, засобів її реалізації.

Це суттєво ускладнює процес державного регулювання валютних відносин, оскільки органи державної влади діють в межах визначених законом,

а оскільки свобода валютних відносин виходить за межі регуляторної спроможності держави (наприклад, у відносинах пов'язаних із розвитком валютних ІТ-рішень), то виникає проблема із оперативною розробкою нового інструментарію владно-управлінського впливу. Його «новаційність» полягає не тільки в тому, що застосовуються механізми нові для вітчизняної практики валютного регулювання, але і в тому, що вони прямо не передбачені нормою закону, а розробляються виходячи із встановлених законом меж та рамочних обмежень. Такий випадок є традиційним для демократичного врегулювання, коли держава «підлаштовується» під еволюцію валютного ринку та відносин, але він також підлягає теоретичному осмисленню, виробленню доктринальних підходів та їх практичного закріплення й реалізації субітками державного регулювання.

Говорячи про сутнісне наповнення механізму державно-правового регулювання валютних відносин слід наголосити на тому, що нами воно буде розглядатися детально в наступних розділах, але визначення меж такого дослідження відбувається з урахуванням структури механізму. Традиційно структура механізму державного регулювання включає декілька складових елементів: інституційних, організаційних, правових. Це відповідає державно-правовій природі таких механізмів, але побудова зв'язків між різними елементами завжди відрізняється в залежності від об'єкту регулювання. В нашому випадку таким об'єктом виступають валютні відносини тому доцільно механізм їх державно-правового регулювання представити у наступному вигляді (рис. 1.1.). Авторське бачення даної структури дає зрозуміти, що такий механізм уявляється центральним елементом державної політики регулювання валютної сфери в цілому.

Рис. 1.1. Структура механізму державно-правового регулювання валютних відносин

Запропоноване структурне бачення механізму державно-правового регулювання валютних відносин відрізняється від традиційного уявлення про нього в доктрині фінансового, адміністративного права та науки державного управління. На наше переконання, доцільно функціональну складову виділити в окремий самостійний елемент не дивлячись навіть на те, що вона має похідну природу від обох інших зображених нами елементів. Але така структура пояснюється певними застереженнями, які нами були викладені вище та стосуються меж державно-правового регулювання валютних відносин. Мова йде про наступне:

— законодавство встановлює загальні правила, вимоги та межі реалізації учасниками валютних відносин власної правосуб'єктності, але не обмежує свободу їх вибору щодо форми, способу та засобів її реалізації. Держава, через систему права окреслює риси та визначає характер державно-правового регулювання, що дає суб'єктам валютних відносин уявлення про обмеження, заборони та перспективи й потенціал їх розвитку. Розкриття такого потенціалу та досягнення цілей правовідносин є основним напрямком еволюції структури самих валютних відносин. Це стосується і появи новітніх платіжних засобів, і технології блокчейну та багатьох інших новацій валютної сфери. Держава традиційно не встигає охоплювати власним регуляторним впливом подібні новації, але такий недолік вона компенсує через визначення засадничих принципів поведінки суб'єктів валютних відносин. Це означає, що їх учасники отримують свободу реалізації власної правосуб'єктності, але і обмеження встановлені законом;

— суб'єкти державно-правового регулювання наділяються повноваженнями відповідно до законодавства, яке в той же час встановлює межі недопустимості їх перевищення. Фактично формується дві площини обмежені рамковими принципами функціонування в них відповідних суб'єктів: одна площина — це валютні відносини з їх учасниками; інша — регулюючі

органи. Останні реалізують свою функцію та забезпечують досягнення цілей державної політики у валютній сфері через практичний вираз їх повноважень: засоби, заходи, способи та форми державно-управлінського впливу;

– в процесі правозастосування органи державної влади досягають цілі державної політики, в тому числі шляхом контролю та нагляду за недопустимістю порушення учасниками валютних відносин законодавчо визначених правил їх здійснення. Але у випадку правової невизначеності (відсутності чітких правових норм щодо конкретного предмету чи форми відносин), органи державної влади продовжують і зберігають за собою обов'язок здійснювати державно-управлінський вплив. Це означає, що відбувається пристосування наявного інструментарію державно-правового регулювання до новацій у валютних відносинах. Це і відзначає необхідність виокремлення функціональної складової в окремий самостійний елемент, адже за вказаних умов саме інструментарій, яким наділені органи державної влади, демонструє потенціал та напрямки для удосконалення законодавства в сфері регулювання валютних відносин.

Відповідаючи на потенційне питання щодо організаційної складової описаного нами вище механізму, наголошуємо на авторській позиції стосовно того, що він є тією ланкою, яка забезпечує зв'язок між всіма елементами. Механізм державно-правового регулювання валютних відносин розглядається нами в динаміці. Тому організаційна складова, що на рис. 1.1 відображена для демонстрації взаємозалежності та взаємного впливу всіх структурних елементів вказаного механізму, забезпечує необхідний динамізм та його еволюційний розвиток.

Важливо зазначити, що запропонована нами структура механізму державно-правового регулювання валютних відносин відображає динамізм процесу регулювання. Зв'язок між різними його елементами є постійним, а враховуючи об'єктивні перманентні зміни і законодавства, і структури органів

державної влади, а також інструментарію владно-управлінського впливу – відбувається їх стійкий взаємний вплив, що змінює контури валютних відносин як об'єкту державного регулювання. Мова не йде про обмеження, навпаки – розширення можливостей реалізації учасниками валютних відносин власної правосуб'єктності. Це в свою чергу обумовлює відповідні зміни законодавчого забезпечення, функціонального та інституційного.

Щодо останньої складової, то необхідно звернути увагу на включення до складу суб'єктів державно-правового регулювання поряд із національними органами ще й міжнародних контролюючих органів. Це пояснюється двома аспектами:

– по-перше, безпосередньо глобалізаційні та євро інтеграційні процеси, в яких Україна приймає активну участь, висувають вимоги для уніфікації певних умов реалізації державної політики у валютній сфері, які стосуються жорстких заходів протидії протиправним та корупційним проявам. Це стосується боротьби із легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом, протидією фінансування тероризму тощо. Напряму міжнародні контрольні-наглядові органи не здійснюють свою діяльність та не мають імперативного впливу в національній системі валютних відносин. Натомість, і це є імперативом, такі органи реалізують свої повноваження та здійснюють вплив на суб'єктів валютних відносин резидентів, які здійснюють свою діяльність за межами держави походження. Ця теза є справедливою і по відношенню до вітчизняних суб'єктів валютних відносин, а тому доцільно стверджувати про необхідність включення міжнародних органів до інституційної підсистеми державно-правового регулювання валютних відносин в Україні;

– по-друге, більшість новацій у сфері валютних відносин, про які йшла мова вище, є запозиченими у вітчизняну практику їх реалізації з інших країн та інтернаціональних валютних мереж. Це означає, що держава вимагає пошуку та запозичення інструментарію регулювання таких новацій, визначення їх правової

природи та способів регулювання. Тому досвід міжнародних контрольно-наглядових органів є важливим і доцільним для вивчення та імплементації у вітчизняну практику державно-правового регулювання.

Подібне розширення суб'єктного складу за рахунок міжнародних органів жодним чином не означає обмеження чи часткову втрату повноважень національних органів. Мова не йде і про втручання у внутрішньодержавні справи з боку міжнародних організацій та структур навіть таких впливових як FATF. Для України така необхідність у розширенні суб'єктного складу інституціональної складової пояснюється двома ключовими аспектами: складність у боротьбі із корупційними проявами за рахунок лише зусиль національних контрольно-наглядових органів; прагнення інтегруватися до складу ЄС. Якщо перший аспект є традиційним для багатьох держав, то фактор інтеграції відкриває значно ширші перспективи та можливості у підвищенні ефективності державно-правового регулювання валютних відносин.

Вступ до ЄС означає прийняття владного впливу з боку загальноєвропейських структур, що здійснюють регулювання у валютному секторі: Єврокомісія, Європейський центральний банк, Рада ЄС, Рахункова палата ЄС. Ці органи здійснюють контроль за виконанням імперативів дотримання валютної дисципліни, зокрема, під час використання коштів ЄС, що виділяються кожній країні-члену зі спільного бюджету ЄС. Такий контроль є ключовою вимогою для участі в процесі перерозподілу фінансових ресурсів та використання валютних інструментів ЄС країнами-членами. Тому доцільно говорити про те, що у перспективі державно-правове регулювання валютних відносин України відчуватиме вплив не лише національних регуляторів, але і загальноєвропейських. Їх державно-правова природа детермінує такі органи в якості міжнародних, що мають розширену компетенцію, але при цьому виконують цілком конкретні наглядові заходи та регуляторну діяльність по відношенню до внутрішньодержавного валютного сектору.

Їх регуляторна функція забезпечується дією відповідних міжнародно-правових актів, що дає нам підстави для включення їх в якості елементу законодавчого забезпечення процесу державно-правового регулювання валютних відносин. Національне валютне законодавство так чи інакше розвивається в тому числі і під впливом міжнародних актів, зокрема тих, які ратифіковані Верховною Радою України, а також тих декларацій чи конвенцій, учасником яких стає Україна. Окрім цього, повертаючись до процесу інтеграції України в ЄС, слід наголосити, що акти ЄС не підлягають додатковій імплементації в національне законодавство країн-членів Союзу. Вони мають таких же регуляторний вплив, як і акти національного законодавства, що пояснює необхідність їх врахування під час розробки державної політики регулювання валютних відносин [74].

Тому з урахуванням наведеного ми стверджуємо про існування взаємного впливу між правовим та інституційним елементами аналізованої нами структури механізму державно-правового регулювання валютних відносин. Так, з одного боку саме законодавство визначає обсяг та межі повноважень суб'єктів регулювання валютних відносин, форми та напрями їх взаємовідносин між собою, а також межі участі в процесах міжнародного співробітництва. З іншого боку і суб'єкти державного регулювання валютних відносин впливають на формування національного законодавства, зокрема шляхом виявлення його недоліків в процесі правозастосовчої практики. Крім цього, слід наголосити і на тому, що саме Верховна Рада України приймає закони, які формують базис правового регулювання аналізованих відносин; а Кабінет Міністрів України розробляє порядок реалізації окремих напрямків державної політики чи конкретного застосування окремих законодавчих актів. Така синергія процесу нормотворення забезпечує всебічність державно-правового регулювання та сприяє максимальному розкриттю управлінського потенціалу органів державної влади.

Окремо слід звернути увагу і на ту обставину, що правове забезпечення державно-правового регулювання валютних відносин на національному рівні здійснюється не лише за рахунок Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Велика роль відводиться Міністерству фінансів та іншим органам державної влади, що здійснюють практичне втілення владно-управлінського впливу. Останній забезпечується шляхом розробки галузевих інструкцій та нормативно-правових актів вузького спрямування. Така характеристика правового забезпечення, як елементу аналізованого нами механізму, підлягає детальному дослідженню, оскільки має як позитивне, так і негативне забарвлення. З точки зору досягнення цілей державного регулювання, деталізація відповідних процедур, засобів та способів впливу з боку суб'єктів державної валютної політики на відповідну об'єктну сферу, спрямована на ефективність, яка забезпечується деталізацією регуляторних процедур. З іншого ж боку така деталізація спричиняє надмірне нагромадження нормативно-правових актів, що відповідним чином збільшує навантаження на регуляторні органи та породжує ситуацію із дублюванням повноважень та невизначеністю сфер відповідальності.

Децентралізація та деконцентрації влади, яка є однією із вимог євро інтеграційних процесів, передбачає вузьку спрямованість функціонування окремих суб'єктів державного регулювання. З точки зору учасників валютних відносин, така децентралізація спричиняє збільшення кількості регуляторів, що традиційно призводить до гальмування інтенсивності діяльності таких учасників [111]. На наше переконання, без галузевих нормативно-правових актів досягнення цілей державної політики в сфері валютного регулювання є вкрай складним. Тому основним завданням наукового пошуку в даному аспекті механізму державно-правового регулювання валютних відносин ми вбачаємо пошук оптимального балансу між уніфікацією та спеціалізацією регуляторного

впливу відповідних суб'єктів, наділених владно-управлінськими функціями в сфері валютних відносин.

В цьому аспекті розкривається взаємозв'язок між правовим забезпеченням та функціональним, тобто інструментарієм державного регулювання, як зазначено на рис. 1.1. Взаємозв'язок цих двох елементів механізму державно-правового регулювання валютних відносин розкривається через установчу та організаційну функцію законодавства, яке встановлює вимоги та обмеження для розробки відповідного інструментарію суб'єктами державного регулювання.

Тут слід навести важливе зауваження, яке потенційно впливає із структурних взаємозв'язків в аналізованому нами механізмі. Так, якщо ми говоримо, що суб'єкти регулювання реалізують цілі відповідної державної політики, то цілком логічним є твердження про те, що прийняття галузевих нормативно-правових актів (інструкцій, порядків) відбувається з урахуванням потреб відповідних суб'єктів. Тобто органи державної влади закріплюють найбільш зручні для себе інструменти регулювання у власних нормативно-правових актах. Ця теза є справедливою, однак її необхідно корелювати із тезою про те, що будь-який нормативно-правовий галузевого характеру розробляється у відповідності до законів та міжнародно-правових актів, ратифікованих Верховною Радою України. Це означає, що суб'єкти регулювання валютних відносин дійсно набувають певну свободу у нормотворчості, але вона обмежується чіткими імперативами державної політики щодо недопустимості обмеження прав чи надмірного тиску на учасників валютних відносин. Свобода їх діяльності та вибору форм реалізації правосуб'єктності є тим стрижнем державного регулювання, який характерний для демократичного врядування і не може бути жодним чином переглянутий [101, с. 145]. Особливо актуальність даної тези зростає в умовах євро інтеграційних процесів, коли в національне законодавство інтегруються норми права та регуляторні інструменти ЄС.

Зазначимо, що і сам інструментарій державного регулювання валютних відносин має відповідний вплив на процес формування законодавства, оскільки його реалізації дає змогу виявити ефективність та недоліки. Такий самий зв'язок виникає і між інструментарієм, як елементом структури аналізованого механізму, та його інституційною складовою. Застосовуючи ті чи інші інструменти регулювання суб'єкти державної влади або досягають встановлених цілей, або стикаються з проблемами ефективності регуляторного впливу. Така взаємодія наведених структурних елементів, на наше переконання, розкриває механізм самоконтролю та зворотного зв'язку в моделі суб'єктно-об'єктних відносин валютного сектору держави. Це надзвичайно утилітарний елемент і розглядається нами як засіб самоорганізації системи державного регулювання валютних відносин.

Крім того, ми бачаємо в ньому і потенціал для удосконалення процесу державного регулювання валютних відносин, що є об'єктивною необхідністю з урахуванням їх еволюції та євро інтеграційних процесів. Але слід наголосити, що структурне бачення та будова аналізованого механізму не змінюватиметься, вона уявляється нам тією архітектонікою державного регулювання, яка має дотримуватись в незалежності від впливу екзогенних чинників. Ця теза обумовлюється значущістю валютної сфери держави для цілей її національної безпеки та недопустимості використання валютних ресурсів для протиправної діяльності, в тому числі фінансування тероризму чи легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Тому в подальшому основний пізнавальний вплив та аналіз буде спрямований на забезпечення максимальної ефективності механізму державно-правового регулювання валютних відносин.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного аналізу теоретико-методологічних засад функціонування державно-правового механізму регулювання валютних відносин зроблено наступні висновки.

1. Валютні відносини, як об'єкт державно-правового регулювання, визначаються нами як правовий вираз економічних взаємозв'язків, що виникають між відповідними суб'єктами, як приватного, так і публічного права, з приводу генерації, накопичення, використання чи розподілу валютних фондів та цінностей, що були сформовані державою та утворюють невід'ємний елемент її економічної системи, а тому реалізуються під впливом та наглядом держави, що забезпечується спеціальним правовим режимом із можливістю застосування уповноваженими суб'єктами держави імперативного методу а за необхідності – заходів державного примусу. Серед основних детермінуючих ознак валютних відносин, як об'єкту державно-правового регулювання, виокремлено наступні: змішаний публічний і приватноправовий характер; спеціальний правовий режим об'єкта; вони завжди мають грошовий характер (економічна складова відносин), однак роль останніх виконують валютні цінності (правовий вираз грошей); мають владний характер; для їх регулювання застосовується метод імперативного впливу на учасників валютних відносин, причому допускаються такі засоби правового регулювання, як заборона, дозвіл і припис.

2. Онтологічний зміст державно-правового регулювання валютних відносин розкривається через обов'язковість державного впливу на процеси розподілу та використання валютних цінностей. Категорія «правове регулювання», з урахуванням особливостей економічного сектору та ринкових механізмів, не пов'язує сам процес регулювання із постійною владно-управлінською діяльністю держави, залишаючи можливості для самоорганізації суб'єктів валютних відносин. Тому державно-правове регулювання валютних

відносин розглядається нами як сукупність заходів, засобів та інструментів, встановлених національним законодавством та міжнародно-правовими актами, які реалізують уповноважені органи державної влади через цілеспрямований владно-управлінський вплив під час встановлення вимог, обмежень чи інших застережень для організації ефективної реалізації учасниками валютних відносин своєї правосуб'єктності в процесі розподілу та використання валютних цінностей для власних цілей, а також цілей розвитку економічної системи держави, які не несуть в собі ризиків державним інтересам та загроз національній безпеці.

3. Під механізмом державно-правового регулювання валютних відносин доцільно розуміти сукупність інструментів, засобів, способів організаційного, регуляторного, контрольного-наглядового впливу, уповноважених державою суб'єктів (органів державної влади) в сфері валютних відносин, на регулювання, контроль, оперативне реагування (у випадку порушення встановлених державою вимог) на процеси реалізації суб'єктами валютних відносин власної правосуб'єктності в межах визначених законодавством. Запропонована структурна будова механізму державно-правового регулювання валютних відносин виключає в себе три складові: інституційна правова, функціональна. Функціональна складова виділяється в самостійний елемент хоча і має похідну природу від обох інших зображених нами елементів, але саме через неї забезпечується динамізм аналізованого механізму, тоді як організаційна складова проявляється в взаємозв'язках між різними структурними елементами вказаного механізму.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

2.1 Законодавче забезпечення побудови державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні

Розвиток економіки України в умовах ринкових відносин у довоєнний період, її поступова інтеграція до системи міжнародного економічного простору та міжнародних валютно-фінансових організацій, а також послідовна децентралізація зовнішньоекономічних зв'язків вітчизняних підприємств із зарубіжними партнерами спричиняють науковий інтерес до правового механізму регулювання валютних відносин, як в Україні, так і за її межами.

Нині, в умовах військового опору нашої держави проти збройної агресії РФ, спостерігаються посилення негативного впливу інфляційних чинників, значне зниження обсягу ВВП країни, нестабільність обмінного курсу та ризики девальвації національної грошової одиниці, збільшення обсягу грошової маси в обігу, зменшення обсягу золотовалютних резервів, а також проблеми планування та прогнозування параметрів формування та реалізації фінансової політики [155, с. 294].

Попри об'єктивні труднощі, які існують в економіці України, спровоковані воєнним конфліктом, який триває на її території, проблеми фінансово-правового регулювання валютних відносин на сучасному етапі стають все більш актуальними та значущими. Суспільний розвиток свідчить про те, що держава є не лише політичним інструментом, а й поступово стає механізмом виконання нею та суспільством спільних політичних та економічних функцій. Існують дві основні причини, що визначають важливість зазначеного питання: державна валютна політика та національне валютне законодавство.

З одного боку, існує об'єктивна необхідність України регулювати та контролювати рух транскордонних потоків з метою підтримки стабільності національної валюти та платіжного балансу країни, а з іншого – необхідність лібералізації національного валютного законодавства та приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами для повноцінного економічного розвитку України та виходу її на світовий фінансовий ринок. Економічно розвинені та фінансово стабільні держави давно усвідомили значення валютного аспекту зовнішньоекономічної політики.

Так, валютна дипломатія визначається як здійснення міжнародних відносин між урядами (включаючи міжурядові утворення, наприклад ЄС) щодо питань валютної політики [155, с. 146]. Вона давно стала одним з головних елементів міжнародної діяльності розвинених країн світу: регулювання валютних і кредитних операцій здійснюється на міждержавному рівні для координації валютної політики окремих держав. Надання кредитів, реструктуризація боргів і застосування валютних обмежень економічно розвиненими державами – всі ці механізми активно використовуються ними як незамінна складова їх зовнішньої політики, засіб боротьби за ринки збуту та сфери вкладення капіталу.

Одночасно з цим, для економіки країн, що розвиваються (*EMEs*), ризики державного та приватного секторів в іноземній валюті є значними, їх суверенне та корпоративне багатство зазначає значного впливу, як відповіді на коливання обмінного курсу, а їх платоспроможність і вартість їх валюти визначається не лише внутрішніми чинниками, а й міжнародними факторами [150, с. 1]. Держава регулює валютні відносини через регламентацію порядку проведення валютних операцій та міжнародних розрахунків, вона використовує як прямі (видання законодавчих актів), такі непрямі методи регулювання (економічний вплив на суб'єктів валютного ринку).

Для таких країн важливим є не лише забезпечення макроекономічної стабілізації, але й формування дієвої системи валютного нагляду за дотриманням законодавства в окресленій сфері. Побудова ефективного державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні об'єктивно обумовлена підвищенням ролі правових норм у всіх сферах суспільного життя у результаті відходу від командно-адміністративних методів управління народним господарством країни. Останній протягом тривалого часу існував у радянський період, що найбільше проявило себе саме у зовнішньоекономічній сфері.

Зміни, які відбулися в економіці та праві України у довоєнний період, створювали сприятливі умови для реалізації суб'єктами підприємницької діяльності свого господарського потенціалу, а регулювання самого ринку було пов'язане з необхідністю забезпечення балансу між приватними та публічними інтересами. На сучасному етапі в Україні необхідним є подальше проведення реформ і створення нормативної бази для належного регулювання економічної системи України, у тому числі й у сфері валютних відносин. У свою чергу, для забезпечення її постійного розвитку необхідна також позитивно результативна фінансова політика, невід'ємною частиною якої є валютна політика [192, с. 97].

Валютні відносини функціонують достатньо самостійно, вони мають власне коло суб'єктів і чітко визначений перелік об'єктів. Зовнішньоекономічні зв'язки, міжнародні валютні та кредитні відносини – невід'ємна частина світового господарства. Як було зазначено вище, регулювання цих відносин реалізується через вплив держави за допомогою створеного нею ринкового механізму. Останній передбачає вільне формування на валютному ринку попиту та пропозиції валют і, відповідно до цього, встановлення їх курсових співвідношень.

Враховуючи те, що на практиці такого вільного ринку не існує, держава завжди регламентує валютні відносини та проводить політику, яка враховує

зростаючий вплив зовнішньоекономічних зв'язків на національну економіку. Залежно від конкретних умов валютно-економічного стану країни, положення світової та регіональних валютних систем, змінюються завдання та форми проведення валютної політики конкретної держави. Так, в одних випадках зусилля спрямовуються на подолання наслідків валютної кризи, в інших – на лібералізацію валютних зв'язків або урядом країни може бути прийнято рішення щодо вжиття заходів по стабілізації національної валюти та перехід до її конвертованості.

Таким чином, валютні відносини істотно впливають на характер та ефективність міжнародних економічних відносин через валютний курс, платіжний баланс країн, через режим кредитування та міжнародних розрахунків. Основною причиною цього явища є те, що сучасна міжнародна економічна система є дуже глобалізованою [190, с. 1628]. У такий спосіб активно позначається вплив міжнародних валютних відносин на національну грошово-кредитну систему кожної держави. Роль міжнародної валюти є комплексною та складається з декількох елементів (Табл. 2.1):

Таблиця 2.1.

Роль міжнародної валюти у національних економіках

Функція	Сектор	
	<i>Приватний</i>	<i>Державний</i>
Розрахункова одиниця	Валюта, що використовується для виставлення рахунків зовнішньої торгівлі та деномінації міжнародних фінансових інструментів	Валюта, яка використовується для вираження відносин обмінного курсу
Платіжний засіб	Валюта, яка використовується для розрахунків за міжнародною	Валюта інтервенції на валютних ринках і валюта,

	торгівлею та виконання міжнародних фінансових зобов'язань	яка використовується для фінансування платіжного балансу
Зберігання вартості	Валюта, що використовується для деномінації депозитів, позик і облігацій	Резервні активи, що зберігаються грошово-кредитними органами

** (Ozeki, Y., & Tavlas, 1992) [145, с. 1].*

Відповідно до зазначеного, використання валюти у міжнародній валютній системі аналогічне з тим, яке відбувається з національною валютою як засобу платежу, розрахункової одиниці та засобу збереження вартості для національних резидентів, проте є більш складним за своєю природою. Міжнародне використання валюти здійснюється у тому випадку, якщо національна валюта виконує функції -засобу обміну, розрахункової одиниці або засобу збереження вартості за межами країни, яка її випустила (Табл. 1). Міжнародна валютна система постійно розвивається та відображає розвиток світової економіки [211, с. 1].

Як платіжний засіб міжнародна валюта використовується для розрахунків за зовнішньоторговельними операціями та для виконання міжнародних фінансових зобов'язань, як розрахункова одиниця – для виставлення рахунків на торгівлю товарами та деномінації фінансових інструментів. Міжнародні валюти також використовуються офіційними агентами для вираження обмінних курсів, а як засіб збереження вартості міжнародна валюта слугує інвестиційним активом, які отримують нерезиденти: наприклад, офіційні агенти можуть зберігати міжнародні валюти та фінансові активи, деноміновані у таких валютах, як резервні активи торгівлі [149, с. 673].

Зазначений вплив є закономірним процесом розвитку економічних відносин. У сучасних умовах розвитку науки та техніки, швидких інтеграційних

процесів, змінилася форма організації ринку та режим комерційної діяльності, трансформувалася комунікаційна діяльність між країнами світу у сфері торгівлі [220, с. 19]. Із середини ХХ ст. національна економіка практично кожної держави все більше стає залежною від економічного розвитку сусідніх країн, відбувається активний товарообмін, експорт (імпорт) послуг, робочої сили тощо. Всі ці економічні відносини неможливі без опосередкування їх валютними операціями, які потребують відповідного правового оформлення.

Крім того, нині значно посилюється роль міжнародних валютно-правових норм у регулюванні внутрішньонаціональних валютних відносин, і, відповідно до цього, валютний курс і валютні операції необхідно розглядати як основні інструменти валютного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [210, с. 127]. Головною метою правового регулювання валютних відносин є створення ефективного правового механізму валютного регулювання шляхом нормативного закріплення статусу резидентів і нерезидентів, принципів здійснення валютних операцій, повноважень та функцій органів валютного нагляду, відповідальності за порушення валютного законодавства.

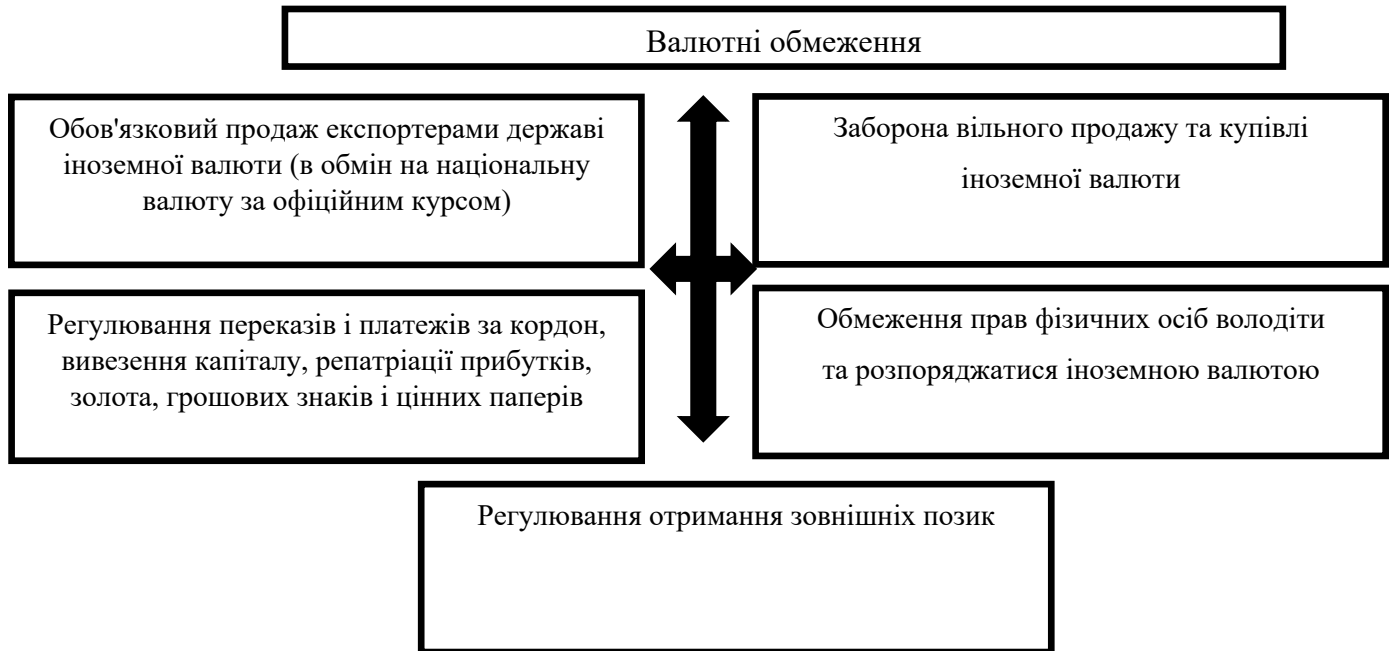
При цьому варто звернути увагу, що валютні відносини у сучасному розумінні почали формуватися відносно нещодавно, що суттєво позначається на їх правовому регулюванні. Наразі у практично всіх країн світу спостерігається тенденція дефіциту правових норм, які регламентують національні валютні відносини, з великими труднощами відбувається ратифікація міжнародних валютно-правових і принципів міжнародного валютного права. Так, наприклад, у 2012 році Швейцарія запропонувала Комісії ООН з права міжнародної торгівлі провести оцінку Конвенції про міжнародну купівлю-продаж товарів (*the Convention for the International Sale of Goods, CISG*) і визначити, чи є необхідність у створенні та прийнятті нової конвенції, проте ЮНСІТРАЛ (*UNCITRAL*) ніяких пропозицій щодо вирішення цього завдання не надала [177, с. 123].

Основним елементом валютного регулювання виступають валютні обмеження, які комплексно регулюються фінансовим та адміністративним законодавством у вигляді обмеження прав резидентів і нерезидентів при здійсненні ними валютних операцій як на території України, так і її межами. Валютні обмеження є особливими вимогами, що встановлюються щодо порядку проведення валютних операцій, порушення яких спричиняє застосування санкцій з боку держави. Так, наприклад, щодо банківської діяльності валютні обмеження виражаються у встановленні лімітів відкритої валютної позиції для уповноважених банків.

Отже, валютні обмеження – це заходи фінансово-правового регулювання, які перешкоджають виникненню, зміні або припиненню валютних правовідносин, об'єктом яких є національна валюта та цінні папери, які засвідчують декларацію про отримання національної валюти, і, навіть, валютних цінностей, у тому числі, й іноземної валюти. Наприклад, обмеження на внутрішнє використання іноземної валюти може спричинити те, що національна валюта буде відносно більшою цінністю для національних агентів, у той час, як податки на національну валюту створюють стимул для внутрішніх агентів утримувати іноземну валюту [168, с. 103342].

Валютні обмеження, як і валютне регулювання, широко застосовуються багатьма країнами: перші у світовій практиці використовуються з метою врівноваження платіжних балансів, підтримки курсу національних валют і концентрації валютних ресурсів, які зосереджуються у певної держави. Наприклад, у 1990-х роках український уряд застосовував комбінацію заходів, які зменшували вартість прийняття національної валюти як засобу обміну, одночасно збільшували вартість прийняття доларів США. Ця політика допомогла запровадити нову національну валюту та зменшити доларизацію української економіки [179].

Згідно з основними положеннями економічної теорії до валютних обмежень відносять (Мал. 2.1):

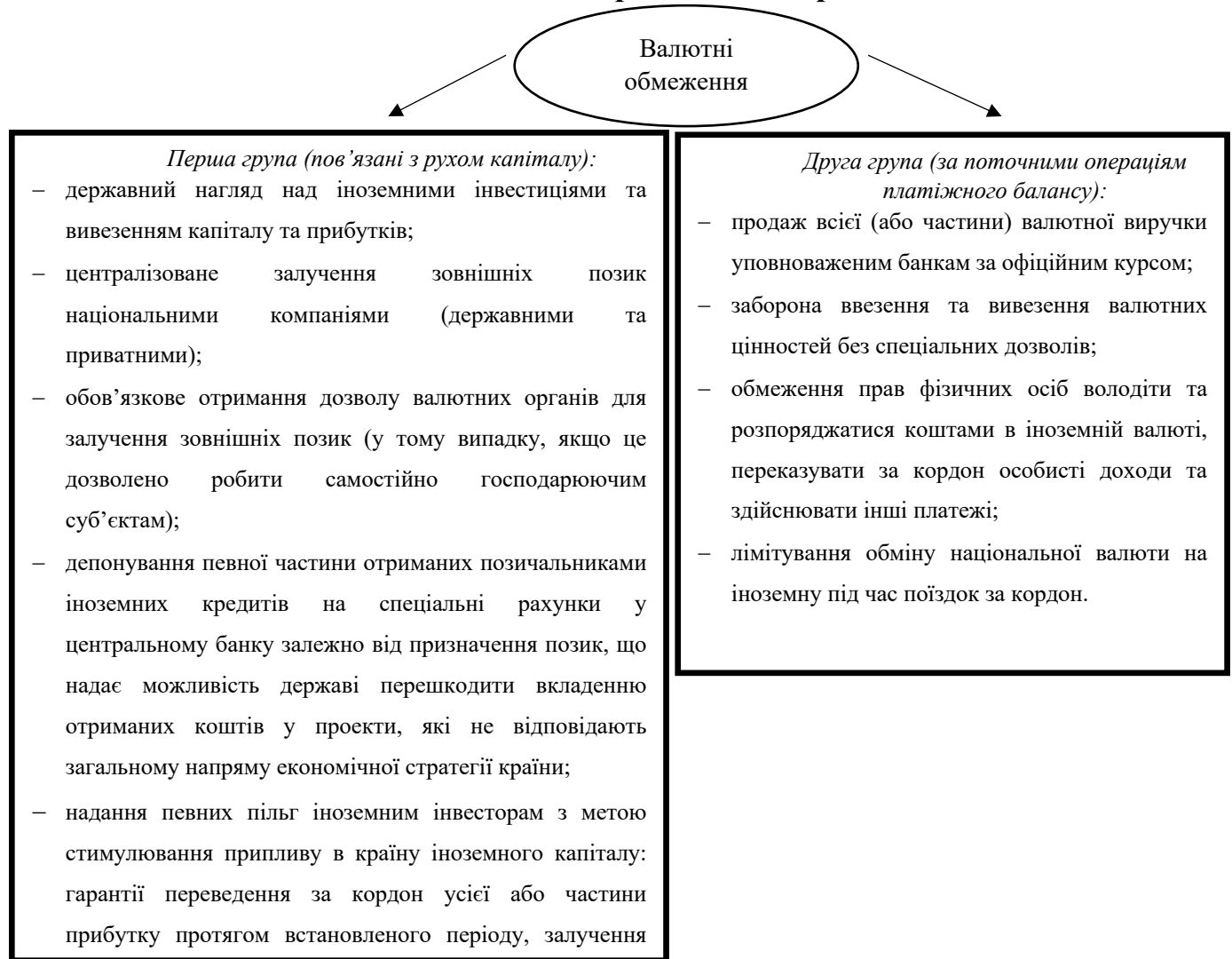

Мал. 2.1 Основні валютні обмеження, які використовуються державами на сучасному етапі

** розробка автора*

Необхідно також зауважити, що валютні обмеження у країнах, які розвиваються, охоплюють ширше коло зовнішньоекономічних операцій і характеризуються більш жорсткими адміністративними заборонами. У цих країнах на сучасному етапі у більшості випадків акумулювання фінансових ресурсів в іноземній валюті, механізм здійснення валютного нагляду, протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, нині є незадовільними. Валютні обмеження, які використовуються розвиненими країнами, поширюються на операції, які пов'язані з рухом капіталів, і поточні операції платіжного балансу (Мал. 2.2):

**Малюнок 2.2. Класифікація валютних обмежень, які
використовуються
в економічно розвинених країнах:**

** розробка автора*

Отже, відповідно до інформації, розміщеної на мал. 2, у більшості випадків валютні обмеження передбачають регулювання міжнародних платежів і переказів капіталів, репатріації експортної виручки, прибутків, руху золота, грошових знаків і цінних паперів; заборона вільної купівлі-продажу іноземної валюти; концентрацію у держави іноземної валюти та інших валютних цінностей. Крім того, валютні обмеження застосовуються країнами, які

розвиваються, щодо регулювання стану платіжних балансів, вирішення проблем повернення боргів за іноземними кредитами.

Світовий досвід свідчить про те, що практично всі держави вдавалися до використання валютних обмежень щодо міжнародного руху платежів і капіталів. Так, наприклад, на початку та в середині 1960-х років влада США вжила три основні заходи, намагаючись зменшити вплив капіталу та зміцнити платіжний баланс США: запровадила податок на вирівнювання відсотків (*IET*), який застосовувався до купівлі резидентами США іноземних акцій, облігацій, та інші пайові та боргові цінні папери; прийняла Програму добровільного обмеження іноземного кредитування (*VFCR*), що встановлювала обмеження на позики, надані іноземцям фінансовими установами, банками та небанківськими установами США; і Програму прямих іноземних інвестицій (*FDI*), яка регулювала постачання коштів від нефінансових корпорацій США їхнім закордонним філіям [170, с. 1].

Достатньо активно валютні обмеження застосовувалися державами у періоди між двома світовими війнами, а також після Другої світової війни до кінця 50-х рр. Наступні 30 років характеризуються поступовим скасуванням валютних обмежень для міжнародного руху платежів і капіталів (переважно, у західноєвропейських країнах, а також у США та Японії), що пов'язано з переходом цих держав до вільної конвертованості національних валют, розвитком внутрішнього фінансового ринку, зміцненням зв'язків цих країн з міжнародними валютно-фінансовими структурами та здійсненням найважливіших реформ грошово-кредитної політики.

Скасування валютних обмежень, у першу чергу, було пов'язано з тим, що досвід їх використання свідчив про те, що разом із торговими обмеженнями валютні обмеження мали великий згубний вплив на розвиток і зростання світової торгівлі, а отже, й на глобальне процвітання [186, с. 1].

На сучасному етапі у країнах, про які мова йшла вище, значно розширено права резидентів, а також знято основні обмеження на операції, які здійснюються нерезидентами. Регулювання руху капіталу забезпечується в основному за рахунок застосування ринкового механізму та інструментів грошово-кредитної політики. Особливе значення у промислово розвинених країнах отримав експортний контроль, насамперед, за вивезенням стратегічно важливих товарів і товарів подвійного призначення, що пов'язано з інтернаціоналізацією руху капіталу та поширенням у світовому масштабі процесу «відмивання» грошей.

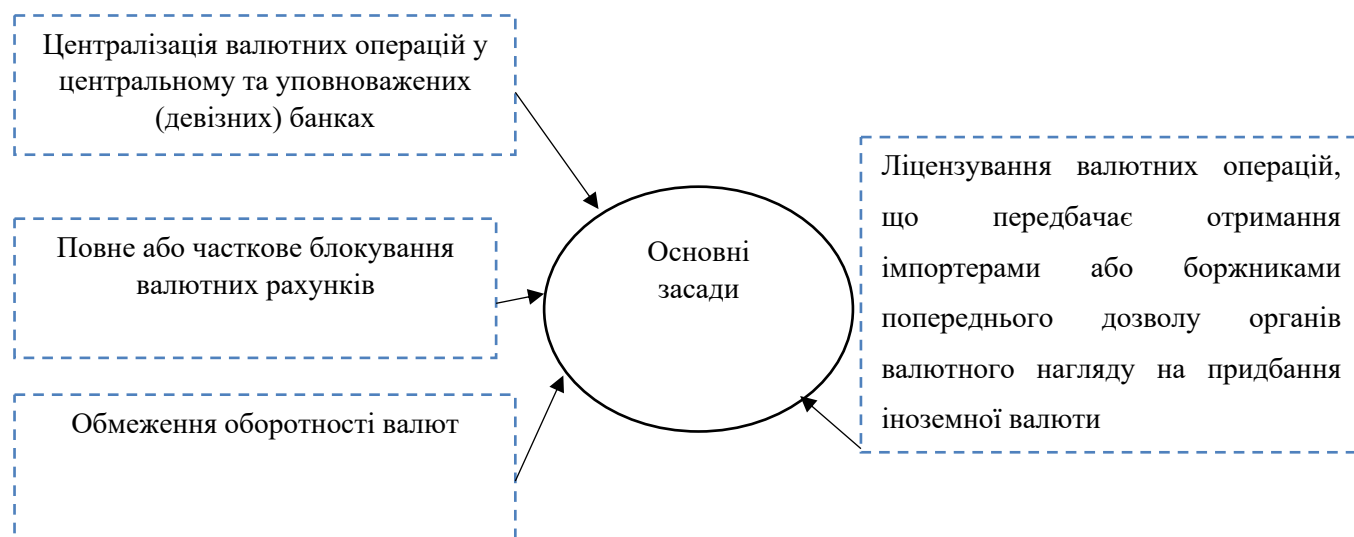
Зовсім інша ситуація у сфері регулювання валютних відносин спостерігається щодо країн, які розвиваються. Першочергово необхідно відмітити, що у них регулятивні та наглядові межі необхідно адаптувати до особливостей ринків, оскільки вони зазнають частих потрясінь у торгівлі та капітальних вкладеннях і при цьому їм бракує засобів для боротьби з цими шкідливими явищами, наприклад, відповідних ринків страхування [151, с. 1].

Валютні відносини виступають найважливішим елементом державного фінансового механізму, який передбачає взаємну обумовленість процесів у валютній сфері та економіці загалом. Сучасні економісти включають заходи щодо регулювання валютних відносин у єдиний комплекс макроекономічної політики, що, у свою чергу, означає, що механізм валютної політики є загальним завданням балансування основних економічних показників: величини національного доходу, темпів інфляції, рівня безробіття тощо.

Ринкове та державне регулювання валютних відносин доповнюють одне одного, і окремих етапах розвитку превалюють то ринкові (у роки лібералізації), то державні важелі впливу (за умов кризи, воєн, великих стихійних лих). Проте держави завжди проводять певну регламентацію валютних відносин та здійснюють нагляд над валютно-кредитними операціями, що проводяться на їхній території як юридичними, так і фізичними особами. Крім того, на

сучасному етапі розвинені країни пройшли шлях від валютних обмежень до валютної інтеграції.

Аналіз валютного законодавства розвинених країн дозволяє виокремити такі основні засади валютних обмежень (мал.2 3):

Малюнок 2.3. Основні засади валютних обмежень розвинених країн

** розробка автора*

Зазначене вище дозволяє охарактеризувати специфічну юридичну природу валютних обмежень, яка першочергово визначається використанням у механізмі дії фінансово-правових норм засобів адміністративно-владного характеру. Ключовою функцією валюти є збереження вартості, яку можна зберегти та повернути в майбутньому без значної втрати купівельної спроможності [211, с. 1]. Відповідно до зазначеного, валютні обмеження є основним інструментом валютного регулювання й при цьому вони носять характер односторонніх юридично владних розпоряджень, що містять у собі ознаки державного примусу.

У кожній державі складовою валютної політики є валютне регулювання, при цьому вона складається з встановлених на законодавчому рівні принципів, методів і форм здійснення у конкретній країні валютних операцій, способів державного регулювання валютних відносин з метою підвищення економічної ефективності та забезпечення фінансової безпеки. Метою державного впливу на валютні відносини є захист національної валюти від витіснення її з обігу валютами іноземних держав. Позитивний досвід становлення валютного ринку у зарубіжних країнах свідчить про поступовий перехід від фіксованого до плаваючого валютного курсу, що є початком природного ринкового курсоутворення, вирівнювання платіжного балансу, поступового звільнення валютного курсу, а також національної економіки від тиску адміністративних і корупційних обмежень [212, с. 358].

Для вирішення зазначених вище завдань держава прагне зберігати оптимальний курс національної валюти щодо іноземних валют, при цьому важливу роль відіграє валютне регулювання. Проблеми правового регулювання валютних відносин і валютного нагляду, у свою чергу, перешкоджають досягненню цілей і вирішенню завдань фінансової діяльності держави, порушують основні засади її грошово-кредитної та валютної політики, а також мають й інші негативні наслідки для неї.

Відповідно до зазначеного, належне правове врегулювання валютних відносин є найбільш перспективними на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, оскільки вони спрямовані на забезпечення стабільності, надійності та ефективності фінансової системи України, зміцнення гарантій прав приватних інвесторів, збільшення податкових надходжень від діяльності компаній [207, с. 367]. У сфері регулювання валютних відносин у розвинених країнах помітною є тенденція до структурування міжнародної фінансової системи на регіональні валютні спілки, в яких на майбутнє буде переважати одна – наддержавна валюта.

Одночасно з цим завершується формування єдиних світових фінансових та інформаційних систем, центрів регулювання світової економіки. Інститути та правила, які керують нею, у свою чергу, безпосередньо впливають на засоби існування, системи соціального забезпечення, соціальний захист, товари та послуги, культуру та навколишнє середовище, якими можуть насолоджуватися люди в усьому світі [184, с. 161]. Внаслідок дії десятків тисяч транснаціональних корпорацій (багатонаціональних підприємств), безлічі міжнародних фінансових організацій, утворилася свого роду надбудова, яка контролює понад половину всіх світових ресурсів, діє згідно з принципами, відмінним від традиційних для національних органів держав.

Багаторічна діяльність транснаціональних корпорацій свідчить про відсутність у деяких випадках формальних демократичних процедур: регулювання здійснюється, власне, адміністративними методами. Наприклад, якщо МВФ надає кредити, то він фактично директивно визначає програму дій уряду відповідних держав, які отримали зазначену позику. Таким чином, глобалізація багато у чому стирає межі між внутрішньою та зовнішньою сферами економічної діяльності, перетворює зовнішні чинники на внутрішні.

З іншого боку, спостерігається й протилежна тенденція: в умовах економічної регіоналізації національні кордони та інтереси, етнічна своєрідність у багатьох її проявах не лише зберігається, а й посилюється. Внаслідок цього у світовій економіці формуються стійкі регіональні відокремлені господарські структури. Економічна регіоналізація – явище не нове, вона має своє історичне коріння. Проте протягом останніх років зазначені процеси суттєво посилилися, а також змінили свій характер. Якщо вони раніше слугували, головним чином, економічній інтеграції у межах регіонального співробітництва, то нині вони є засобом подолання відокремленості окремих країн або невеликої групи країн.

Таким чином, розвиток сучасної світової економіки визначається двома ключовими тенденціями, які перебувають у складній, неоднозначній,

суперечливій взаємодії. З одного боку відбувається активний процес глобалізації світового господарства, а з іншого – зростання регіональної та субрегіональної інтеграції. Державне регулювання у галузі валютних відносин є вираженням валютної політики держави і є складовою її економічної діяльності, спрямованої на валютне забезпечення соціально-економічного розвитку країни та підтримання її стійкого міжнародного валютно-фінансового становища.

Глобалізація пред'являє підвищені вимоги до компетенції державного управління, якості правового регулювання всього комплексу суспільних відносин. Державно-правовий механізм регулювання валютних відносин в Україні має економічну природу, оскільки в його основі лежать об'єктивно обумовлені економічні процеси, проте він проявляє себе саме у правовій формі. Валютне правове регулювання в Україні відбувається на двох рівнях: нормативному та індивідуальному.

Найбільш оптимальним і природним є регулювання валютних операцій через діяльність учасників ринку торгівлі іноземною валютою, тобто, уповноважених банків. Правове регулювання валютних операцій в Україні відбувається відповідно до Законів України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року та «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року. Положеннями зазначених нормативно-правових актів встановлено принципи проведення операцій з українською та іноземною валютою в Україні, повноваження та функції органів валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки юридичних та фізичних осіб при володінні, користуванні та розпорядженні валютними цінностями, відповідальність за порушення чинного законодавства.

З метою оперативного вирішення проблем, що виникають при здійсненні валютних операцій, і подальшого вдосконалення валютного законодавства Національному банку України надано право на видання обов'язкових до виконання нормативних актів: інструкцій, листів, положень, які уточнюють і

доповнюють окремі питання регулювання валютних відносин, тобто, він є основним органом валютного регулювання в Україні. У свою чергу, уповноважений банк – це комерційний банк, який отримав ліцензію від Національного банку України на проведення банківських операцій в іноземній валюті. Проведення валютних операцій на території України можливо виключно через уповноважені банки, які здійснюють нагляд за відповідністю проведених клієнтами операцій чинному законодавству.

Можливо виокремити адміністративно-правові та ринкові економічні інструменти валютного регулювання. За своєю суттю перші є, безумовно, інструментами прямої дії, оскільки мають нормативний характер і визначають конкретні умови та порядок здійснення валютних операцій безпосереднім учасникам валютного ринку. У той же час, економічні інструменти валютного регулювання можуть включати інструменти і прямої, і непрямої дії. Структура інструментів валютного регулювання може бути представлена таким чином (Мал. 2.4):

Малюнок 2.4. Основні інструменти валютного регулювання

Запровадження адміністративно-правових інструментів валютного регулювання передбачає визначення порядку здійснення операцій із валютними цінностями у вигляді прямих заборон, прямих кількісних обмежень або затвердження чітких процедур цих операцій. Як було зазначено вище, у світовій практиці зазвичай застосовуються валютні обмеження на поточні валютні операції та операції, які пов'язані з рухом капіталу [182].

Адміністративно-правове регулювання прямо впливає на обсяг і ціну здійснення валютних операцій, охоплює міжнародні платежі та перекази капіталу, переміщення золота, грошових знаків і цінних паперів, репатріацію експортної виручки, прибутків, заборону вільної купівлі-продажу іноземної валюти. На відміну від нього, дія економічних (ринкових) інструментів валютного регулювання полягає у маніпулюванні поведінкою економічних агентів ринку у вигляді економічних, зокрема, валютно-кредитних, механізмів.

Характер впливу економічних інструментів валютного регулювання на учасників валютного ринку дозволяє віднести їх до прямих або непрямих. До перших належать валютні інтервенції та дисконтна політика, а до других – інструменти зовнішньоторговельного, грошово-кредитного, податково-бюджетного регулювання. Основним критерієм класифікації ринкових інструментів вбачається доцільним визначити прямий або непрямий вплив на величину курсу національної валюти, оскільки безпосередні заходи щодо регулювання величини валютного курсу перестали бути завданням валютного регулювання. Вони наразі є напрямом курсової політики, яку проводить центральний банк держави [192].

По суті політика валютного курсу, тобто, курсова політика, включає режим курсоутворення, технічний механізм встановлення офіційного валютного курсу, практику валютних інтервенцій, спрямованих на згладжування поточних спекулятивних аномалій в рівні попиту і пропозиції валюти, роз'яснення монетарною владою своїх намірів щодо обмеження динаміки валютного курсу

учасників ринку адекватних девальваційних (ревальваційних) очікувань. Застосування інструментів валютного регулювання, безумовно, впливає на динаміку курсу національної валюти, але цей вплив є безпосередньою метою запровадження зазначених вище інструментів.

Щодо реалізації принципів правового регулювання банківської діяльності валютних операцій, то вона здійснюється через ліцензування банківських валютних операцій, а, якщо мова йде про діяльність повноправних учасників ринку, банків, то через встановлення валютних обмежень і валютний нагляд над банківськими операціями в іноземній валюті. Правове регулювання підприємницької діяльності банків з валютними цінностями входить до предмета державного регулювання валютних відносин і, відповідно, є вираженням валютної політики держави.

Під прямими економічними інструментами валютного регулювання необхідно розуміти заходи та важелі безпосереднього впливу на учасників валютного ринку, які викликають в останніх очікувану монетарною владою зміну обсягів транскордонних операцій (переважно за допомогою їх подорожчання). У такий спосіб формується прямий зв'язок «вжитий захід-очікуваний результат» (досягнення поставленої мети). Інструментами прямої дії є девальвація національної валюти; оподаткування транскордонних фінансових потоків (наприклад, податок Тобіна); подвійний або мультивалютний ринок (офіційне закріплення двох або кількох курсів національної валюти для різних видів валютних операцій і суб'єктів валютних відносин); обов'язкове резервування [190].

Застосування непрямих економічних інструментів валютного регулювання призначено для безпосереднього впливу на поведінку учасників валютного ринку. Для цієї групи інструментів основним завданням є оперативне коригування конкретних макроекономічних показників та стримування небажаних тенденцій на валютному ринку. Непрямі інструменти не мають

прямого впливу на обсяги валютних операцій, що проводяться, але їх використання спричиняє коригування учасниками валютного ринку своїх намірів щодо обсягу та характеру здійснюваних валютних операцій. Так, наприклад, застосування валютних інтервенцій дозволяє монетарній владі згладити значні коливання валютних курсів, призупиняти атаки на національну грошову одиницю, змінити тренд, який склався на валютному ринку, що надає економічним агентам лише певні орієнтири для прийняття рішень.

Необхідність державного регулювання валютних відносин має глибокі економічні передумови, які полягають у потребі захисту та забезпечення стабільності національної валюти. Остання складається з внутрішньої валютної стабільності як внутрішньої цінової стабільності, стабільності попиту на гроші та стабільності пропозиції, стабільності процентної ставки та стабільності зовнішньої валюти через механізм валютного курсу. Рівновага національної економіки визначається еволюцією інфляції та еволюцією механізму номінального обмінного курсу як вираження зовнішньої стабільності [219, с. 77].

Важливою формою валютної політики є дисконтна політика, яка здійснює шлях маневрування урівноваженою ставкою Національного банку та виконує важливу роль у регулюванні валютного курсу. Одночасно з цим видом політики широко використовується такий різновид державної політики, як валютні інтервенції. Формами валютної політики є також валютне регулювання та валютні обмеження, регулювання ступеня конвертованості валюти.

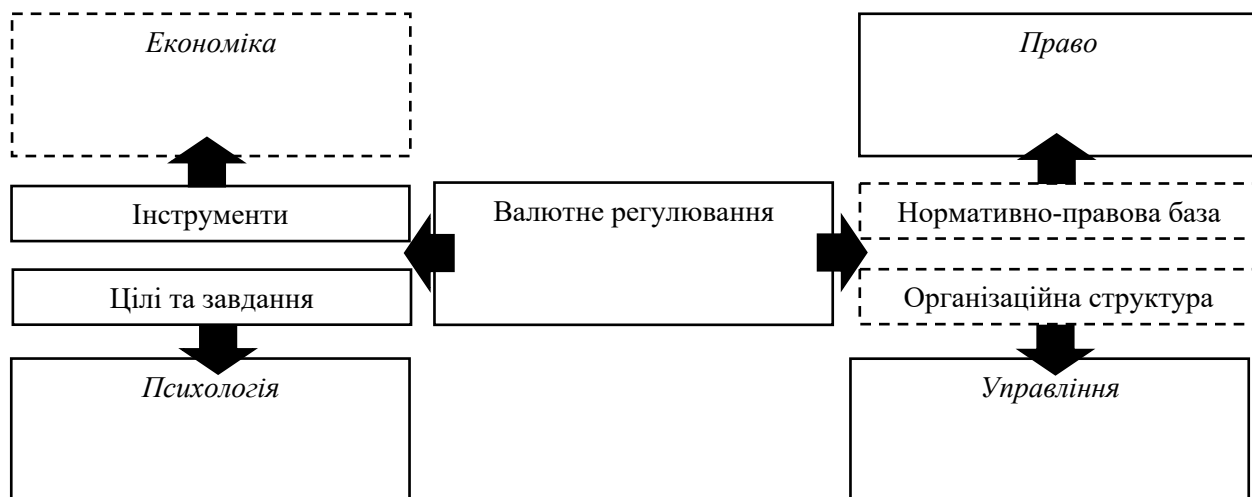
У сучасних умовах розповсюдженим методом впливу на курс національної валюти залишається практика купівлі та продажу центральними банками іноземної валюти, так звана валютна інтервенція, про яку мова йшла вище. При запровадженні останньої для підвищення курсу національної валюти, знижується продаж для покупки іноземної валюти, при цьому для проведення

таких операцій центральний банк повинен володіти значними запасами іноземної валюти.

У систематизованому вигляді державна валютна політика не формулюється, проте її складові елементи присутні в основних фінансових документах (наприклад, у Державному бюджеті України). Крім того, Національний банк України не має можливості застосовувати весь комплекс заходів щодо впливу на валютний попит і пропозицію (наприклад, з економічних міркувань), і цим визначається відносна обмеженість його ролі у досягненні цілей валютної політики. Ті заходи валютної політики, що реалізуються Національним банком України, є змістом його політики валютного курсу (курсової політики) – такої регулярної діяльності, яка спрямована на створення та застосування механізмів щодо виявлення та підтримки економічно виправданих поточних валютних котирувань. Мова йде про:

- *режим курсоутворення* (плаваючий, фіксований, прив'язаний);
- *технічний механізм встановлення офіційного валютного курсу* (середні котирування на біржі, опитування основних операторів на валютному ринку);
- *практика валютних інтервенцій*, спрямованих на згладжування поточних спекулятивних аномалій на рівні валютного попиту та пропозиції;
- *роз'яснення монетарною владою своїх намірів щодо обмеження динаміки валютного курсу* (максимальні рівні відхилень від базового значення, встановлення валютного коридору) з метою формування в учасників ринку адекватних девальваційних (ревальваційних) очікувань [219].

Таким чином, узагальнюючи, систему валютного регулювання в Україні можна представити наступним чином (Мал. 2.5):

Малюнок 2.5. Система валютного регулювання

** розробка автора*

На мал. 5 відображена системна описова схема валютного регулювання в Україні, яка розкриває чотири базові компоненти об'єкта дослідження:

- *економіка* – інструменти та методи валютного регулювання, які використовуються державою для досягнення поставлених цілей валютної політики у межах тої загальної стратегії економічної політики, що проводиться нею;
- *право* – сукупність нормативно-правових документів, які регламентують принципи та порядок здійснення валютних операцій в Україні, міждержавні та міжнародні договори у сфері валютних відносин, що підписані державою;
- *управління* – структура органів державної влади, які уповноважені здійснювати в Україні валютне регулювання та валютний нагляд, їх функції та повноваження. У більшості країн валютне регулювання здійснюється

міністерствами фінансів, у Великій Британії та Данії – центральними емісійними банками, у Франції та Італії – спеціальними урядовими установами, які є компетентними у сфері регулювання валютних операцій;

– *психологія* – цілі та завдання валютного регулювання, які визначаються через призму загальних поточних і довгострокових цілей валютної політики, що проводиться державою. Психологічний компонент включає в себе також реакцію населення та господарюючих суб'єктів на заходи, що запроваджуються державою, її відповідність очікуванням і прогнозам органів державної влади [219].

Нормативно-правова основа валютного контролю є сукупністю нормативно-правових актів різного рівня, якими керуються органи та агенти валютного нагляду та їх посадові особи при виконанні своїх функцій. Постановка цілей і завдань валютного регулювання на конкретному етапі розвитку економіки країни передбачає як елімінування дії негативних факторів, які виникли (наприклад, надлишковий відтік або приплив капіталу в економіку країни), так і досягнення певних показників економічного розвитку.

2.2 Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні

Як було попередньо відзначено, в епоху глобалізації економіка жодної країни не є ізольованою, посилюється взаємодія та взаємозалежність економік країн одна від одної, процес розвитку валютних відносин ніколи не припиняється, а перебуває у постійній трансформації та розвитку. За таких умов стрімко зростає значення валютного регулювання як одного з ключових механізмів впливу на формування та розвиток зовнішньоекономічних відносин. Як свідчить практика, створення валютних курсів та їх регулювання

відбувається під впливом як економічних, так і політичних чинників внутрішнього та міжнародного характеру.

У сучасних економічних умовах, які характеризуються розширенням процесів інтеграції світового масштабу, динаміка реального обмінного курсу валют як в економічно розвинених країнах, так і у тих, що розвиваються, характеризується високим ступенем нестабільності. Така мінливість спричиняє зменшення інтенсивності зовнішньої торгівлі, уповільнення інвестиційних потоків, значні економічні витрати, а також соціальні зміни у суспільстві. Валютне регулювання як механізм реалізації валютної політики є невід'ємною частиною економічної політики країн із внутрішньо конвертованою валютою та виконує важливу функцію при здійсненні економічної програми держави.

Інструменти валютного регулювання впливають на такі макропараметри, як курс національної валюти, рівень валютних резервів, сальдо платіжного балансу, забезпечують необхідну динаміку розвитку зовнішньої торгівлі, одночасно захищають національний фінансовий ринок від негативного впливу іноземного спекулятивного капіталу та неконтрольованого витоку національного капіталу. Так, складові механізму регулювання валютного курсу тісно взаємодіють з іншими механізмами регулювання на валютному ринку країни та передбачають використання економічних, монетарних, адміністративних інструментів, напрями формування політики держави та суб'єктів господарювання, а також можливість і форми їхньої взаємодії.

Наприклад, ревальвація/девальвація національної валюти є результатом взаємодії механізмів регулювання валютного курсу та стійкості валютного ринку; для ефективного функціонування механізму регулювання стійкості валютного ринку та, як наслідку, стійкості валютного курсу, необхідні валютні резерви, на створення яких орієнтовані механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств та боргового навантаження держави. В індустріально та економічно розвинених країнах, в яких

національна валюта є повністю конвертованою, має високу ліквідність та виконує функцію засобу платежу на світових товарних і фінансових ринках, центральні банки, навіть в умовах кризових явищ, використовують ринкові (економічні або прямі) методи для підтримки необхідної курсової динаміки, основним з яких є регулювання процентної ставки.

У країнах із нерозвиненими ринковими відносинами (перехідні та трансформаційні економіки), в яких національні валюти не є повністю конвертованими, мають низьку ліквідність, а сфера їх обігу функціонує лише у межах держави, органи монетарної влади використовують у більшості випадків неринкові (адміністративні) методи регулювання курсів. Особливо їх значимість збільшується при значних коливаннях ринку, наприклад, вважається, що для таких країн одним з дієвих економічних інструментів є управління золотовалютними резервами. Це пов'язано з тим, що неконвертовані валюти дуже вразливі до будь-яких світових та регіональних фінансових криз і мають тенденцію до знецінення.

До основних чинників безперервного економічного розвитку та макроекономічних перетворень, які необхідні країнам у періоди суспільно-економічних змін, належить ефективне державне регулювання економіки. Сучасні трансформаційні процеси, які створені задля розвитку ринкової економічної системи й України, передбачають необхідність активної регулюючої ролі держави. Основною стратегічною метою державного регулювання ринкової економіки виступає створення передумов для економічного зростання країни [164].

Для її досягнення суттєвим є рішення широкого кола поточних економічних, соціальних та інституційних проблем, таких як високий рівень безробіття, прискорення динаміки інфляційних процесів, неефективна структура економіки, недостатній рівень інвестиційної активності, проблеми розвитку високопродуктивних та інноваційних секторів економіки та багато

інших. Крім того, для України на майбутнє буде важливим подолання негативних економічних наслідків, завданих збройною агресією РФ проти неї.

Загалом для всіх елементів державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні (законодавчого, організаційного, функціонального, інституціонального) характерними є такі спільні риси:

- 1) вплив (правовий, владний) здійснюється на суспільні відносини, тобто, мова йде про дію (функціонування) права;
- 2) реалізується за допомогою комплексу різноманітних засобів і методів;
- 3) передбачає певну мету (досягнення цілей, вирішення конкретних завдань).

Таким чином, під фінансово-правовим регулюванням валютних відносин необхідно розуміти процес державного впливу на суспільні відносини у валютній сфері публічно-правової спрямованості, з використанням специфічних методів прямого і непрямого регулювання, що мають безпосереднє відношення до фінансової діяльності держави. Можна стверджувати й про те, що валютне регулювання зумовлене публічно-правовою природою фінансового права та його методів правового регулювання фінансових відносин [164, с. 135].

Механізм фінансово-правового регулювання валютних відносин включає нормотворчу та правозастосовну діяльність державних органів влади України щодо встановлення правового статусу суб'єктів валютних правовідносин, нагляд за дотриманням законів і підзаконних актів, які регулюють валютну сферу, а також застосування державного примусу та притягнення до відповідальності за порушення валютного законодавства. Зазначені заходи можна узагальнити в одній функції, яка реалізується державою, - забезпечення її економічної безпеки на валютному ринку.

Останню можна розуміти у вузькому та широкому значенні: відповідно до першого підходу валютна безпека зводиться до стану валютного курсу, що забезпечує стабільність національної валюти. Валютна безпека у широкому

розумінні також передбачає можливість автоматичного встановлення платіжного балансу, достатності офіційних валютних резервів, забезпечення стабільного надходження валюти на внутрішній ринок з високим експортним потенціалом та інвестиційною привабливістю країни [215, с. 182].

Відповідно до положень чинного законодавства України резиденти та нерезиденти здійснюють на вітчизняному валютному ринку як імпорتنі, так і експортні операції. При цьому варто зауважити, що на сучасному етапі розвиток останніх, тих, які реалізуються суб'єктами господарювання, свідчить про недосконалість системного підходу до організаційно-методичного забезпечення обліку та аналізу валютних імпорتنих та експортних валютних операцій, що, у свою чергу, спричиняє порушення валютного, податкового та митного законодавства в Україні [153, с. 1].

Світовий досвід переконливо свідчить про зростаючу роль держави у моменти економічних криз та за інших складних обставин у розвинених країнах. Проте використання зарубіжного досвіду без урахування специфіки державного управління та нормативно-правової бази в Україні, не зможе підвищити якість регуляторної політики у сфері валютних відносин. Необхідно враховувати й ті загрози, які притаманні ринку без державного регулювання економіки: використання/знищення невідновлюваних природних ресурсів; відсутність економічного механізму захисту довкілля; відсутність регулювання використання ресурсів, які належать усьому населенню держави та мають загальносвітову цінність; ігнорування потенційно негативних соціальних наслідків прийнятих рішень; відсутність стимулювання виробництва товарів та послуг колективного використання (дороги, комунікації, транспорт).

Крім того, мова йде про відсутність гарантій права на працю кожному громадянину, що сприяє виникненню масового безробіття та зростанню майнової нерівності; відсутність перерозподілу доходів між верствами суспільства; відсутність стимулів до проведення фундаментальних досліджень у

науці, розвитку освіти, культури, безкоштовної системи охорони праці; відсутність виробництва соціально-необхідних товарів за низькими цінами. Такий ринок схильний до нестабільного розвитку з властивим йому загостренням соціальної напруженості у суспільстві та розвитком інфляційних процесів.

Державне регулювання у сучасній ринковій економіці, у тому числі й у сфері валютних відносин як її складового елементу, повинно бути спрямовано на забезпечення умов сталого економічного зростання та вдосконалення механізмів державного управління, у тому числі – і за рахунок реформування економіки. Збалансоване використання механізмів ринкового та державного регулювання в Україні повинно бути спрямоване на реалізацію успішного відновлення у повоєнний період та подальшого соціально-економічного зростання країни [153].

Потреба ефективного державного регулювання в Україні у наявних економічних умовах зумовлено низкою факторів, крім воєнної агресії РФ і негативних наслідків, спричинених нею, серед них можна виокремити: неузгодженість інтересів у тріаді «держава-суб'єкт господарювання-населення»; низький техніко-технологічний рівень і консервативність структури економіки; відсутність законодавчої бази, яка б забезпечувала ефективне ринкове реформування; неузгодженість податкової, бюджетної та фінансово-кредитної політики у державі.

Валютне регулювання є частиною фінансової діяльності держави, частиною її економічної грошово-кредитної політики. Воно спрямоване на досягнення та підтримку економічної стабільності у суспільстві, зміцнення валютно-фінансового стану держави, забезпечення економічної безпеки шляхом встановлення порядку проведення валютних операцій суб'єктів, які можуть їх проводити, а також загальних принципів здійснення таких операцій. Крім того, міжнародна валюта має очевидну структуру співтовариства, яка складається з

трьох рівнів: зони основної валюти, зони арбітражної валюти та зони тіньової валюти, всі вони мають власні організаційні та функціональні особливості [157, с. 1].

Рівень та стан валютних відносин залежать від безлічі факторів, і, насамперед, від розвитку економіки, національної та політичної систем конкретної держави. Важливим є й вплив міжнародних факторів, як було зазначено попередньо. Так, наприклад, на початку 2022 року різке зростання цін на сировину після вторгнення Росії в Україну ще більше підштовхнуло темпи інфляції, досягнувши максимумів за кілька десятиліть в Австралії, Канаді, Сполучених Штатах, Великобританії, Європейському валютному союзу та багатьох країнах з економікою, що розвивається, у Латинській Америці та Східній Європі [159, с. 1].

Завдання побудови в Україні правової держави, повноцінного члена європейської спільноти з ефективною ринковою економікою, передбачають розуміння валютного регулювання та валютного нагляду як інструментів валютної політики, яка, у свою чергу, має бути гармонійно інтегрована у загальноекономічну політику держави. Так, у Сполучених Штатах, наприклад, грошова маса M2 без валютної складової становить майже 13,5 трлн доларів, а грошова база, навпаки, становить лише близько 3,1 трлн доларів; при цьому різниця ще більша в інших країнах, в яких держава не заохочує фінансові установи до накопичення такої кількості резервів, і валюта циркулює у набагато меншому обсязі за межами країни-емітента або валютної зони [196, с. 1].

З урахуванням особливостей розвитку та організації економічних відносин в Україні, держава, крім загальних функцій, має реалізовувати ряд специфічних завдань, а саме мова йде про: визначення місця та ролі країни у системі економічних відносин; формування та реалізація стратегії соціально-економічного розвитку країни, структурно-технологічних та інституційних перетворень; забезпечення соціальної орієнтації економіки; цілеспрямоване

формування державного сектору економіки; участь у ключових інвестиційних і структурно-технологічних програмах; розподіл і перерозподіл значної частини валового національного продукту; розвиток та зміцнення управлінських засад у регулюванні економічних і соціальних процесів; проведення гнучкої зовнішньоекономічної політики; створення загальних законодавчих і правових умов для розвитку ринкового національного господарства.

Необхідними правовими орієнтирами у формуванні державно-правових засад валютного регулювання та валютного нагляду повинні бути законодавчо закріплені цілі та принципи державної валютної політики. Валютні правовідносини як економіко-правова категорія мають складну юридичну природу, вони можуть мати цивільно-правовий, фінансово-правовий і міжнародно-правовий характер. При цьому фінансово-правові норми регулювання валютних відносин зберігають пріоритетне значення. До останніх насамперед відносяться відносини зі створення, розподілу та використання валютних фондів. Враховуючи, що ці відносини є різновидом фінансових, їм притаманні всі характерні риси останніх (грошовий характер, обов'язкова участь держави чи уповноваженого органу, імперативний метод регулювання, публічно-правова спрямованість функціонування).

Валютне регулювання і валютний нагляд співвідносяться як ціле і частина цілого, оскільки одним із напрямів валютного регулювання є регламентування порядку здійснення валютних операцій, дотримання валютного законодавства, у тому числі, й попередження порушень у валютній сфері. Без валютного контролю зазначена діяльність (валютне регулювання) неможлива. Отже, валютний контроль, є одним із методів валютного регулювання, і навіть методом регулятивного впливу на валютні відносини. Валютний контроль у системі валютного регулювання є проявом сутності влади та держави у валютній сфері.

Лише у тому випадку, якщо повноваження щодо нагляду та регулювання реалізуються державою та здійснюються нею належним чином, фінансовий сектор може повною мірою відігравати свою роль у макроекономічному регулюванні та контролі, а цілі грошово-кредитної політики можуть бути успішно реалізовані [199, с. 1]. Виходячи з принципу єдності системи валютного регулювання та нагляду, валютне регулювання є видом державного впливу на економічні відносини, що пов'язані зі здійсненням готівкових (документарних), безготівкових і цифрових валютних операцій як усередині країни, так і за її межами, у транскордонному просторі. У цілому, систему елементів валютного регулювання та нагляду в Україні можна класифікувати наступним чином (Табл. 2.2):

Табл. 2.2

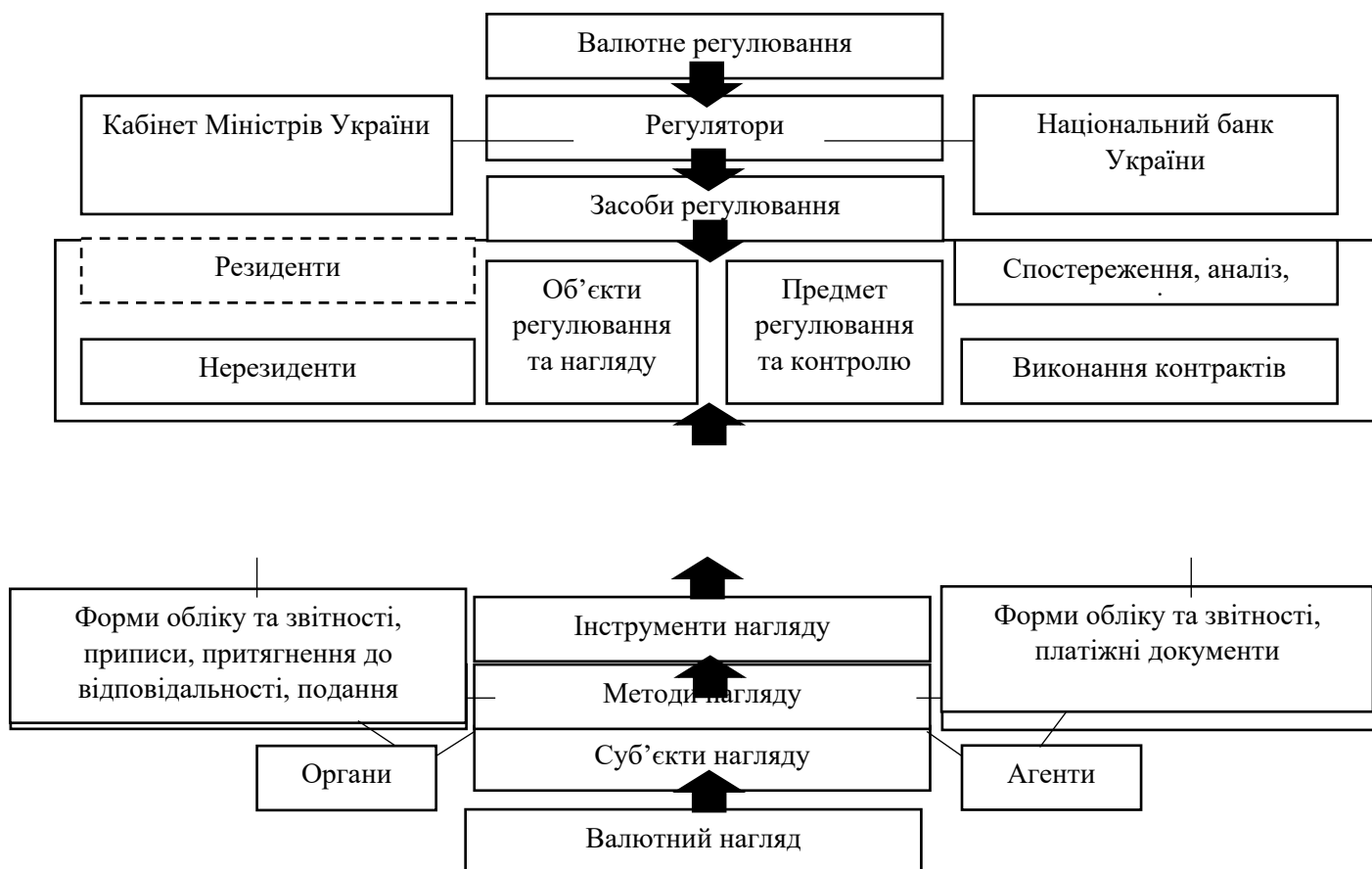
Система елементів валютного регулювання та нагляду в Україні

Назва елементу	Характеристика елементу
Елементи системи валютного регулювання	
Регулятор	Головний орган валютного регулювання: Національний банк України
Об'єкти	Резиденти та нерезиденти
Предмет	Валютні операції та виконання зовнішньоторговельних контрактів
Засоби збору інформації	Передбачене законодавством право органів валютного регулювання видання нормативних актів, затвердження форм обліку та звітності щодо валютних операцій
Засоби впливу	Право нагляду, притягнення до відповідальності за порушення встановлених вимог і відкликання ліцензії в уповноважених банків

Елементи системи валютного нагляду	
Суб'єкти	Кабінет Міністрів України, Національний банк України та органи виконавчої влади в межах своєї компетенції
Об'єкти	Резиденти та нерезиденти
Предмет	Валютні операції та виконання зовнішньоторговельних контрактів
Інструменти нагляду	Форми обліку та звітності, платіжні документи, передбачене законодавством право органів валютного нагляду притягувати осіб, які винні у порушенні норм валютного регулювання, до адміністративної відповідальності
Методи нагляду	Спостереження, аналіз, перевірка

** розробка автора*

Відповідно до Табл. 2, валютному регулюванню та валютному нагляду властиві спільні об'єкти та предмети. Виходячи з викладеного, вбачається доцільним запропонувати модель (схему) єдиної системи валютного регулювання та нагляду, що відображає наявність загальних суб'єктів, об'єктів і предметів впливу, та яка наразі діє в Україні (мал. 2.6):

Малюнок 2.6. Організаційна модель (схема) єдиної системи валютного регулювання та нагляду

** розробка автора*

Зображена на мал. 5 модель дозволяє візуально спостерігати взаємозв'язки окремих елементів системи: регуляторів, засобів регулювання, суб'єктів нагляду, інструментів і методів нагляду, а також об'єктів та предметів регулювання та нагляду. На представлений моделі об'єднані фігурними дужками об'єкти і предмети державного впливу, оскільки важливим фактором є те, що для повноцінної роботи всієї системи необхідно контролювати саме ті елементи, щодо яких застосовні регулятивні засоби впливу, тобто, тих, які врегульовані державою.

У загальному розумінні регулювання – це підтримка стійкості (стабілізація) певної регульованої величини, яка характеризує процес, або її зміну відповідно до вимірюваного зовнішнього процесу, що здійснюється з застосуванням керуючого впливу. Економічне регулювання – цілеспрямований процес, що забезпечує підтримку або зміну економічних явищ та їх зв'язків. Існує ряд факторів, які можуть впливати на економічну ефективність і результативність самого регулювання, вони містять у собі поєднання економічних, політичних умов і умов управління [204, с. 493].

Державне регулювання у ринковій економіці має чітку форму вираження, якою є його законодавча основа. Пріоритет закону та рівність усіх громадян та організацій перед законом забезпечують державні інституції влади, адекватні рівню розвитку правосвідомості громадянського суспільства. Економічне регулювання є таким підходом до державної політики, який тісно пов'язаний із розрахунками рівноваги попиту та пропозиції, а також аналізом витрат і прибутків: уряди країн поєднують різноманітні стимули та обмеження поведінки, включно з прийнятими законами та нормативними актами, щоб скерувати підприємства та менші суб'єкти економіки до проведення політики у суспільних інтересах [158, с. 1].

На підставі цього можна зробити висновок про те, що валютному регулюванню як економічному явищу, яке врегульовано державою, притаманні певні організаційні риси: впорядкованість, встановлення взаємозв'язків і відповідності дій між економічними суб'єктами, визначення напрямку розвитку державного регулювання, формування та застосування інструментів його впливу на елементи валютного регулювання. Останнє є не лише елементом валютної політики, а й частиною більш загальної системи інструментів економічної політики держави, а також державного регулювання економіки, яке є складовою економічної політики.

Це твердження ґрунтується на двох основних положеннях:

- валютне регулювання може потенційно впливати на структуру учасників валютного ринку, на стан зовнішньоекономічної діяльності, а також на структуру руху капіталу, що відображається у платіжному балансі країни, а, отже, є інструментом економічної політики держави;
- валютні обмеження є інструментом валютного регулювання, що можуть стимулювати потоки капіталу.

Аналіз сутності поняття «валютне регулювання» в організаційному аспекті надає можливість сформулювати таке узагальнення наявних підходів до визначення місця валютного регулювання у системі державного регулювання економіки: його необхідно розглядати як систему, як один із механізмів державного впливу на певні економічні процеси, як метод, форму або засіб державного регулювання міжнародних економічних відносин, економіки або зовнішньої торгівлі. Таким чином, валютне регулювання – це комплекс заходів регуляторного характеру, які застосовуються державою у сфері благоустрою та регламентації міжнародних розрахунків, операцій з валютою та валютними цінностями, на основі відповідного нормативно-правового та інформаційного забезпечення.

Суб'єктами валютного регулювання є організації, установи, органи, які впроваджують регуляторні заходи, створені задля регламентації та впорядкування міжнародних розрахунків та операцій з валютою та валютними цінностями (Національний банк України, Кабінет Міністрів України, уповноважені банки). Об'єктами валютного регулювання є валютний курс національної грошової одиниці, операції з валютою та валютними цінностями, тобто, з усіма процесами та явищами, що відбуваються у сфері валютних відносин. Принципами валютного регулювання в Україні відповідно до положень чинного законодавства є: свобода здійснення валютних операцій; ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання; самостійність і ринковість валютного регулювання [158].

В організаційному та функціональному аспекті вже наявні принципи валютного регулювання в Україні вбачається можливим доповнити та розширити. До них варто віднести:

1. *принцип пріоритету економічних заходів у реалізації державної політики у сфері валютного регулювання;*
2. *принцип виключення невиправданого втручання держави та її органів у валютні операції резидентів та нерезидентів;*
3. *принцип єдності внутрішньої та зовнішньої валютної політики України;*
4. *принцип забезпечення державою захисту прав та економічних інтересів резидентів та нерезидентів;*
5. *принцип цілісності та комплексності валютного регулювання;*
6. *принцип доцільності та розумності валютного регулювання;*
7. *принцип гнучкого реагування на внутрішні і зовнішні ризики та загрози для валютного регулювання;*
8. *принцип безперервного контролю та постійного моніторингу валютного регулювання;*
9. *принцип стабілізації, впорядкування та єдності валютного регулювання;*
10. *принцип розумності та справедливості валютного регулювання.*

Принцип пріоритету економічних заходів у реалізації державної політики у сфері валютного регулювання є своєрідною програмною заявою держави щодо відходу від надання переваги адміністративного впливу на валютні відносини та переходу до ринкових інструментів їх регулювання. Роль економічних заходів в управлінні валютними операціями у сучасному світі є важливою, а їх запровадження у більшості випадків – ефективне.

Проте, пріоритетне використання економічних заходів є характерним лише для країн із розвинутою економікою, які мають всі ресурси, щоб впоратися з дисбалансом зовнішньоекономічної діяльності без застосування владного впливу на учасників валютних операцій. Крім цього, в економічно

розвинених країнах зазначена діяльність, що здійснюється ними, спрямована на забезпечення економічної безпеки держави та ґрунтується на засадах дотримання прав і свобод усіх учасників ринкових відносин, тому адміністративний вплив на валютні відносини є неприпустимим [194, с. 258].

Найбільш поширеним у світовій практиці економічним засобом валютного регулювання є валютна інтервенція, метою якої є підтримання стабільності національної валюти шляхом недопущення значних коливань курсів національної валюти щодо іноземних валют. Інтервенцію можна визначити як офіційну купівлю та продаж іноземної валюти для досягнення однієї або кількох із наступних чотирьох цілей: (i) пом'якшення коливань обмінного курсу та виправлення неузгодженості, (ii) усунення невідповідностей ринкових умов, (iii) накопичення валютних резервів (iv) пропозиція іноземної валюти на ринку [163, с. 1]. Валютні інтервенції здійснюються за допомогою резервів іноземної валюти центральних банків, залучених ними коштів у іноземній валюті, коштів казначейства або спеціально створених при ньому стабілізаційних валютних фондів.

Розумне управління валютною позицією держави у межах системи управління активами та пасивами дозволяє їм урядам зменшувати ризики з найменшими можливими витратами, отже, у такий спосіб підвищувати стійкість до зовнішніх ризиків і негативних факторів [163, с. 1]. Так, після введення воєнного стану в Україні були запроваджені обмеження у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, обмеження щодо строків валютних розрахунків, тобто, розрахунків за експортно-імпортними операціями [148, с. 1].

Адміністративний вплив учасників валютних операцій виявляється у встановленні валютних обмежень, у запровадженні державою за допомогою норм права спеціального порядку та умов проведення валютних операцій, заборони на проведення окремих видів валютних операцій. У цілому валютне регулювання та контроль необхідно реалізовувати на такому рівні, щоб

економічні заходи впливу на учасників валютних правовідносин розумно поєднувалися з адміністративними правовими засобами. Саме закріплення у сфері валютного регулювання пріоритету економічних заходів регулювання над адміністративними свідчить про зниження ролі імперативного методу впливу на валютні відносини та законодавче стимулювання органів валютного регулювання у переважному використанні економічних засобів впливу на учасників валютних відносин. Останні, як було зазначено попередньо, є більш ефективними для врегулювання валютних відносин.

Так, в одному з досліджень, яке було проведено з метою вивчення досвіду 26 країн з розвинутою економікою та економікою, що розвивається, вивчалось використання ними валютних інтервенцій у період 1990–2018 років, яке відбувалося з застосуванням різних інструментів для пом'якшення проблем ендогенності. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що центральні банки можуть ефективно протидіяти короткостроковим циклічним відхиленням реального обмінного курсу при запровадженні державою таких заходів [172, с. 1].

Принцип виключення невинуватеного втручання держави та її органів у валютні операції резидентів і нерезидентів певною мірою є продовженням попереднього принципу пріоритету ринкових заходів у реалізації державної політики. У сучасних економічних умовах він має переважно декларативний характер й у такий спосіб підтверджує спрямованість державної валютної політики на зниження рівня імперативного регулювання валютних операцій. У країнах із ринковою економікою валютні обмеження не можуть запроваджуватися на тривалий час, оскільки вони порушують право індивіда на свободу вибору.

Така ситуація може бути виправдана лише надзвичайними економічними або політичними причинами. У зв'язку з цим доцільно звернути увагу на положення ст. 42 Конституції України, яка гарантує свободу підприємницької

діяльності, ст. 41 Конституції України, відповідно до положень якої кожен має право мати майно у власності, володіти, користуватися та розпоряджатися ним, а також ст. 4 Закону України «Про валюту і валютні операції», що передбачає гарантії свободи здійснення валютних операцій.

Право власності на валютні цінності захищається державою так само, як і право власності інші об'єкти. Обмеження прав і свободи людини і громадянина допускається лише у передбачених законом випадках, і лише тією мірою, якою це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони та безпеки держави.

Державна валютна політика є складовою внутрішньої і зовнішньої політичної діяльності держави, спрямованої на валютне забезпечення соціально-економічного розвитку та підтримку її стійкого міжнародного валютно-фінансового становища. Взаємозалежність зовнішньої та внутрішньої валютної політики держави визначається наявністю у цих видів державної діяльності спільних цілей, що передбачає узгодження та поєднання заходів державного регулювання валютних операцій, які здійснюються на території України, та валютних операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю.

Валютна політика держави формується під впливом низки зовнішніх і внутрішніх факторів. Основним зовнішнім фактором, який формує валютну політику, є об'єктивна потреба в інтеграції української національної валюти у міжнародну валютну систему відповідно до реального економічного потенціалу нашої держави. Вирішення такого завдання сприятиме підвищенню ролі України у системі світових господарських зв'язків.

Важливість вирішення цього завдання полягає у тому, що національні господарства пов'язані ланцюгом взаємних зобов'язань, і у цьому розумінні валютні відносини є ключовою формою міжнародних економічних зв'язків. Цей

факт визначає посилення тенденцій до валютної інтеграції економічно розвинених країн з перспективою зростання такої взаємодії. Наочним прикладом прояву такої тенденції є створення Європейського валютного союзу (*European Monetary System, EMS*) до переходу країн ЄС на використання євро [173].

Внутрішнім чинником, який переважно формує валютну політику в Україні, є відносна слабкість гривні щодо провідних світових валют, потреба у захисті її купівельної спроможності на внутрішньому валютному ринку за допомогою, як економічних, так і адміністративних заходів. Проблема інтеграції української валюти до міжнародної валютної системи може бути ефективно вирішена лише за наявності міцних позицій гривні на внутрішньому валютному ринку. Зазначене завдання повинно вирішуватися шляхом створення умов для припинення розрахунків в іноземній валюті на внутрішньому валютному ринку та запобігання безконтрольному вивезенню капіталу, особливо в умовах воєнного конфлікту, який триває в Україні, та по його завершенню.

Сукупність чинників, що формують валютну політику, як було зазначено у попередньому підрозділі, відображено у валютному законодавстві України. Так, його метою є забезпечення реалізації єдиної державної валютної політики, забезпечення стійкості валюти України та стабільності внутрішнього валютного ринку, як факторів прогресивного розвитку національної економіки та міжнародного економічного співробітництва. Очевидно, що цілі валютної політики, сформульовані у валютному законодавстві, спрямовані переважно на вирішення економічних завдань [172].

У такий спосіб наочно відображено взаємозв'язок і взаємовплив економіки, політики та права як природного ланцюга взаємопов'язаних соціальних процесів, які також закріплені у нормах валютного права. Останнє можна розглядати як сукупність основних, загальнообов'язкових, формально-

визначених норм, які виражають державну волю у сфері суспільних відносин, які виникають у процесі здійснення валютних операцій. З цієї позиції валютне право є проявом та концентрованим виразом валютної політики держави, в основному зумовленої економічними факторами [148].

Принцип забезпечення державою захисту прав та економічних інтересів резидентів та нерезидентів при здійсненні валютних операцій є відносно новим принципом валютного регулювання. Не викликає сумнівів, що забезпечення стійкості національної валюти та стабільності внутрішнього валютного ринку відповідає інтересам переважної більшості учасників валютних операцій. Таким чином, цілі валютного регулювання, передбачені чинним вітчизняним законодавством, та інтереси резидентів та нерезидентів при здійсненні валютних операцій збігаються. Ця обставина теоретично дійсно дозволяє зробити висновок про те, що державна діяльність з валютного регулювання об'єктивно має забезпечувати захист прав та економічних інтересів резидентів та нерезидентів як учасників валютних операцій.

Комплексний характер валютних відносин створює для законодавця потенційну можливість здійснювати організацію правового режиму проведення валютних операцій з акцентом на різні способи правового регулювання. Вибір державою того або іншого правового режиму регулювання валютних операцій відбувається відповідно до умов конкретної ситуації, яка складається в економіці країни, цілями її внутрішньої та зовнішньої політики. Таким чином, співвідношення публічно-правових і приватно-правових елементів у методі правового регулювання суспільних відносин, у тому числі й валютних, може змінюватись залежно від конкретних історичних умов існування держави.

Принцип цілісності та комплексності валютного регулювання передбачає обумовленість та узгодженість елементів його системи, оптимальність поєднання елементів та їх ефективність, тобто, взаємозв'язок валютного регулювання з елементами валютної політики та інструментами системи

державного регулювання економіки загалом. Дотримання макроекономічної стабільності держави, тобто, виключення невиправданого її впливу та уповноважених органів на валютні операції резидентів та нерезидентів визначено принципом доцільності та розумності валютного регулювання [172].

Для макрорівня вирішальне значення мають інструменти впливу на темпи зростання валового внутрішнього продукту, рівень інфляції, процентні ставки, валютний курс, бюджетний дефіцит, обсяг державного боргу. У той час, як для мікрорівня важливими є наслідки цього макроекономічного регулювання, вони виявляються по-різному щодо різних суб'єктів економічної діяльності, громадян і територій. У цьому випадку виникає конфлікт інтересів, вирішення якого є сферою державного регулювання.

Не менш важливим для успішної реалізації валютної політики держави та стабілізації її економічного стану є принцип гнучкого реагування на внутрішні і зовнішні ризики та загрози для валютного регулювання, а також його ефективне практичне використання. Крім своєчасної реакції на потенційно негативні фактори для валютного регулювання, необхідним є здійснення перманентного моніторингу валютного ринку та координації дій на державному та світовому валютних ринках, а також реалізація безперервного контролю у сфері валютного регулювання. Принцип безперервного контролю та постійного моніторингу валютного регулювання передбачає вжиття своєчасних заходів щодо погодження поточних операцій платіжного балансу, а також щодо регламентації банківських операцій з валютними цінностями.

Принцип стабілізації, впорядкування та єдності валютного регулювання передбачає регулювання руху валютного капіталу, визначає максимальну гармонізацію економічних інтересів суб'єктів валютного ринку, пріоритетність економічних заходів під час реалізації державної політики у галузі валютного регулювання; єдність системи валютного регулювання та валютного контролю, зовнішньої та внутрішньої валютної політики держави. Принцип розумності та

справедливості валютного регулювання передбачає захист державою прав та економічних інтересів резидентів та нерезидентів при здійсненні валютних операцій [174].

Отже, можна виокремити принципи, які визначають цільові установки валютного регулювання; принципи, що характеризують порядок валютного регулювання та виокремлені такими законодавцем; принципи, не названі як такі законодавцем, але є базовими, вихідними положеннями, й у цьому аспекті виконують роль принципів. Таким чином, організаційне забезпечення державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні відбувається відповідно до таких основних принципів здійснення цієї діяльності (Мал. 2.7):

Малюнок 2.7. Організаційні принципи як елементи державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні

** розробка автора*

Визначальними принципами державного регулювання у ринковій економіці у сфері валютної політики можна визначити узгодження інтересів, цілеспрямованість, пріоритетність і доцільність, системність, комплексність,

принцип гнучкості та адаптації, достатності, принципи організаційно-правового та економіко-організаційного забезпечення, а також принципи поступовості та етапності здійснення, пріоритету права над економікою, єдності економіки та політики, ефективності, прозорості, відповідальності.

Результатом реалізації державного регулювання у ринковій економіці виступає формування економічної політики та її складових, таких, як валютна, як інструменту реалізації державної регулюючої функції у механізмі державного управління економікою. Таким чином, державне регулювання економіки є цілеспрямованим впливом, який здійснює держава у сфері управління економікою з метою надання економічним процесам певної спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів країни.

Призначенням державного регулювання у сучасній ринковій економіці виступає досягнення таких довгострокових, перспективних цілей, як: прискорення науково-технічного прогресу та структурна перебудова народного господарства, підвищення темпів економічного зростання, створення максимально сприятливих умов для функціонування механізму суспільного відтворення, завоювання нових позицій на світових ринках, активізація інноваційного розвитку економіки, усунення надмірної диференціації доходів, підтримка соціального партнерства, і, зрештою, забезпечення на базі цього високого рівня та якості життя широких верств населення, тобто, забезпечення ринкової економіки соціально-орієнтованого характеру.

У сфері державного регулювання економіки прямі способи регулювання базуються на силі структури державної влади та пов'язані зі створенням додаткових матеріальних стимулів або загрозою фінансових втрат. До них відносяться: формування стратегічних цілей економічного розвитку та їх деталізація у планах і цільових програмах; розміщення державних замовлень і контрактів на постачання певних видів продукції, надання послуг, виконання робіт; реалізація заходів державної підтримки програм, замовлень і контрактів;

встановлення нормативних вимог до якості та сертифікації продукції та технологій виробництва; встановлення правових та адміністративних обмежень та заборон на випуск певних видів продукції; ліцензування експортно-імпортних операцій [180].

Непрямі методи державного регулювання у ринковій економіці базуються переважно на товарно-грошових важелях і впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання. Це: оподаткування та податкові пільги; державне регулювання цін; встановлена плата за ресурси, кредитні відсоткові ставки, кредитні пільги; митне регулювання експортно-імпортних операцій; валютні курси та умови валютного обміну. Крім того, функції держави та способи державного регулювання в економіці, що нею використовуються, як було зазначено попередньо, залежно від поточної соціальної та політичної ситуації у країні. Наприклад, під час ведення війни держава зосереджує увагу на мобілізації всіх економічних, людських та інших ресурсів.

2.3 Інституційна складова державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні

У XIX ст. розпочався процес інституціоналізації світової економіки, який на сучасному етапі має масштабний характер. Передумовами його виникнення та становлення слугували насамперед інтернаціоналізація національних економік та спричинена нею транснаціоналізація світового господарства. Головним імпульсом, який надав поштовх до розвитку процесу інтернаціоналізації, стало інтенсивне поширення виробничих, технічних, наукових та інших досягнень у різних сферах (виробництва, транспорту, зв'язку) за межі національних кордонів з метою отримання більшого прибутку.

Одночасно з цим на національному рівні у держав світу почала з'являтися тенденція більшої залежності національного відтворення виробництва від

зовнішніх факторів: динаміки світового виробництва, зарубіжного рівня науки, техніки, продуктивності праці, розвитку міжнародної торгівлі, припливу іноземних капіталів. Результатом цих процесів стало формування спочатку транснаціональних, а пізніше – міжнародних і багатонаціональних компаній. Поглиблення процесів інтернаціоналізації спричинило створення цих корпорацій, яке згодом трансформувалося з простого сполучення різних ланок національних економік у стійкий каркас світової економіки.

Активізація міжнародного економічного співробітництва в умовах посилення інтеграційних процесів у світовій економіці є однією з форм прояву глобалізації та реалізується через механізм інституційної конкуренції. Посилюється потреба міжнародної інституціоналізації економічної системи через створення нових інститутів, модернізацію вже наявних, створення інноваційного інституційного середовища для всіх учасників глобальної економіки, у якій значна увага приділена функції контролю та нагляду за основними учасниками глобального фінансового ринку.

Під впливом інституціоналізації світова економіка конституюватиме новий характер сукупності економічних відносин між суб'єктами глобальної економічної системи. Колапс адміністративних економік свідчить про те, що ринкова система має перевагу над ними у продуктивності та інноваціях, а також з точки зору досягнення соціальних та екологічних цілей. Проте, щоб, наприклад, ЄС успішно конкурував з іншими країнами, він повинен оптимізувати свої внутрішні процеси інтеграції. Причиною цього є те, що неефективні національні економічні системи регулювання у багатьох випадках страждають від еміграції компаній, капіталу та кваліфікованої робочої сили [180, с. 1].

Конститууюча роль глобального ринку як базової субстанції світової економіки у формуванні цілісної ієрархічно субординованої інституційної системи, яка забезпечує реалізацію його функцій (формування глобального

попиту та глобальної пропозиції, міжнародної ціни, умов глобальної конкуренції та розвиток глобальної інфраструктури), зберігається. Економічні інститути, які створюються різними системами держав (окремими національними економіками) та різними міжнародними інтеграційними об'єднаннями (світовими фінансовими та господарськими організаціями, регіональними економічними союзами), дедалі більше претендують на роль творців глобальних правил та норм, а також на необхідність при розробці загальних правил врахування їхньої національної чи регіональної специфіки.

Управління як у державному, так і в приватному секторах, є ключовим аспектом управління глобалізацією та є важливим для стабільності фінансових систем і функціонування внутрішнього та міжнародного ринків. У найширшому розумінні воно включає в себе правові та інституційні рамкові умови для урядів і підприємств: тобто, верховенство права, ефективність і чесність державного управління, відповідну систему регулювання економічної діяльності, корпоративне управління, боротьбу з корупцією та доброчесність бізнесу [185, с. 1].

Трансформується зміст інститутів за рахунок таких якісно нових їх функцій, як субсидіарність, дискретність, реалізація інтересів міжнародного державно-монополістичного капіталу, регулювання глобальних диспропорцій, участь у вирішенні світових проблем людства, які властиві інституційним структурам глобального типу. Відбір інститутів як загальних правил організації світової системи господарювання, очевидно, повинен здійснюватися відповідно до певних критеріїв. Цей відбір відбувається спонтанно, у процесі історичного досвіду та породжує неформальні правила поведінки окремих господарських інституцій та національних утворень, яких дотримується більшість суб'єктів.

Економічні інститути визначають стимули та обмеження для економічних суб'єктів, а також формують економічні результати; за своїми природою та змістом вони є соціальними рішеннями, обраними за їхніми майбутніми

наслідками для суспільства [145, с. 1]. Одним із таких критеріїв вибору може бути запропонована ефективність самих інститутів. Проте вона може бути визначена лише як результат зіставлення їх якості із витратами на їхній імпорт або розробку та впровадження (трансакційні витрати), або як результат порівняльних переваг інститутів між собою, тобто, внаслідок їхньої конкуренції.

Оцінка ефективності діяльності міжнародних інститутів здійснюється за критеріями їхнього внеску у соціально-економічний прогрес людства, підтримку світової економічної рівноваги, рішення глобальних проблем, формування загальноцивілізаційних норм, стандартів і цінностей. Процес глобалізації характеризується, з одного боку, нарощуванням інтеграційних тенденцій у світовому господарстві, поглибленням інтернаціоналізації виробництва та обміну, уніфікацією національних, економічних і соціальних стандартів, а, з іншого – регіоналізацією та структуризацією, посиленням конкуренції і, як наслідок, вибудовуванням багатоступінчастої та багатополярної системи взаємодії між суб'єктами міжнародних економічних відносин.

Такий стан глобального економічного співробітництва потребує переосмислення процесів його інституціоналізації та адаптації національних економік, у тому числі й України, до нових умов. За даними Програми розвитку ООН (ПРООН), постійна вразливість загрожує людському розвитку: у звіті під назвою «Назустріч людській стійкості: підтримання прогресу в досягненні Цілей розвитку тисячоліття в епоху економічної невизначеності» вказується на той факт, що, хоча кількість людей, які живуть в умовах соціальної вразливості, зменшилася в усьому світі за останні роки, майже 1,5 мільярда людей у 91 країні, що розвивається, все ще живуть у бідності та позбавлені доступу до базових програм охорони здоров'я, освіти та належного рівня життя [109, с. 683].

Серед особливостей сучасного етапу економічного розвитку країн у світовому масштабі необхідно виокремити:

- умови та фактори модифікації інституційної системи світового господарства на сучасному етапі її розвитку;
- рушійні сили інституційної еволюції становлення глобальної економіки;
- структуру системи міжнародних інститутів, її характеристику та напрямки можливої модифікації;
- ефективність міжнародних економічних інститутів з позиції їхньої відповідності досягнутому рівню глобалізації.

Зазначені вище особливості можуть бути визначальними у контексті основних напрямів удосконалення глобальної інституційної системи задля забезпечення сталого розвитку світової економіки. Це створює передумови обґрунтування сучасної теоретичної моделі інституціоналізації глобальної системи економічного розвитку.

Очевидно, що така система передбачає новий характер зв'язків між інституціями різних рівнів. Вона відображає такий ступінь та ієрархію функціональних та організаційних компетенцій головних суб'єктів глобальної економічної системи, яка суттєво модифікується з появою нових інституційних учасників (Китай, Індія, Бразилія, Мексика, Таїланд) і частковою втратою своїх домінуючих позицій у глобальній економіці, особливо у світовій фінансовій системі, колишніми країнами-лідерами (США, Японією, Великобританією).

Завдання урядів країн світу полягає у тому, щоб створити умови для якісного вдосконалення та структурно-функціональної оптимізації чинної нині системи інституційного забезпечення глобального економічного розвитку. При цьому необхідно врахувати низку факторів, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Так, в останні десятиліття все більше проявляється відставання коштів і форм регулювання міжнародних економічних зв'язків від динаміки та масштабів глобальних трансформацій. Підтвердженням цього є постійне

запізнення дій регуляторних органів державної адміністрації США у періоди останніх фінансових криз, які відбулися починаючи з 2008 р.

Аналогічне запізнення регуляторних процесів спостерігається у діях деяких урядів європейських країн (Греції, Іспанії, Італії та Португалії) під час вирішення фінансових проблем та реструктуризації зовнішнього боргу. Типовою зазначена ситуація є й для України. Подібно до того, як економічне становище більшості країн різко змінилося під час кризових явищ, їхні моделі управління також змінилися в деяких країнах, хоча ці трансформації могли бути помітними не відразу. Крім того, роль державної служби та постійних, професійних компонентів апарату управління на сучасному етапі у зазначених країнах набула нового вигляду відносно інших суб'єктів у державі та стосовно приватного сектору порівняно з тою, яка була у них у докризові для економік періоди [206, с. 13].

Ще одним прикладом є недосконалість інституційного забезпечення глобальних взаємодій, що проявляється у очевидній невідповідності дій регуляторних органів Європейського Союзу реальним борговим і бюджетним проблемам європейських країн. Крім того, у процесі подальшого поширення інтернаціоналізації, міжнародні потоки товарів, послуг, капіталів і кредитів стали розширюватися та інтенсифікуватися настільки, що з'явилася необхідність їх контролю, регламентування, регулювання, координації з метою запобігання неминучих негативних наслідків.

У деяких державах наявні економічні правила піддаються сумніву або їх не розглядають як загальні або прийнятні, і дотримуються власних інституційних позицій, що може свідчити про незавершеність інституціоналізації господарської взаємодії економік країн, які входять до складу Європейського Союзу, або неможливості цієї інституціоналізації у такому великому регіональному наднаціональному утворенні. Одночасно мова

йде про превалювання у цих країнах практичного втілення однієї з двох тенденцій глобалізації: інтеграції або дезінтеграції (регіоналізації).

Серед причин такої поведінки окремих суб'єктів європейського інституційного простору можна виокремити опортунізм. Крім того, підставою незавершеності інституціоналізації економік європейських країн можна визначити відставання їхньої взаємодії від досягнутого рівня глобалізації. Остання як найвищий ступінь інтернаціоналізації національних відносин поступово затверджується як панівний загальноцивілізаційний принцип, сукупність норм і цінностей у системі суспільних відносин, які врегульовані міжнародними (глобальними) інститутами, що відрізняються від наявних визначень інституційної складової.

Інтеграція, як у регіональному, так і у глобальному масштабі, об'єктивно породжує та спричиняє створення численних і різноманітних інститутів світової економіки. Виникнення, становлення та подальший розвиток інституціоналізації було зумовлено дією низкою факторів, які умовно можна поділити на дві групи. До першої належать ті, які сприяють появі міжнародних інститутів як інструменту вирішення внутрішньонаціональних проблем, до них можна віднести відмінності, що у багатьох випадках мають кардинальний характер у рівнях економічного розвитку країн, їх ресурсної забезпеченості, стратегій і тактик розвитку економіки, які ними обираються [167].

До факторів, що сприяють вирішенню, як внутрішньонаціональних, так і міждержавних проблем, необхідно віднести ті, які викликані об'єктивними умовами інтеграції, регіоналізації та глобалізації світової економіки. Саме у такий спосіб поступово почав формуватися механізм взаємної обумовленості перерахованих тенденцій розвитку світової економіки та процесу її інституціоналізації. У зв'язку з тим, що створення зазначених інститутів давно набуло рис явища, яке має масовий характер, можливо стверджувати, що процес

інституціоналізації світової економіки носить закономірний і, головне, необоротний характер.

Правила, які склалися у другій половині XX ст. у світовій економіці, вже не відповідають зростаючим потребам і масштабам товарних, фінансових, інформаційних, капітальних і людських потоків, які співпадали б з рівнем глобалізації світогосподарських зв'язків, сприяли гармонізації інтересів основних учасників міжнародних економічних відносин. Дослідження процесів інституціоналізації міжнародної економічної системи, факторів та умов модифікації інститутів світового господарства на сучасному етапі вимагають обґрунтування причин труднощів і суперечливості глобального економічного розвитку [152].

Поява нових глобальних і регіональних економічних труднощів (наприклад, поява зовнішнього боргу розвинених країн) та загострення старих фінансових проблем і протиріч дає підстави припускати, що вони не мають суто організаційного вирішення. Об'єктивно створюється нова глобалізована система економічних відносин із новими інститутами та інституціями, проектування яких потребує абсолютно інноваційних підходів. Крім того, значний вплив на економічні процеси у цілому та формування цієї системи зокрема мають й інші чинники: соціальна, політична ситуація, наявність у певній державі збройних конфліктів, що тривають.

Відмінною особливістю сучасної економіки є насамперед те, що вона втратила переважно національний характер і набула планетарних рис, що відповідає теоретичній моделі. Крім того, на практиці спостерігається тенденція відкритості будь-яких ринків як таких, іншою важливою відмінністю глобальної економіки стає зміна панування провідних учасників світового господарства. На зміну провідної ролі економіки низки розвинених держав на світових ринках приходять країни Азії та різноманітні транснаціональні корпорації.

Унікальне географічне розташування України у центрі Європи історично обумовлює її центральне місце у міжнародній торгівлі товарами та послугами, формує пріоритети зовнішньоекономічної політики та співробітництва, які незмінно є відправною точкою у розвитку валютної політики української держави у різні періоди її еволюції. Після того, як 23 червня 2022 року країни-члени ЄС проголосували за надання Україні статусу кандидата в ЄС, питання розвитку відносин зовнішньої торгівлі, особливо з найбільш розвиненими країнами ЄС, набули вирішального значення [208, с. 47]. Адекватне відображення економічних реалій світу в економіці України спирається насамперед на чотири конституюючі властивості сучасного світового господарства:

- 1) зростання ролі інформації, інформаційних витрат, когнітивних (пізнавальних) обмежень і, як наслідок, неповна раціональність економічної поведінки суб'єктів господарювання;
- 2) різноманітність форм власності, її дезінтеграція, поліморфізм, дифузія та інтеграція;
- 3) помітне посилення державних функцій у регулюванні економіки за останні роки;
- 4) неможливість пояснити економічну поведінку суб'єктів господарювання без урахування дослідження того економічного, соціального, політичного, правового, ідеологічного простору, в якому формуються відносини між ними.

Одночасно з цим наразі існує необхідність інституціоналізації валютних відносин в Україні, яка зумовлена прагненням господарюючих суб'єктів у зазначеній сфері діяльності реалізовувати свої інтереси спільно, для вирішення цього завдання ними здійснюється пошук різних способів взаємодії. З інституційної точки зору суб'єкту господарювання більш вигідно

підпорядковуватися нормам, якщо вони полегшують його взаємодію з іншими економічними суб'єктами та сприяють реалізації його інтересів.

Валютні відносини або взаємодії у сфері регулювання валютних відносин відображаються в економічних інститутах, основне призначення яких полягає у функціональній організації взаємодій суб'єктів і рівнів господарювання. З метою правильного орієнтування та впорядкування подальшої правотворчої діяльності та розвитку договірно-правової бази міжнародного співробітництва України важливо сформулювати та законодавчо закріпити спільні завдання валютної політики та принципів валютного регулювання.

Інституціоналізація є процесом формування та створення соціальних, економічних і політичних інститутів як стійких форм організації діяльності господарюючих суб'єктів в економічній системі; правове та організаційне закріплення тих чи інших соціальних відносин суб'єктів господарювання. Відповідно до зазначеного інституціоналізація економічних відносин означає заміну спонтанної, непередбачуваної дії, поведінки суб'єктів господарювання впорядкованою, організованою, нормативною, регульованою шляхом визначення та закріплення соціально-економічних і політичних статусів і ролей, цінностей і норм, організації контролю та нагляду [208]. Головними цілями української валютної політики можна визначити:

- захист і зміцнення стійкості гривні та національної валютно-грошової системи;
- захист прав суверенітету та забезпечення економічної безпеки;
- забезпечення найбільш ефективного використання інструментів валютного регулювання та нагляду для стимулювання розвитку національної економіки та створення умов для її повноцінної інтеграції у світову економіку.

Інституціоналізація економічних відносин дозволяє створити чітку статусно-рольову структуру економічної системи (суспільства та держави) і тим самим підвищити організованість, урегульованість та ефективність її

життєдіяльності, а також досягти цілей валютної політики, про які мова йшла вище. Відповідно до зазначеного, основними інституціональними принципами валютного регулювання в Україні є:

- єдність валютної політики як складової частини грошово-кредитної та загальноекономічної політики;
- єдність системи валютного регулювання та валютного нагляду;
- єдність валютної території;
- пріоритетність економічних методів валютного регулювання;
- рівність учасників валютної діяльності та їх недискримінація;
- захист державою прав і законних інтересів учасників валютної діяльності;
- виключення невинновданого втручання держави та її органів у валютну діяльність господарюючих суб'єктів, неприпустимість завдання шкоди та збитків її учасникам та економіці у цілому [72].

Інституціоналізація валютних відносин не є результатом окремих взаємовідносин деяких господарюючих суб'єктів, а формується потужним соціальним механізмом, що включає безліч факторів, і є елементом моделі соціально орієнтованої держави, яка запроваджується в Україні. Її розвиток зачіпає різні складові соціально-економічної та політичної системи, не обмежуючись лише правовими або економічними заходами. В аспекті інституціоналізації валютних відносин для підвищення ефективності поточної діяльності органів валютного регулювання та валютного нагляду в Україні необхідно:

- розробити у межах валютної політики держави концепцію єдиної системи органів валютного регулювання та валютного нагляду, яка передбачає необхідне розмежування функцій, повноважень і сфер відповідальності, забезпечити її нормативно-правове закріплення;

- створити постійно діючі міжвідомчі робочі групи для оперативного вирішення поточних проблем валютного регулювання та нагляду;
- підвищити матеріальну відповідальність уповноважених банків як основних агентів валютного нагляду за неподання інформації або подання недостовірної інформації про незаконні валютні операції їх клієнтів;
- посилити нормативні вимоги щодо реєстрації учасників зовнішньоекономічної діяльності та ліцензування (надання статусу уповноважених) комерційних банків;
- розробити програму заходів щодо забезпечення повернення незаконно вивезених з України валютних і матеріальних цінностей у контексті збройної агресії проти неї і з використанням механізмів міжнародного співробітництва [70].

Отже, можна зробити висновок про те, що кожен етап удосконалення фінансово-правової політики держави є унікальним, він зумовлює формування парадигм у сфері валютного права, його юридичного інструментарію. На їх підґрунті формуються концептуальні питання валютного регулювання та валютного нагляду, які слугують прерогативою держави у галузі фінансово-правової політики. Процес інституціоналізації при цьому дозволяє затверджувати та закріплювати певні види економічної взаємодії суб'єктів та рівнів господарювання з приводу реалізації їх інтересів у різні види інститутів, що робить ці взаємодії не лише постійними, а й обов'язковими. На цій основі розробляються система економічних санкцій і механізми вирішення конфліктів між суб'єктами господарювання, які обмежують їх свободу.

Особливо важливим дослідження цього питання видається для України у контексті збройної агресії проти неї, оскільки підвищення якісного рівня фінансової політики держави потребує використання раціонального підходу, що базується на подвійності завдань, які стоять перед державним управлінням в умовах воєнного стану: забезпечення належного рівня фінансування державного

видатків та створення фундаментальних умов для підтримки та відновлення вітчизняної економіки [70, с. 193].

Крім цього, інституціоналізація економічних відносин як оформлення стійких взаємовідносин суб'єктів господарювання з приводу реалізації своїх інтересів відбувається завдяки існуванню інституційних умов, що взаємодіють і взаємно посилюють одна одну, до яких можна віднести насамперед низьку якість державного управління, поганий бізнес-клімат, слабку податкову дисципліну, низький рівень розвитку соціального партнерства. Зазначені проблеми також існують в Україні та потребують негайного вирішення.

Питання валютного регулювання, відповідно до положень Конституції України та чинних нормативно-правових актів, перебувають у винятковому віданні держави. У довоєнний період уряд країни реалізовував стратегію перетворення України на державу з розвиненою економікою та на один з ключових світових фінансових центрів. Для вирішення цього завдання необхідне забезпечення чіткого валютно-правового регулювання та ефективного валютного нагляду, щоб посилити спроможність фінансового сектору, одночасно вказуючи на прогалини в сферах реформування політики, які необхідно усунути [162, с. 7].

У зазначеному аспекті варто відмітити, що процес інституціоналізації валютних відносин, тобто, формування та розвиток інституційних валютних відносин, складається з кількох послідовних етапів:

- 1) виникнення потреби, задоволення якої потребує спільних організованих дій;
- 2) формування спільних цілей;
- 3) поява соціальних і правил у ході економічної взаємодії у сфері валютного регулювання (здійснюваного у більшості випадків шляхом методу спроб і помилок);
- 4) поява процедур, пов'язаних з нормами та правилами;

- 5) інституціоналізація правил, процедур, тобто, їх прийняття та практичне застосування;
- 6) встановлення системи санкцій підтримки норм і правил, диференційованість їх застосування окремих випадках;
- 7) створення системи статусів і ролей, що охоплюють всіх без винятку суб'єктів валютних відносин.

Отже, останнім етапом процесу інституціоналізації валютних відносин можна вважати створення відповідно до норм і правил чіткої статусно-рольової структури валютної системи як складового елементу економічної, а також організацій та установ, що забезпечують функціонування відповідного економічного інституту, управління та нагляд за його діяльністю. У контексті збройної агресії проти України валютні відносини стають інституційними, тобто, такими відносинами, основною функцією яких є збереження інститутів, що визначають інституційну сферу господарських взаємодій у сфері валютного регулювання.

Фундаментальні засади валютного права перебувають під впливом конституційно-правових норм. При цьому процес створення повноцінного інструментарію валютної політики держави задля забезпечення динамічного розвитку валютних відносин неможливий без розвитку валютного права як однієї з найважливіших підгалузей фінансового права з урахуванням вимог часу та потреб економіки конкретної держави у певний період.

Так, наприклад, розвиток інноваційних інформаційних і комунікаційних технологій безпосередньо впливають на економіку у цілому та на валютні відносини зокрема. У відповідь на появу цифрового реєстру, блокчейн та інші технологічні розробки, а також можливий випуск приватних віртуальних валют («стейблкойнів») спільнота центральних банків активно розглядає доцільність випуску так званої «цифрової валюти центрального банку» («CBDC») [154, с. 1].

Динаміка галузі фінансового права відображує суперечливість всієї системи суспільних відносин, відчуває вплив всієї правової системи, і навіть політики, економіки певної держави, інших інституційних чинників. Валютні відносини схильні до впливу не лише з боку загальних параметрів системи фінансово-правових відносин, а й параметрів економіко-правової кон'юнктури, змін податкового, бюджетного законодавства, інституційних перетворень. Фінансово-правова доктрина розглядає нові виклики, спираючись на конституційні, фінансові та адміністративно-правові традиції та практику у сфері адміністративної юстиції [174, с. 1].

Основним елементом, що визначає комплексний характер правового механізму валютного регулювання, є валютні відносини. Специфіка останніх визначає особливості суб'єктів, які вступають у валютні правовідносини, а також характерні ознаки їх предмета. Комплексність валютних відносин на практиці проявляється у тому, що різні їх групи (за видами, суб'єктами, правовою природою) у багатьох випадках взаємопов'язані між собою.

Інституційні інтереси суб'єктів у системі господарських відносин полягають у діях зі створення правил, порядку, що обмежують економічну діяльність суб'єктів у сфері валютних відносин з метою підвищення ефективності результатів цієї діяльності, яка в умовах ринкової економіки полягає у максимізації доходів. Для досягнення цієї мети спрямований раціональний вибір суб'єктів ринкової економіки, а максимізація доходів всіх учасників господарської діяльності досягається в умовах загальної ринкової рівноваги. Тому у всіх суб'єктів існує спільний національний інтерес у функціонуванні таких інститутів, які б забезпечували ринковий порядок, максимізуючи доходи та мінімізуючи трансакційні витрати.

Крім того, валютні правовідносини перебувають у постійній взаємодії та під впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Так, очікуваний позитивний зв'язок між доходами від валюти та товарів змінюється на

протилежний і стає негативним у період надзвичайних геополітичних ризиків. Крім товарної прибутковості, на валютну прибутковість після вторгнення в Україну суттєво впливають геополітичні фактори, зокрема географічна відстань до війни [169, с. 1].

Кожен суб'єкт ринкової економіки вступає у економічні відносини, що реалізуються через доходи, він зацікавлений у функціонуванні інститутів, які роблять цю діяльність можливою. Тобто, інституційні відносини – це і є взаємодії суб'єктів господарювання, що спрямовані на формування інститутів, призначенням яких є створення економічного середовища та умов реалізації економічних інтересів цих суб'єктів шляхом обмеження їх дій у певний спосіб, вони дозволяють регламентувати поведінку суб'єкта, а також той набір альтернатив, з яких він робить свій індивідуальний вибір.

При визначенні правової природи норм, які регулюють валютні відносини, вбачається доцільним визначити, що їх сукупність не перебуває у межах будь-якої загальновизнаної галузі права. У зв'язку з цим, валютне законодавство можна визначити як комплексне утворення, воно виступає як форма складної взаємодії норм кількох галузей права (цивільного, фінансового, міжнародного та інших). Разом з цим, для цієї галузі законодавства притаманні особливості більш загального порядку.

Мова йде, у першу чергу, про взаємозв'язок з міжнародною валютної системою; імперативність більшості правових норм, що визначають правила поведінки суб'єктів валютних відносин; дозвільна спрямованість правових режимів проведення валютних операцій; норми, які визначають систему валютного нагляду над дотриманням норм валютного законодавства. У системі господарських відносин є валютні відносини економічного характеру та відносини, які функціонують у межах інститутів – інституціональні. Так само як і валютні, інституційні відносини виникають внаслідок певної діяльності суб'єктів. Дії індивідів, соціальних груп, підприємств, регіональних

господарств, держави, суспільства загалом щодо виникнення, формування, збереження, ліквідації, успадкування, запозичення інститутів, тобто, інституційні відносини, залежать від своїх інституційних інтересів [174].

Як один із засобів досягнення цілей державної валютної політики, правовий механізм валютного регулювання повинен гнучко реагувати на мінливі зовнішні та внутрішні економічні умови, які постійно змінюються та визначають напрямок валютної політики у відповідний період розвитку. Правовий механізм валютного регулювання повинен створювати умови для оптимального поєднання публічних і приватних інтересів, забезпечення економічної безпеки держави при зверненні валютних цінностей і здійснення валютних операцій їх учасників.

Інституційні відносини – це, по суті, виборчі відносини суб'єктів ринкової економіки, які стосуються інституційних форм суспільного устрою, а також всього, що пов'язано з функціонуванням самих інститутів. Це внутрішня усвідомлена соціальна та політична активність суб'єктів господарської діяльності, яка спонукає їх до перетворення або збереження наявного інституційного порядку. Інституційні відносини – це форма прояву об'єктивно наявних економічних відносин у спрямованості дій суб'єктів господарювання.

Так, споживчі кредитні угоди, індексовані в іноземній валюті, що з правової позиції були законними, викликали значні проблеми в країнах Східної та Центральної Європи, в яких набули широкого розповсюдження. Зокрема, посилення не було прямо вписано в умови (як у Румунії), але могло змінитися за допомогою додаткових дискреційних рішень (як у Польщі та Хорватії). Для вирішення завдання недосконалості цього механізму країни використовували різні способи: у той час як Хорватія запровадила спеціальне законодавство, щоб вирішити загальну проблему, заходи, які були вжиті урядом Польщі, спричинили системний ризик для всієї банківської системи ЄС, а також стали предметом судової практики Суду ЄС [176, с. 1].

Науковий аналіз валютно-правових відносин відбиває дуалізм самого права, суперечливу єдність публічних і приватних начал у регулюванні валютних відносин, міжгалузевий характер валютного законодавства, комплексну правову природу валютної відповідальності. Всі ці фактори у сукупності актуалізують питання про правову природу, галузеву приналежність, місце та роль валютного права. Розвиток валютних відносин, як і всієї української фінансової системи, неодноразово переривався у зв'язку з об'єктивними причинами соціального, політичного, історичного та економічного характеру.

Разом з тим, хронологічні рамки виникнення, становлення та розвитку валютного права в пострадянській історії є недостатніми, що ускладнює можливість завершення формування іманентного понятійного апарату, узагальнення судової практики, повноцінного використання досягнень юридичної науки для формування належної валютної політики держави. Стереотип викладу понятійного апарату, який наразі склався, через призму валютних обмежень зі скасуванням валютних обмежень, перешкоджає виробленню універсального наукового та галузевого інструментарію. Таким чином, не вирішується належним чином проблема розробки адекватного понятійного апарату, що підтверджується правозастосовною практикою.

На основі аналізу правових режимів проведення поточних валютних операцій та операцій, пов'язаних з рухом капіталу, можна визначити тенденцію на подальшу лібералізацію правового регулювання валютних відносин в Україні. Очевидною стає необхідність законодавчого визначення понять, які використовує валютне законодавство. Не викликає сумніву доцільність поєднання активної нормотворчості у сфері валютного регулювання та одночасного запровадження заходів нагляду над виконанням встановлених правил здійснення валютних операцій. З цієї позиції одним з найбільш актуальних завдань є вдосконалення системи валютного нагляду, спрямоване на

ефективне застосування заходів відповідальності як санкцій до суб'єктів за недотримання валютного законодавства під час здійснення валютних операцій.

Наступний спектр проблем нерозривно пов'язаний з напрямками адміністративної реформи, в ході якої було перерозподілено функції та повноваження державних органів, які здійснюють валютне регулювання та валютний контроль. Істотних змін зазнали контрольні функції держави у цій сфері. Тому визначення місця того чи іншого органу у системі валютного регулювання та валютного нагляду є надзвичайно актуальним, оскільки недостатня розробленість цих проблем перешкоджає, певною мірою, розвитку як валютного, а й адміністративного права.

Ключовим моментом у вдосконаленні валютно-правових відносин є зміцнення валютно-правової дисципліни. Цей процес спрямований на досягнення прозорості в укладанні та виконанні міжнародних контрактів, податкової та бухгалтерської бездоганності зовнішньоекономічних угод, що, зрештою, призведе до створення сприятливого інвестиційного клімату. Проблеми встановлення та підтримки валютної дисципліни органічно пов'язані також із вирішенням теоретичних та прикладних питань валютної відповідальності. Оскільки валютна відповідальність є комплексним правовим інститутом, необхідно систематизувати висновки вчених у сфері теорії держави й права, і навіть адміністративного, фінансового права, суміжних галузей вітчизняного права.

Інституційні відносини тісно пов'язані із системою економічних відносин у суспільстві, які сприймаються та оцінюються господарюючими суб'єктами з позицій корисності та можливості використання для отримання доходів. Об'єктами інституційних відносин є система інститутів у суспільстві, його інституційна структура, сукупність цілей та завдань діяльності з перетворення чи збереження інститутів. Відповідно до зазначеного ще одним важливим напрямом зміцнення валютної дисципліни повинна стати однаковість у

тлумаченні нормативно-правових актів, що регулюють порядок здійснення валютних угод, оскільки багато в чому саме неточність регулювання породжує вчинення валютних правопорушень. У цілому ж валютне регулювання та нагляд необхідно вивести на якісно новий рівень, при якому економічні заходи на учасників валютних правовідносин розумно поєднуються з адміністративними правовими засобами.

З позицій методологічних установок дослідження інституційного механізму взаємодії суб'єктів господарювання у сфері валютного регулювання вбачається доцільним поділ на системні та локально-організовані інститути. Першими є інститути, які визначають тип економічного порядку, тобто, домінуючий тип економічної системи, що встановлюють основні правила господарської діяльності та економічних відносин суб'єктів господарювання у сфері валютного регулювання. Вони включають не лише суто економічні правила та норми, але також політичні та соціальні, без яких неможливе ефективне функціонування всієї економічної системи.

Другими є інститути, які безпосередньо структурують взаємодію у сфері валютного регулювання, як з укладанням угод на відкритому ринку, так і усередині організованих структур. Отже, інститути – це стабільно відтворений у соціально-економічній системі набір нормативів формального і неформального характеру, що регулює трансакції суб'єктів соціально-економічних відносин і виступає одним із принципів формування суспільної піраміди соціуму у сфері валютного регулювання.

Якщо інститути – це межі поведінки, які створюють господарюючі суб'єкти щодо один одного і самих себе, що структурують їх соціально-економічні та політичні взаємини, то сукупність таких інститутів утворює інституційне середовище, в якому суб'єкти господарювання здійснюють свій вибір, будують відносини між собою, формують свою економічну поведінку у сфері валютного регулювання [154].

Економічні відносини та інституційне середовище у сфері валютного регулювання формуються та розвиваються у складній взаємодії. З одного боку, інститути відображають та закріплюють наявну систему економічних відносин. У самій зміні інститутів та інституційного середовища реалізуються інтереси суб'єктів господарювання, що відображають їх місце та соціально-економічні ролі у системі економічних відносин. З іншого боку, самі економічні відносини господарюючих суб'єктів розвиваються під впливом інституційного середовища, що стабілізує економічний порядок і фіксує у своїх елементах: нормах, традиціях, правилах поведінки, організаціях, системах прийняття рішень (на різних етапах соціально-економічного розвитку економічної системи).

Взаємодія та взаємопроникнення системи економічних відносин та інституційного середовища у сфері валютного регулювання є досить органічною та глибокою. Проте для розуміння, оцінки та прогнозування розвитку валютної системи як складової економічної, необхідне розмежування економічних відносин та інституцій. Так, наприклад, таке поняття, як «власність» з одного боку є економічним ставленням до присвоєння (відчуження об'єктів, відношення між суб'єктами, які привласнюють цінності, і тими, від кого ці цінності відчужуються; ставлення, що формує соціально-економічну структуру суспільства та представляє інтереси її суб'єктів господарювання). З іншого боку, власність і є інститутом, що характеризується соціально-економічними, правовими, культурними, релігійними нормами, звичаями, традиціями, моральними принципами [169].

У складній взаємодії економічних відносин і інституційного середовища, залежно від превалювання одних соціально-економічних інститутів над іншими та від особливостей самих суб'єктів господарювання, їх інтересів формуються особливості їх економічної поведінки. Інституційні форми утворюють основу реалізації економічних відносин підсистем різного ієрархічного рівня.

Інституційна структура забезпечує злагодженість взаємодії різнополюсних, різнорідних суб'єктів як усередині самої локальної системи економічних відносин у сфері валютного регулювання, так і у межах економіко-соціальної моделі функціонування суспільства. Одночасно інституційні форми становлять інформаційну структуру забезпечення ефективної життєдіяльності суб'єктів господарювання.

Таким чином, економічні відносини у сфері валютного регулювання – це категорія, яка відображає процеси впливу різних суб'єктів господарювання один на одного, взаємну обумовленість їх дій, узгодженість і протиріччя їх інтересів; відносини між суб'єктами господарювання валютної системи, що виражають їхні інтереси. Сутність цієї взаємодії полягає у забезпеченні найбільш повного, всебічного та ефективного використання можливостей суб'єктів господарювання для реалізації власних інтересів. Процес реалізації інтересів того чи іншого суб'єкта одночасно є процесом взаємодії з іншими суб'єктами, які також реалізують свої інтереси, тобто, мова йде про очевидну ситуацію суперечливої взаємодії інтересів, що має три основні способи свого вирішення: узгодження, ігнорування та підпорядкування.

Інституційний механізм економічних відносин суб'єктів господарювання є процесом трансформації їх взаємовідносин у напрямку ієрархічного впорядкування на основі загальноприйнятих норм і правил господарської організації і відповідно до вимог традиційно існуючого або легітимно встановленого суспільством інституту. Тобто, інституційний механізм створює організаційно-нормативні умови для стабільної діяльності суб'єктів економічної системи, законодавчо закріплює економічні відносини, що складаються, сприяє ефективній реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Таким чином, інституціоналізація валютних відносин означає, з одного боку, якісний розвиток самих господарюючих суб'єктів у зазначеній сфері

діяльності, а також відносин, які виникають між ними, а з іншого – їх упорядкування на основі загальновизнаних норм і правил.

Висновки до Розділу 2

1. На основі проведеного аналізу доктринальних точок зору, поняття валютного регулювання можна визначити як законодавчу (правотворчу) та контролюючу діяльність держави в особі органів валютного регулювання та валютного нагляду щодо встановлення правил володіння, користування та розпорядження валютними цінностями, щодо регламентації порядку проведення валютних операцій, а також щодо організації та проведення валютного нагляду. Як комплекс економічного та організаційно-правового цілеспрямованого впливу на учасників валютної діяльності валютне регулювання покликане забезпечувати громадські інтереси незалежно від застосовуваного методу правового регулювання.

2. Фінансово-правове регулювання валютних відносин охоплює відносини: 1) щодо здійснення валютного регулювання та валютного нагляду; 2) у межах підтримки єдиного порядку здійснення валютних операцій, проведення державного фінансового нагляду (валютного нагляду) з метою впорядкування та охорони валютних відносин публічно-правового (фінансово-правового) характеру, що прямо чи опосередковано мають відношення до утворення державних грошових фондів України; 3) у сфері реалізації своїх повноважень органами державної влади, які здійснюють фінансову діяльність держави, у тому числі, й валютне регулювання як частину системи валютної та грошово-кредитної політики.

3. Державна кредитно-грошова політика України спрямована насамперед на захист і забезпечення стійкості гривні. Валютна політика є ланкою фінансової політики держави, сукупністю економічних, правових та організаційних заходів, які здійснюються державними органами у сфері

валютних відносин з метою захисту державних інтересів на валютному ринку та інтеграції економіки України у систему міжнародного економічного простору відповідно до стратегічних цілей загальноекономічної політики. Валютні обмеження є інструментом публічної фінансової політики, мають як адміністративно-примусову спрямованість, так і мають виражений фіскальний характер.

4. Фіскальна спрямованість валютних обмежень знаходить проявляється формі використання валютних обмежень у податкових цілях. Крім того, здійснення державного примусу у валютній сфері зумовлене публічними інтересами, відповідно до цього здійснення механізму валютно-правового примусу є одним із найважливіших складових фінансової діяльності держави. При порушенні валютного законодавства шкода завдається безпосередньо державі, що також свідчить про фінансово-правову природу валютних правопорушень.

5. Валютне регулювання спрямоване на досягнення та підтримку економічної стабільності у суспільстві, забезпечення економічної безпеки, встановлення порядку проведення операцій з валютними цінностями та реалізується через механізм валютних обмежень та валютного нагляду. Валютне регулювання характеризується як складний багаторівневий процес з чітко визначеними завданнями, функціями, принципами, методами, формами, суб'єктами та об'єктами регулювання, що на майбутнє повинен стати підґрунтям для створення наукової концепції регулювання вітчизняного валютного ринку.

6. Валютне законодавство є першим структурним елементом механізму валютного регулювання в Україні, і саме воно виконує регулятивну функцію у ньому. Вітчизняне валютне законодавство нині є вкрай неоднорідним нормативним комплексом, оскільки відсутній єдиний кодифікований акт, який врегульовував би валютні відносини в Україні. Встановлені Законом України «Про валюту і валютні операції» сфери його дії та

регульовані відносини прийнято об'єднувати у три основні групи: 1) відносини у сфері валютного регулювання; 2) відносини у сфері валютного нагляду; 3) відносини у сфері валютного обігу. Валютне регулювання як частина державного регулювання є правовим, незалежно від того, чи законодавець використовує в назві термін «правове» або ні, оскільки воно встановлюється, закріплюється і регламентується законодавством України.

7. Заходами фінансово-правового регулювання, які мають прямий вплив на валютні правовідносини, є заборони. Непрямими заходами є ліцензування, запровадження інституту уповноважених банків, лімітування ввезення та вивезення готівкової іноземної валюти тощо. Відповідно до положень чинного законодавства України валютні обмеження у системі державного примусу є заходами процесуального примусу, які застосовуються у механізмі валютного регулювання уповноваженими органами валютного регулювання та валютного контролю. Валютні обмеження є основним інструментом валютного регулювання, мають характер односторонніх владних розпоряджень, що характеризуються ознаками державного примусу.

8. Найбільш поширеними валютними обмеженнями можна визначити спеціальні положення про валютні операції банків; нагляд за прямими інвестиціями нерезидентів; нагляд за придбанням нерухомості резидентами за кордоном та/або нерезидентами на території країни; нагляд за операціями резидентів із середньо- та довгостроковими цінними паперами в іноземній валюті та/або за операціями нерезидентів із внутрішніми цінними паперами; нагляд за фінансовими кредитами в іноземній валюті; нагляд за операціями резидентів із короткостроковими цінними паперами та платіжними документами в іноземній валюті та/або за операціями нерезидентів із внутрішніми цінними паперами; нагляд за комерційними кредитами щодо нерезидентів; обов'язкова репатріація експортної валютної виручки; обов'язковий продаж експортної валютної виручки.

9. Валютна політика є невід'ємним складовим елементом державної економічної політики, структура якої визначає спрямованість державного регулювання у сфері валютних відносин. Державне регулювання економіки шляхом здійснення валютної політики впливає на всю систему валютних відносин, одним з основних елементів валютної політики є валютне регулювання. Місце валютного регулювання у системі державного регулювання економіки можна визначити з позиції складових державної політики, основною з яких є економічна політика. Місце валютного регулювання у системі державного регулювання економіки проявляється через валютну політику, як одну із форм економічної політики. До складу валютної політики входять: валютне планування, програмування, прогнозування, методи та важелі валютного регулювання, валютний нагляд, нормативно-правове забезпечення.

10. З появою інституціональних характеристик у системі валютних відносин, як складової частини економічних відносин, починається формування у певних умовах правил і норм поведінки господарюючого суб'єкта, які підтримуються більшістю їх послідовників. Призначаються соціальні гарантії, визначаються регламент і сценарій поведінки; кожен учасник валютних відносин обізнаний зі своєрідними «інструкціями», які визначають норми дій суб'єкта у тій чи іншій ситуації. Ці норми і правила поступово приймаються суб'єктами у сфері валютного регулювання і стають само собою зрозумілими. Одночасно починає складатися система соціально-економічних статусів і ролей.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

3.1. Валютні блокади та валютні обмеження як засіб підвищення ефективності функціонування валютного ринку як складової системи національної безпеки держави

Проблема систематизації методів валютного регулювання ускладнена їх значним різноманіттям залежно від об'єктів і мети регулювання, структури фінансових ринків та інших факторів. Крім того, заходи, які застосовуються в окресленій сфері, будуть мати свої специфічні риси певної країни, обумовлені економічними, історичними, культурними, соціальними особливостями окремих держав. Втім, попри те, що існує велика кількість методів, які використовуються у практичній діяльності валютного регулювання, можна виявити у них певні спільні ознаки.

В умовах фінансової глобалізації останніх десятиліть відбулося об'єднання національних ринків капіталу в єдиний інвестиційний простір, внаслідок чого заощадження окремих країн шукають прибуткового розміщення у всьому світі, а для фінансування національних проектів активно залучається іноземний капітал. Світовий досвід свідчить про те, що валютні операції реалізуються за однією з двох основних схем, а саме: шляхом обмеження прав економічних агентів або економічними методами – за допомогою зниження привабливості проведення певних операцій. Відповідно до цього найбільш доцільною для використання з теоретичної та практичної позицій є класифікація методів валютного регулювання на адміністративні та економічні (непрямі). До першої групи можна віднести всі методи, які директивно обмежують права учасників валютних операцій і накладають на них адміністративну відповідальність за недотримання встановлених вимог.

Серед адміністративних методів валютного регулювання широкого застосування набули валютні обмеження та встановлення нормативу обов'язкового продажу валюти. Метод валютних обмежень належить до найбільш жорстких методів валютного регулювання. Серед останніх варто виокремити такі розповсюджені методи як повна заборона на репатріацію капіталу нерезидентами, заборона на переказ іноземної валюти за кордон без спеціального дозволу. Вони застосовуються в умовах значного тиску на внутрішній валютний ринок, при якому збільшення дисбалансу попиту та пропозиції спричиняє зростання кількості проблем в економіці у геометричній прогресії [202].

Форма валютних обмежень як лімітування окремих валютних операцій у більшості випадків використовується у тих випадках, якщо достатньо впевнено можна визначити перелік тих операцій, що негативно впливають на економіку. Для зміни тимчасової структури валютних операцій від короткострокових, які мають спекулятивний характер, до довгострокових, що сприяють розвитку економіки, державами світу досить часто застосовуються ліміти по термінах окремих видів валютних операцій. Використання такого валютного регулювання як встановлення нормативу обов'язкового продажу надає владі певної країни можливість забезпечення балансу попиту та пропозиції на валютному ринку. Цей метод може використовуватися у різних формах, найбільш розповсюдженою серед яких є вимога обов'язкового продажу частини валютного експортного виторгу.

Економічними (непрямими) можна вважати методи, що, на відміну від адміністративних методів, не обмежують права економічних агентів, а впливають на них непрямо за допомогою різних ринкових механізмів та економічних стимулів. До останніх, які найчастіше використовуються у світовій практиці, належать операції на відкритому ринку, оподаткування валютних операцій, маневрування різними процентними ставками.

Разом з валютними інтервенціями з метою ринкового впливу на валютний ринок широке розповсюдження у світовій практиці отримав такий метод як стерилізація надлишкових коштів у національній або іноземній валюті за допомогою державних цінних паперів, що обмежує приплив на валютний ринок «гарячих грошей». Оподаткування валютних операцій застосовується як правило у тих випадках, якщо відомий перелік операцій, які здатні негативно впливати на економіку, а також небажання економічних агентів здійснювати витрати на проведення цих операцій у вигляді відповідних податкових платежів виявляється вище стимулів для їх здійснення [166].

Оподаткування валютних операцій може відбуватися у прямій і непрямій формах. При реалізації першої форми пропонується запровадження податків і зборів на валютні операції або на отримані резидентами прибутки від володіння іноземними фінансовими активами або нерезидентами від володіння внутрішніми активами, що перешкоджають відповідним потокам валюти. У другому випадку йдеться про пропозицію створення таких умов для проведення валютних операцій, при яких їх учасники можуть зазнати втрат або будуть змушені вилучати з комерційного обороту значні кошти.

Найпоширенішою формою у світовій практиці непрямого оподаткування можна визначити запровадження безпроцентних резервних вимог, які припускають внесення кредитними організаціями на депозит у Центральному банку при нульовій ставці процента суми пропорційно залученим коштам (чистій позиції). Цей вид непрямого оподаткування спрямований на обмеження як припливу, так і відтоку іноземної валюти, а також може бути диференційований щодо різних видів валютних операцій.

Формування ринкової системи господарювання в Україні зумовлює необхідність формування та розвитку валютного ринку, що є сферою економічних відносин, в якій проводяться операції з купівлі, продажу та обміну іноземної валюти та платіжних документів, виражених в іноземній валюті.

Валютний ринок – сегмент ринкової економіки України та світового валютного ринку в умовах її інтеграції в європейську спільноту. Валютний ринок за формою і по суті є найважливішою частиною міжнародного економічного обміну, що пов'язує економіку окремої країни зі світовою економікою у процесі здійснення міжнародних економічних зв'язків як результат суспільного поділу праці.

Розвиток валютного ринку у будь-якій країні світу зіштовхується все більшою мірою з проблемами адаптації у процесі міжнародного економічного обміну й у макроекономічній ситуації у власній економіці. Відсутність вільного капіталу, значні бюджетний дефіцит, внутрішній та зовнішній борг, а також криза неплатежів не дозволяє валютному ринку розвиватися природно та закономірно. Своєю чергою такі економічні явища можуть стати чинником негативного впливу на економічну безпеку країни. Відповідно до зазначеного на сучасному етапі у контексті збройної агресії проти України існує необхідність розробки рішень щодо зниження коливань національної валюти (її стабілізації) як однієї з необхідних умов для ефективного забезпечення останньої.

Розвиваючи думку О. Дем'янчук щодо сукупного індексу фінансової безпеки, варто відзначити, що своєю чергою можливо виокремити й певні критерії стабільності національної валюти, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми (мал. 3.1):

Малюнок 3.1 Критерії стабільності національної валюти

** розробка автора*

До більш традиційних показників стабільності національної валюти варто віднести зовнішні критерії, які використовуються з метою оцінки раціональності інвестування та визначення її стабільності закордонними державами. Одним із них є платіжний баланс, що відображає позицію країни у валютній системі світу. Крім цього, він дозволяє надати характеристику стану економічного обміну на рівні міжнародної торгівлі. Агреговані показники платіжного балансу та його структурні зміни мають великий вплив на внутрішню економіку країни [205, с. 453]. Відповідно до зазначеного зовнішня стабільність національної грошової одиниці залежить саме від цього зовнішнього критерію.

Ще одним критерієм стабільності національної валюти є інфляція, яка може бути зовнішнього або внутрішнього характеру. Як приклад впливу її першого виду можна навести ситуацію, при якій, попри економічні наслідки пандемії коронавірусу, рівень глобальної інфляції впав до 3,25 відсотка у

перший рік пандемії, а потім піднявся до 4,7 відсотка у 2021 році. Причиною цього явища стала низка комплексних проблем, таких як затримки у ланцюжку постачання, зростання цін на енергоносії та продовольство, фіскальна нестабільність унаслідок пандемії та незахищеність споживачів. Своєю чергою російсько-українська війна спричинила нову глобальну рецесію, і світова інфляція у 2023 році, за оцінками експертів, досягла 6,9 відсотка. Це найвищий річний приріст інфляції з 1996 року [173, с. 1].

Крім того, у тому випадку, якщо мова йде про зовнішню інфляцію, її рівень може свідчити про нераціональність інвестицій для закордонних інвесторів. Щодо підвищення рівня внутрішньої інфляції, воно може бути сприйняте як сигнал до здійснення покупок на майбутнє населенням країни, що сприятиме зміцненню національної валюти та підйому економіки. Проте найбільш важливим критерієм стабільності національної валюти вбачається співвідношення грошової маси та ВВП, оскільки на досягнення основних цілей національної економіки (зростання зайнятості, стабільність цін та інше) впливає відповідність динаміки цих показників.

Схожу позицію підтримує Д. Липницький, який висловлює думку про те, що незалежно від економічного розвитку тієї або іншої країни, ВВП виграє від збільшення грошової маси. Водночас науковець акцентує на тому, що, попри необхідність цього фактору, він все ж є недостатнім для економічного зростання, особливо у часи четвертої промислової революції, коли уряди країн повинні відігравати більш активну та комплексну роль у прискоренні національного технологічного розвитку [197, с. 89].

Для країн з перехідною економікою весь спектр заходів валютного регулювання залишається важливим інструментом державної економічної, зокрема валютної, політики. Проте більшість з них ще не досягла такої стабільності власної економіки, при якій вплив зовнішніх факторів може бути оперативно локалізований та елімінований переважно економічними

інструментами валютного регулювання. Тому відмова від використання валютних обмежень на відповідні операції повинна стати економічно обґрунтованим і виваженим рішенням.

У суспільстві з відкритою економікою валютний ринок давно вже перетворився на найважливіший інструмент створення передумов інтеграції національної економіки до системи міжнародних господарських зв'язків, а ступінь його розвитку є одним із показників надійності захисту політичного суверенітету та своєї товарної маси від нееквівалентного обміну. У процесі формування валютного курсу на нього суттєво впливає більша кількість факторів, ніж на стабільність національної валюти (мал. 3.2.):

Малюнок 3.2. Фактори формування валютного курсу

** розробка автора*

У межах торговельних відносин відбувається обмін національної валюти країни-імпортера на валюту країни експортера. Відповідно до цього на валютному ринку з'являється попит чи пропозиція на ту або іншу валюту. У результаті можна говорити про вплив на курс валюти (її зміцнення чи ослаблення) співвідношення показника імпорту та експорту. Зростання останнього відіграє важливу роль та сприяє розвитку економіки (вона забезпечується коштами у валюті). Водночас експорт схильний до впливу ризиків як санкційних, так і геополітичних, що підтверджує воєнний конфлікт, який триває в Україні.

Усередині країни у процесі обігу національної валюти відбувається формування критеріїв її внутрішньої стабільності. Відповідно до того як внутрішній економічний суб'єкт країни сприйматиме грошові одиниці цієї країни, і буде залежати цей показник. Крім того, одним з найбільш важливих факторів впливу на коливання національної валюти для багатьох країн є ціни на сировину, оскільки основна частина доходів їх бюджету складають саме доходи від експорту сировинних ресурсів.

Так, як зазначає Є. Бублик, економіку України можна віднести до малих відкритих сировинних економік. На думку науковця, відповідно до зміни кон'юнктури зовнішніх товарних ринків країни з таким типом економіки мають проциклічний ефект, провокуючи накопичення структурних вразливостей у вигляді зростання бюджетних витрат та імпорту шляхом збільшення надходжень від експорту та інвестицій у сприятливі фази циклу, а також посилення чинників нестабільності у періоди спаду [156, с. 5].

Політична ситуація у країні також впливає на коливання національної валюти, оскільки за умов існування соціальної напруги всередині неї її інвестиційна привабливість знижується, що сприяє відтоку капіталу. Останнє спричиняє послаблення курсу валюти та зниження економічного зростання. Вплив на зміну курсу національної валюти здійснюють і геополітичні ризики,

які можуть призвести до розриву торгових відносин, і водночас до зниження рівня довіри великих інвесторів до уряду країни.

Позицію щодо впливу геополітичних ризиків на коливання курсу національної та іноземної валют підтримує у своїй науковій праці Ashrafee T. Hossain. Науковець обґрунтовує положення про те, що їх несприятливий вплив на сучасному етапі є більш вираженим у країнах із високою залежністю від російських енергоносіїв, країнах із високим рівнем невизначеності економічної політики, країнах із географічною близькістю до РФ та України, а також у тих країнах, в яких рівень політичних прав і свобод, вираження політичних поглядів підвищений. Крім того, резюмує науковець, російське вторгнення в Україну також негативно вплинуло на прибутковість і волатильність світових фондових ринків [182, с. 104].

Можна також визначити вплив зміни курсу валюти на потоки капіталів. Для того, щоб активно залучати у країну іноземний капітал, потрібна стабільна валюта, динамічна економіка та ефективне публічне управління. В іншому випадку інвестори будуть шукати інші країни для здійснення капіталовкладень. Разом зі зростанням курсу національної валюти зростає тиск на економіку, а курс грошово-кредитної політики, що проводиться центральним банком, посилюється (це, зокрема, виявляється у підвищенні відсоткових ставок). Своєю чергою цей процес стимулює інвесторів вкладати кошти у цінні папери, що своєю чергою ще більше підвищить курс валюти, а валютні коливання стануть причиною зростання торговельного дефіциту.

Відповідно до зазначеного правильний підхід до вибору інструментів валютного регулювання за умови вірної оцінки валютно-економічного становища країни у межах валютної політики та державної системи регулювання ринкової економіки та разом з іншими формами економічної політики сприяє досягненню конвертованості валюти, врівноваженого стану економіки. Валютні обмеження є одним з основних елементів валютної

політики, яка у різні способи використовуються практично всіма державами світу. Ті країни, які досягли високого рівня оборотності своїх валют та будують економічну політику на принципах, що виключають масштабне застосування валютних обмежень, у певні періоди свого розвитку встановлювали жорсткі норми, що регламентують валютні відносини.

Основою валютної політики є валютний курс національної грошової одиниці, який також виступає ключовою ланкою, що об'єднує національну та міжнародну економічні системи. Валютна політика (формована і реалізована державою) посідає важливе місце у концепції загальної фінансової, отже, і економічної безпеки країни. Так, на рівень валютної безпеки впливають не тільки обраний державою підхід до валютного режиму та інтенсивність/обсяги валютних інтервенцій, а також і масштаб участі національної економіки у міжнародних валютних механізмах та її відкритість для доступу зовнішнього впливу.

При цьому варто погодитися з думкою О. Терещенко, яка відмічає, що саму валютну безпеку необхідно розглядати з різних позицій. Відповідно до вузького підходу вона зводиться до стану валютного курсу, що забезпечує стабільність національної валюти. Валютна безпека у широкому розумінні також передбачає можливість автоматичного встановлення платіжного балансу, достатності офіційних валютних резервів, забезпечення стабільного надходження валюти на внутрішній ринок з високим експортним потенціалом та інвестиційною привабливістю країни [215, с. 182]. В аспекті вивчення економічної безпеки певної держави вбачається доцільним використання другого значення валютної безпеки.

Основним фактором ризику для останньої в Україні є воєнний конфлікт на її території, що триває. Цей дестабілізаційний чинник для економіки послаблює національну валюту України й у такий спосіб провокує зниження конкурентоспроможності на міжнародних ринках тих товарів, які виробляються

на її території, спричиняє зростання цін на внутрішньому ринку, а також скорочення припливу капіталу до країни. Все це створює загрозу економічній безпеці України, тому з'являється необхідність вжити заходів щодо стабілізації національної валюти, яку можна назвати прямим фактором впливу. Важливим у зазначеному аспекті залишається і валютний нагляд.

Основними цілями останнього у багатьох країнах є захист їх економіки від різких коливань грошово-кредитної системи та зменшення валютних резервів, що спричинені рухом капіталу, і навіть забезпечення національної (зокрема економічної) безпеки. Як одна з форм протекціоністської контрольної валютної політики періодично використовуються валютні обмеження – законодавча або адміністративна заборона, лімітування та регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютою та іншими валютними цінностями. Така валютна політика є складовою валютного нагляду, який забезпечує дотримання валютного законодавства шляхом перевірок валютних операцій резидентів і нерезидентів. При цьому основну роль в їх реалізації відіграють політичні мотиви.

З метою тиску на інші країни економічно сильні держави застосовують також валютну блокаду. Остання за своїм змістом – економічна санкція у формі односторонніх валютних обмежень однієї країни або групи країн щодо іншої держави, які перешкоджають використанню нею/ними валютних цінностей з метою змусити її/їх до виконання певних вимог та спрямованих на підриг валютно-економічного стану того суб'єкта, щодо якого було застосовано валютну блокаду. Її сутність полягає у заморожуванні валютних цінностей цієї держави, що зберігаються в іноземних банках, і застосуванні дискримінаційних валютних обмежень.

Інтенсивний розвиток суспільних відносин зумовлює активну участь держави у зовнішньоторговельних операціях. У процесі міжнародних розрахунків відбувається процес активної взаємодії іноземної та національної

валюти. При цьому валютні режими покликані передусім забезпечити захист останньої, оскільки вона є однією з важливих ознак наявності державного суверенітету та держави взагалі. Таким чином, закріплюючи валютно-правові режими, оберігаючи власну валюту та встановлюючи правила для обороту інших валютних цінностей, держава захищає саму себе.

Встановлення певних правил використання та обігу на своїй території грошових знаків іноземних держав, а також міжнародних грошових або розрахункових одиниць у поєднанні з порядком грошового обігу відображає природу валютно-правового режиму. Зміст останнього можна пов'язати з сукупністю правових засобів, які передбачають предмет регулювання у сфері валютних відносин, що визначають поведінку суб'єктів цих відносин з метою захисту національної валюти, нормальне функціонування та розвиток внутрішнього валютного ринку.

Таким чином, характеристика валютно-правового режиму може бути пов'язана з сукупністю фінансово-правових норм, що формуються за принципом однорідності предмета валютно-правового регулювання, в основі якого лежить мета захисту національної валюти та забезпечення ефективного функціонування валютного ринку всередині держави. Водночас застосування валютних обмежень і валютних блоkad порушують звичайний стан останнього.

Виходячи з того, що валютно-правовий режим є різновидом публічного режиму, його основою є імперативний метод регулювання відносин, тому вбачається можливим погодитися з тим, що сукупність правових засобів, які він використовує, охоплюють переважно різні обмеження, заборони та позитивні зобов'язання. Проте з трансформаційною еволюцією, що включає криптоактиви, програми машинного навчання та керовані даними фінансові моделі, виникають складні регуляторні проблеми у тому числі й у сфері валютного обігу [146, с. 1]. Імперативний метод, втім, також не виключає можливості використання при

організації валютних режимів індикативних методів регулювання, рекомендацій, дозволів.

Перераховані вище методи не нівелюють наказові установки, а спрямовані на найбільш ефективне та раціональне виконання імперативного розпорядження. Так, у травні 2024 р. НБУ скасовував всі валютні обмеження для імпорту робіт і послуг, у такий спосіб було забезпечено можливість для представників сфери бізнесу купувати та переказувати іноземну валюту за кордон для проведення операцій з імпорту робіт і послуг. Крім того, НБУ забезпечив можливість переказувати кошти за кордон для сплати аеропортових і портових зборів, штрафів, а також членських внесків.

У тому разі, якщо йдеться про використання індикативних методів регулювання, рекомендацій, дозволів, виникає перспектива та можливість дії суб'єктів на власний розсуд на підставі вільного волевиявлення. Проте не потрібно забувати про систему обмежень, які перебувають за межами цього припису, що забезпечують імперативну модель регулювання. Застосування валютних режимів забезпечується широким спектром обмежень, які комплексно регулюються фінансовим та адміністративним законодавством у вигляді обмеження прав резидентів і нерезидентів при здійсненні ними валютних операцій як на території України, так і за її межами.

Існує взаємозв'язок між обмінним курсом і управлінням потоками іноземного капіталу під впливом все більш інтегрованого характеру глобальної економіки та фінансів. При цьому величина змін у потоках іноземного капіталу не лише загрожує макроекономічній стабільності, але й створює тиск на стабільність фінансової системи, наприклад, на ліквідність і зростання банківського кредиту [189, с. 51].

У валютному регулюванні можна виокремити три основні цілі, реалізацію яких можна пов'язати із валютними обмеженнями. По-перше, це запобігання скороченню та мінімізації золотовалютних резервів держави. По-друге, йдеться

про виключення різких коливань обмінних курсів національної валюти іноземними валютами. По-третє, мова йде про гарантування стабільності платіжного балансу держави. На відміну від обігу національної валюти, обіг іноземної валюти характеризує ціла низка обмежень.

Основною причиною цього є те, що ціллю захисту національної валюти є такий обіг іноземної валюти та її використання, що сприяли б ефективному функціонуванню першої. Валютна безпека країни ґрунтується на рівні забезпечення її фінансовими коштами, а також ситуації курсоутворення. Зміст валютних обмежень можна визначити як законодавчо закріплені заборонні заходи державного впливу, які спрямовані на встановлення порядку та ліміту обігу національної та іноземної валюти. При цьому об'єктивно існує необхідність у розмежуванні понять «обмеження обігу національної валюти» та «обмеження обігу іноземної валюти».

У першому випадку йдеться про законодавчо закріплені заборонні заходи державного впливу, які спрямовані на встановлення порядку та ліміту обігу національної валюти, у той час як обмеження обігу іноземної валюти характеризуються такими ж за змістом заходами державного впливу, але щодо іноземної валюти. Усі валютні обмеження, що розглядаються у вузькому розумінні, можна звести до сукупності правил відкриття банківських рахунків; купівлі-продажу іноземної валюти та дорожніх чеків; відкриття резидентами рахунків у банках, розташованих за межами України; вивезення національної та іноземної валюти; репатріації іноземної валюти резидентами тощо [146].

Виходячи із важливості забезпечення раціональної правової форми реалізації валютних обмежень важливо закріплювати вихідні основи цієї конструкції у відповідному спеціальному законодавстві України (першочергово йдеться про Закон України «Про валюту і валютні операції»). Валютне законодавство є сукупністю нормативно-правових актів, які мають регуляторний вплив на сферу валютних угод усередині країни (між

організаціями та громадянами, порядок ввезення/вивезення/переказу/пересилання національної та іноземної валюти та інших валютних цінностей).

Основні засади валютного регулювання в Україні закріплені в актах загального і спеціального законодавства. Зокрема, відповідно до ст. 92 Конституції України виключно законами України встановлюється статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України. Згідно з ст. 10 Господарського кодексу України валютна політика є одним з основних напрямків економічної політики України, що спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання.

Так, наголошується, що у тому разі, якщо порядок проведення валютних операцій, порядок використання рахунків не встановлено органами валютного регулювання, то валютні операції здійснюються, рахунки відкриваються та операції за рахунками проводяться без обмежень. Цим положенням законодавець акцентує на тому, що порядок і перелік обставин, відповідно до яких застосування валютних обмежень є можливим, повинні бути зазначені безпосередньо у законі [189].

Як зазначалось вище, у цілому як посилення, так і послаблення національної валюти виступає як позитивний або негативний фактор для економічної безпеки держави. У першому випадку, наприклад, вітчизняні виробники перебувають у вигіднішому становищі порівняно з зовнішніми конкурентами. Проте процес різкого послаблення національної валюти для тих країн, чия економіка є слабкою або імпортозалежною, буде мати негативні наслідки для неї.

Так само валютні обмеження мають складну комплексну природу та можуть мати різні наслідки для держав залежно від типу їх економік. Конкретна

валютна політика, певні методи, які використовуються при її реалізації або спосіб їх поєднання у деяких ситуаціях є більш ефективними та мають менше негативних наслідків, ніж інші. Своєю чергою надмірне обмеження прав економічних агентів спричиняє вилучення коштів з обороту та їх втрачену вигоду. Так, стимули для обходу ними заходів регулювання можуть бути вищими за витрати від проведення відповідних валютних операцій. Крім того, такі обмеження негативно впливають на економіку країни та стримують її подальший розвиток.

Сама специфіка природи валютних обмежень обумовлює те, що їх необхідно вивчати у широкому та вузькому розумінні. У першому випадку система валютних обмежень стосується всіх концептуальних складових, що характеризують цілісну систему правового регулювання обігу валютних цінностей (мал. 3.3.):

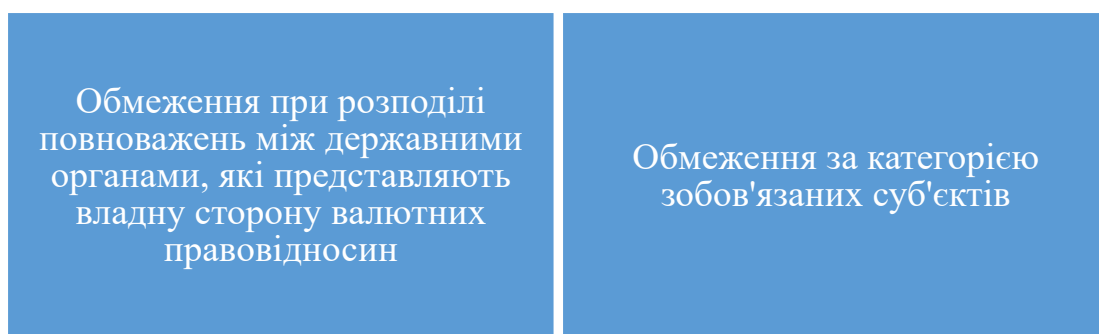
Малюнок 3.3. Система правового регулювання валютних цінностей
(у широкому розумінні)

** розробка автора*

Обмеження щодо об'єкта регулювання зводяться до закритого переліку елементів валютних цінностей. Тільки ті складові, які зазначені у ньому, належать до валютних цінностей, і виключно відносини між учасниками щодо

їх руху включаються до режиму валютного регулювання. Інші предмети (наприклад, вироби з дорогоцінних металів, крім монет), попри те, що вони зовні нагадують об'єкти, які опосередковують валютне регулювання, не включаються до сфери обмежувального об'єктного регулювання. Обмеження в основах процедурного регулювання проявляється також у закріпленні закритого переліку валютних операцій [71].

Іншими словами, режим валютного регулювання поширюється лише на ті операції з валютними цінностями, які чітко визначені законодавцем. Отже, тільки такі валютні операції породжують певні правові наслідки для суб'єктів валютних правовідносин. Обмеження щодо суб'єктного складу учасників валютних відносин передбачають певну сукупність заборон за двома групами учасників валютних правовідносин (мал. 3.4.):

Малюнок 3.4. Обмеження щодо суб'єктного складу учасників валютних відносин

** розробка автора*

а. обмеження при розподілі повноважень між державними органами, які представляють владну сторону валютних правовідносин. У цьому випадку йдеться про закріплення відповідних повноважень лише за окремими органами, які беруть участь у фінансовій діяльності та наділенні компетентністю управляти та організовувати рухи валютних цінностей. Спеціальна роль у цьому

процесі надана агентам валютного нагляду. Інші фінансові органи не мають повноваження в управлінні рухом валютних цінностей;

б. *обмеження за категорією зобов'язаних суб'єктів.* Валютні правовідносини реалізуються через критерій резидентства. Повний набір прав та обов'язків щодо валютних цінностей мають валютні резиденти, у той час, як правосуб'єктність нерезидентів у порівнянні з ними закріплено в обмеженому вигляді [74].

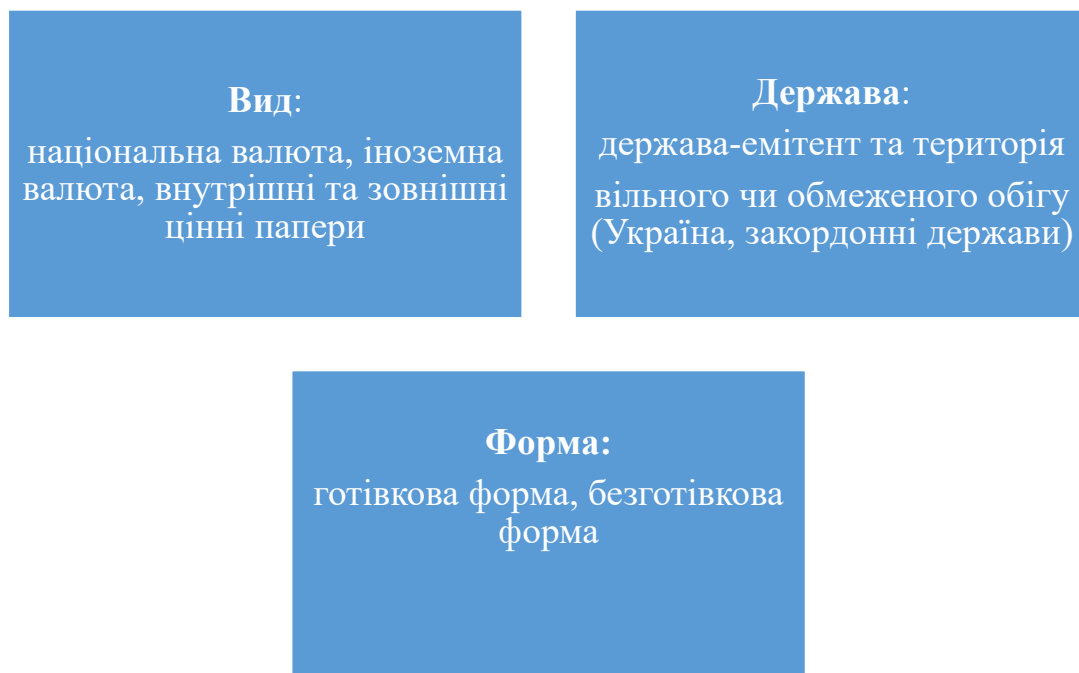
У вузькому розумінні до валютних обмежень можна відносити певні обмеження, пов'язані з обігом національної та іноземної валюти. При цьому варто відзначити, що обмеження щодо обігу цих двох елементів валютних цінностей кардинально не будуть відрізнятися. Щодо обігу національної валюти істотних обмежень не передбачено, оскільки при їх запровадженні вони б суперечили державному інтересу щодо формування та захисту своєї фінансової системи. Варто приділити увагу тому, що державою можуть реалізовуватися певні обмежувальні заходи, які спрямовані на стабілізацію грошового обороту, запобігання чи стримування інфляції, забезпечення стабільності національної грошової одиниці (наприклад, встановлення ліміту касової готівки).

Крім того, правила політики, які пов'язані з державним втручанням, можуть впливати на економічні розподіли та міжнародний статус валюти. У такому випадку можна виокремити два типи державного втручання: (1) правові обмеження, що впливають на здатність продавця приймати іноземну валюту, і (2) зниження вартості, яку продавець повинен заплатити, щоб прийняти іноземну валюту. Перше втручання можна розглядати як спосіб фіксування зменшення контролю над капіталом, у той час, як друге можна вважати способом дослідження впливу зменшення витрат на інформацію, пов'язаних з використанням іноземної валюти [148, с. 103342].

Аналіз сфери валютного регулювання свідчить про примат фінансового законодавства у сфері валютного регулювання порівняно з цивільним. Останнім

визначено принципові характерні риси валютних цінностей як видів майна: їх цінність і висока ліквідність, що забезпечує їм здатність швидкої оборотності, трансформації у гроші незалежно від території держави. При цьому інші види майна, зокрема національна валюта та внутрішні цінні папери, такою властивістю не володіють, тому можуть бути об'єктом валютних правовідносин лише у передбачених законом випадках.

Саме на підставі цього формується можливість закріплення особливого правового режиму для цього виду майна. Якщо характеризувати валютні цінності як предмет впливу валютного регулювання, необхідно звернути увагу на те, що законодавчі форми закріплення їх поєднують одночасно кілька критеріїв для формування цілісної системи валютних цінностей. Так, подібні критерії передбачають диференціацію валютних цінностей залежно від виду, держави-учасника та форми (мал. 3.5):

Малюнок 3.5. Критерії для диференціації валютних цінностей

** розробка автора*

Правовий вплив зрештою пов'язується з націленістю управління поведінкою учасників відносин. Результатом впливу встановленого правового режиму на ту чи іншу сферу суспільних відносин повинен бути належним, тобто, повинна бути правомірна поведінка певних груп суб'єктів, при якій складається досягнення основної соціально важливої мети – забезпечення добробуту та безпеки у відповідній сфері. Учасників валютних відносин умовно можна розмежувати на дві основні групи. Це група суб'єктів, які представляють владну сторону валютних правовідносин, а також учасники валютних відносин, які мають зобов'язаний бік правовідносин.

Першу сторону валютних правовідносин представляють органи, спеціально уповноважені державою для реалізації повноважень у сфері валютного регулювання. Наділення їх певною компетенцією зводиться значною мірою до ряду позитивних зобов'язань і нагляду за дотриманням представниками зобов'язаної сторони валютних правовідносин встановлених валютних обмежень. Останні своєю чергою не мають абсолютного характеру: якщо порядок здійснення валютних операцій не встановлено органами валютного регулювання, валютні операції здійснюються без обмежень. Водночас не можна зводити представників владної сторони валютних правовідносин виключно до державних органів. Йдеться про агентів валютного нагляду, про яких було зазначено раніше.

Обмежувальне регулювання в умовах валютних режимів характеризує й учасників, які мають зобов'язаний бік валютних правовідносин: валютне резидентство виступає основою для реалізації правових розпоряджень в окресленій сфері. Чинним законодавством України закріплено вичерпний перелік суб'єктів, які розглядаються як валютні резиденти. В узагальненій формі критерій резидентства пов'язується із «національністю» суб'єкта, проте, якщо щодо фізичних осіб це проявляється у громадянстві учасника відносин, то щодо

юридичних осіб – у «національності» законодавства, відповідно до якого юридична особа була створена. [168]

Можна зробити висновок, що валютні обмеження – це складова частина загальноекономічної та валютної політики. При переході до конвертованості валюти більшість країн віддали перевагу варіанту, який забезпечує її стабілізацію, а не стрімке падіння курсу. До поступового скасування валютних обмежень та розширенню оборотності національної валюти країни переходили у тих випадках, якщо зміцнилися ринкові відносини, сформувався внутрішній валютний ринок, і Центральні банки опанували широкий інструментарій грошово-кредитного регулювання.

Економічна діяльність є складним комплексом суспільних відносин, схильних до впливу безлічі факторів внутрішнього та зовнішнього характеру. В умовах інтернаціоналізації господарського життя, валютне регулювання зазвичай розглядається як один з найважливіших інструментів регулятивного впливу на економічні відносини, що пояснюється взаємною обумовленістю процесів, які відбуваються у валютно-фінансовій сфері та економіки в цілому.

Державне регулювання валютних відносин є сукупністю заходів спрямованих на запобігання масштабним коливанням валютного ринку, обмеження відтоку значних валютних ресурсів з національної економіки та сприяють їх концентрації у власності держави з метою фінансування пріоритетних галузей національного народного господарства. Державне регулювання валютних відносин реалізується у більшості випадків через регламентацію порядку проведення валютних операцій. Вибір форм і методів валютного регулювання залежить від низки чинників й першочергово від умов економічного стану країни, а також положення світової та регіональної валютних систем. У зв'язку з цим, виокремити єдину, еталонну модель валютного регулювання, що відповідає вимогам кожної окремо взятої держави, неможливо [67].

Сфера відносин, предмет яких становить валютне регулювання, визначається як «валютні операції». Останні охоплюють транскордонні перекази торгового, інвестиційного, спекулятивного і неторгового характеру. Таким чином, валютне регулювання впливає на такі базові макроекономічні категорії, як курс валюти, обсяг зовнішньої торгівлі, платіжний баланс та інвестиції. Крім того, валютне регулювання за своїми природою та змістом тісно взаємопов'язане з грошово-кредитною та фіскальною політикою, воно є лише інструментом економічної політики загалом, неминуче підпорядкованим її цілям.

В умовах високого ступеня економічної інтеграції та фінансової глобалізації, характерних для сучасного світового господарства, процес міжнародного руху капіталу набуває важливого значення та помітно впливає на стан і подальший розвиток економіки окремо взятої держави. Особливістю регулювання валютних відносин у країнах, в яких національна валюта потребує підтримки держави, у тому числі й з використанням таких заходів, як валютні обмеження, є те, що таке регулювання у більшості випадків необхідно коригувати залежно від економічної, політичної або соціальної ситуації у країні. При цьому регулювання повинно бути досить оперативним. Відповідно до зазначеного, як правило, повноваження щодо встановлення та введення валютних обмежень передаються на підзаконний рівень.

3.2. Адаптивна модель валютного регулювання як альтернатива інструменту «плаваючого курсу»

На етапі розвитку світової економіки у XXI ст. великого значення набуває міжнародне регулювання валютних відносин, що зумовлено зростанням взаємозалежності та вразливості національних економік за умов глобалізації міжнародних економічних відносин, високої мобільності капіталу. Міждержавні

та міжнародні угоди та домовленості (передусім у межах створених міжнародних організацій) щодо впорядкування здійснення транскордонних валютних операцій, а також попередження або пом'якшення наслідків можливих кризових ситуацій у валютній сфері накладають певні обмеження на спектр інструментів і методів, які країни можуть використовувати для досягнення цілей економічної, зокрема валютної, політики.

У сучасному світі глобалізація міжнародних економічних відносин диктує свої правила взаємодії між країнами, у валютній сфері це виявляється у загальносвітовій тенденції лібералізації порядку здійснення поточних та капітальних операцій, закріпленні пріоритету економічних інструментів валютного регулювання. При цьому наявність у країні повноцінної системи грошово-кредитного регулювання, заснованої на гнучких сучасних інструментах та методах, є однією з найістотніших умов скасування валютних обмежень в її економіці, оскільки саме грошово-кредитна політика може створювати протидію зміцненню національної валюти. При цьому значна увага, яка приділяється оборотності валют і валютним обмеженням на державному рівні в Україні та світі, першочергово пов'язана їх важливим значенням для подальшого розвитку їх економі[154].

Однією з необхідних умов для ефективного грошово-кредитного регулювання є стабільність національної валюти. Свідченням залежності між рівнем розвитку економіки країни та останньої є аналіз факторів, що впливають на її формування, проведений раніше. Така залежність може вести до серйозних наслідків для економіки, що загрожує економічній безпеці країни. Основними факторами впливу на зміну курсу національної валюти на економіку країни, які можуть бути як позитивними, так і негативними, при падінні курсу національної валюти та при його зростанні, можна визначити наступні:

1. *через ціни імпорту здійснюється вплив на внутрішні ціни.* У такій ситуації може відбутися ефект імпортозаміщення, відповідно до якого буде реалізовано

переведення попиту з імпортних на вітчизняні товари, за допомогою стимуляційного впливу ослаблення курсу валюти на внутрішнє виробництво.

Його ефект і вплив на економіку залежні від чутливості попиту до змін цін на продукцію, яка ввозиться; від наявності факторів, що дають можливість розширити обсяги випуску, які були не використані; від наявності можливості замінити імпорт вітчизняними товарами. Проте ослаблення курсу впливає на зростання цін, яке зумовлено подорожчанням імпортних товарів, що знизить реальні доходи суб'єктів економіки та послабить попит як на вітчизняну продукцію, так і на імпорт;

2. *можливе підвищення ціни кінцевого товару при подорожчанні імпорту* у тому разі, якщо у процесі виробництва імпортні товари використовуються як проміжні. Внаслідок цього відбудеться негативний вплив на інвестиційні програми підприємств у разі зростання цін на ввезену продукцію інвестиційного призначення;

3. *у сфері міжнародних товарних ринків можливий вплив на цінову конкурентоспроможність товарів вітчизняного виробництва.* Здешевлення національної валюти спричиняє підвищення експорту та конкурентоспроможності;

4. *баланси банків, підприємств і домогосподарств також перебувають під впливом зміни курсу валюти.* Проте за таких обставин остання буде залежати від структури зобов'язань та активів цих компаній і банків, а ослаблення національної валюти може призвести до підвищення прибутковості вкладень, або, навпаки, до збільшення боргового тягаря;

5. *настрій та очікування також можуть перебувати під впливом коливань курсу валюти,* це можуть бути: схильність до заощаджень, інфляційні очікування, поведінка учасників ринку (фінансового);

6. *на стан державних фінансів також можуть впливати зміни курсу національної валюти.* Наслідком цього процесу може бути зростання доходів на

обслуговування боргу (зовнішнього), або такі зміни можуть збільшити доходи від зовнішньоекономічної діяльності (підвищення акцизів на ввезені товари та надходження з ПДВ).

Економічна безпека країни передбачає ефективну модель валютного регулювання, яка функціонує у ній. Вона є таким станом національної економіки, при якому забезпечена її здатність до всебічного аналізу негативних факторів, що можуть вплинути на неї, та своєчасного реагування на них. Крім того, це таке її положення, яке характеризується стабільною динамічною рівновагою. Так, низка криз, які сталися з причини тривалих наслідків пандемії COVID-19 та геополітичної напруженості, що виникає внаслідок російсько-українського конфлікту, спричиняє те, що на політичному порядку денному Європейського Союзу як фундаментальний елемент своєї стратегічної спрямованості розглядаються питання економічної безпеки [214, с. 88].

Основними елементами економічної безпеки країни як частини національної, є продовольча, валютна, енергетична безпека та інші її види. При цьому варто відзначити, що у складі економічної безпеки саме фінансова є одним з її головних елементів. Її можна розглядати як захищений стан фінансової системи від зовнішніх і внутрішніх загроз, яка надає державі можливість виконання функцій і завдань щодо розвитку її економіки. Валютно-фінансова безпека є елементом фінансової безпеки, що безпосередньо пов'язана із функціонуванням валютного ринку та грошового обігу. Її забезпечення дозволяє реалізувати функціонування стабільних грошового обігу та курсу національної валюти, позитивного платіжного балансу, певної незмінної низької інфляції.

Існування валютно-правового режиму нерозривно пов'язано з предметом валютного права – відносинами, які складаються під час здійснення валютних операцій, валютного регулювання, валютного нагляду та притягнення до відповідальності за порушення валютного законодавства та актів органів

валютного регулювання. Особливість регульованих відносин, специфіка об'єкта регулювання та його суб'єктного складу дозволяють виокремити й особливий різновид фінансово-правових режимів – валютні режими. Останні забезпечують стабільність національної валюти та гарантують стабільність внутрішнього валютного ринку. Саме на це спрямовано реалізацію державної політики у сфері валютних відносин.

Організація валютного режиму спрямована на зважене та раціональне поєднання режимів обігу національної та іноземної валюти. Завданням першого є організація власного обігу валюти держави з розгалуженою та збалансованою системою захисних засобів. Завдання другого – це закріплення інструментів, які виключають стихійний обіг іноземної валюти, та передбачають організацію її обороту, встановлену державою із поєднанням двох зустрічних завдань:

- а. захисту позицій національної валюти при проникненні іноземної валюти на внутрішній ринок;
- б. забезпечення контрольованого виходу національної валюти на міжнародний ринок.

Валютні відносини на сучасному етапі перебувають у процесі активної трансформації. Світ динамічно розвивається, у цьому процесі йому сприяють зміни у технологіях, уподобаннях і смаках споживачів, у бізнес-моделях. Функціонування сучасних економік держав відбувається у складному, нестабільному та інтенсивному середовищі [201, с. 1]. Компаніям і навіть цілим галузям економіки доводиться швидко підлаштовуватися під різні зміни умов ринку, щоб не просто бути конкурентоспроможними, а й ефективно функціонувати в умовах невизначеності.

Дедалі актуальнішим стає питання створення адаптивних торгових систем, які налаштовуються самостійно на ринкову кон'юнктуру, що трансформується, й у такий спосіб підвищувати ефективність управління активами. Залежно від різних етапів розвитку методи його аналізу та прийняття

рішень змінювалися. Особливо це простежується у сфері технічного аналізу, який розвинувся від ручного способу аналізу графіку ціни до складних автоматизованих комплексів, які містять не лише моделі прийняття рішень, а й автоматичні системи вчинення правочинів за їх сигналами.

Проте ті системи прийняття рішень, які використовуються нині у торгівлі на фінансових ринках, не володіють достатньою гнучкістю та не завжди є ефективними протягом тривалого часу. Відповідно до зазначеного нагальним для вирішення завданням є створення систем, які здатні адаптуватися до кон'юнктури ринку, що змінюється, з метою забезпечення прийнятної прибутковості через підвищення ефективності управління активами на ринку. Класичне розв'язання проблеми створення та використання ринкових індикаторів та автоматичних торгових систем для прийняття рішень трейдером відбувається у межах технічного аналізу фінансових ринків.

Як зазначено вище, окреслена проблематика потребує подальшого вивчення, а механічні торгові системи, що використовуються, необхідно доповнювати вбудованою можливістю адаптації їх алгоритму вчинення правочинів до ринкової кон'юнктури, що змінюється. На сучасному етапі виникала необхідність принципово нової моделі прийняття рішень, яка здатна налаштуватися на останню, що інтенсивно розвивається. Питання створення торгової системи, яка б відповідала таким вимогам, особливо актуальні саме для учасників валютного ринку. Причиною цього є те, що створення таких алгоритмів тісно пов'язано з тією моделлю валютного регулювання, яка запроваджена у певній державі.

Валютний ринок має глобальний характер, а змінам тенденцій руху цін на торговані пари валют властива динамічність. Відповідно до такої специфіки фундаментальною рисою сучасних торгових систем повинна стати їх здатність обирати найкращі варіанти роботи, ті стратегії торгівлі, які ефективно працюють у певний момент часу. Крім того, необхідність валютного

регулювання об'єктивно обумовлена принципами сучасної світової валютної системи, що передбачає можливість курсоутворення на основі попиту та пропозиції на валютному ринку, а також широкого використання у міжнародних розрахунках лише декількох найсильніших валют [201].

Дисбаланс попиту та пропозиції на валютному ринку здатний спричинити серйозні економічні потрясіння. Істотним каналом екзогенного впливу на національні економіки є мінливість кон'юнктури зовнішніх ринків. Відповідно до цього в умовах динамічного світового фінансового ринку виникає необхідність проведення учасниками торгів аналізу великої кількості статистичних даних у вигляді показників різноманітних індикаторів, а також потреба у прийнятті ефективних рішень у сфері торгівлі у найкоротші терміни. Розв'язанням такого завдання є важливим на сучасному етапі, оскільки особливо схильними до кон'юнктурних коливань є малі сировинні економіки, до яких можна віднести й економіку України.

Валютний ринок відображає власну вразливість до поглинання та адаптації під час значних потрясінь, що потребує уваги та вдосконалення щоденних валютних операцій [161, с. 5708]. Зниження цін сировинних товарів спричиняє зростання негативних наслідків у сфері фінансового сектора: спостерігається зниження показників прибутковості комерційних банків, збільшення частки простроченої заборгованості та зростання ймовірності настання банківської кризи. Зміна кон'юнктури на світових сировинних ринках має мультиплікативний вплив на всю економіку при тому, що у ній мінливість циклів ділової активності та ринкової кон'юнктури стає дедалі більше непередбачуваною.

Попри це, збільшення кількості учасників в останній на фінансових ринках спричиняє збільшення кількості стратегій їх учасників, які постійно змінюються, що своєю чергою провокує сильний вплив на динаміку цін. Бурхливий розвиток міжнародних фінансових зв'язків у другій половині XX ст.

продемонстрував недосконалість світової валютної системи у сучасних умовах, її нездатність протистояти значним коливанням у потоці капіталу. Різкий відтік або приплив капіталу як правило створює значний тиск на валютний ринок з відповідними негативними наслідками для економіки. Досвід фінансових криз другої половини минулого століття вимагав від влади різних країн більш уважного ставлення до сфери валютних відносин, розробки нових методів регулювання валютних операцій.

На сучасному етапі накопичено значний досвід застосування заходів валютного регулювання в економічно розвинених країнах. Також широкомасштабне їх застосування є характерним з початку 90-х минулого століття і для колишніх соціалістичних країн при їх переході до економіки ринкового типу. Аналіз міжнародної практики свідчить про те, що з метою регулювання валютних операцій застосовуються самі різноманітні методи: *як такі, що безпосередньо впливають на валютні операції* (різноманітні заборони, ліміти та нормативи щодо здійснення валютних операцій), так і *ті методи, які передбачають непрямий вплив на валютні операції шляхом використання інструментів з інших сфер економічної політики держави*, зокрема, засобів грошово-кредитної та податкової політики (наприклад, маніпулювання процентними та податковими ставками) [161].

Після кожного світового ринкового шоку та кризи змінюються технологічні зв'язки, відбуваються структурні зрушення у галузях, виникають нові умови на валютному ринку. Об'єктивна невизначеність породжує питання про те, чи можуть країни (суспільства), якщо не повністю захиститися від зовнішніх шоків та мінімізувати кризи, то швидко подолати їх, адаптуватися до умов, що змінилися. Саме адаптивність економік стає ключовою умовою добробуту суспільства. Водночас інтенсивне зростання транснаціональних економічних зв'язків зумовило виникнення глобального фінансового ринку, у

межах якого циркулюють значні фінансові потоки, відбуваються великі кредитні та платіжні операції.

Національні фінансові системи різною мірою інтегровані у глобальний фінансовий ринок, є його частиною, і тому схильні як до впливу дисбалансів попиту та пропозиції на валютному ринку, так і всіх світових процесів. Негативні впливи найчастіше передаються від однієї економіки до іншої через канали фінансових потоків. Саме вони здатні безперешкодно перетинати національні кордони та впливати на курс національних валют і ключові галузі й надалі мультиплікувати вплив на решту сегментів, перш за все на мале та середнє підприємництво, обумовлювати безробіття, зниження рівня життя населення та спричиняти значну кількість інших негативних наслідків.

Під впливом зовнішніх чинників змінюються й внутрішні показники національної економіки. Якщо падають ціни на експортні товари або виникли нові споживчі переваги, впала ділова активність у країнах – торгових партнерах, то неминучими є структурні зрушення у національній економіці, аж до зникнення сегментів галузей чи навіть цілої галузі. Одночасно з цими процесами стрімко удосконалюються технології та продукти, створюються нові ринкові структури, змінюється конфігурація міждержавних торгових угод. Напрями та темпи змін подальшого розвитку національних і світової економік дуже складно прогнозувати навіть на середньостроковий період.

Чисельні методи та математичні моделі, які застосовуються у сфері валютного ринку, мають обмежене практичне застосування, оскільки зміни, які відбуваються з високою швидкістю і стають все більш турбулентними, не тільки знижують вірогідність результатів обчислень, а й збільшують темпи їх старіння. Тому одним з актуальних завдань сучасної теорії та практики є перехід на нову модель економіки, у тому числі й у сфері валютних відносин, що підвищує її адаптивність (приспосовуваність) до змін зовнішніх і внутрішніх умов середовища [212].

Наприклад, економічній інтеграції двох або більше країн передусім підготовка формальних норм та правил торгових відносин, що створюють загальний нормативний порядок. У такому розумінні адаптивність виступає як одна з форм розвитку суб'єкта, ключовою характеристикою якого визнається його здатність контролювати зовнішнє оточення (умови зовнішнього середовища) та ефективно регулювати свої властивості. Суб'єкти у більшості випадків мають власну мету розвитку. Одне із її завдань – це бути орієнтиром і забезпечувати рух уперед, долаючи перешкоди. Мета потрібна і для того, щоб за потребою і відповідно до умов, що змінилися, вносити корективи до пріоритетів, завдань і дії. У випадку наявності довгострокової цілі, остання пов'язує між собою проміжні етапи розвитку.

Як приклад можна навести процес адаптації підприємців, які здійснюють комерційну господарську діяльність. Чим вищий потенціал підприємництва та різноманітніша його структура, тим швидше будуть відбуватися економічні ресурси з безперспективних галузей у перспективні. На швидкість перебігу цих процесів впливають економічні інститути, зокрема, державної політики. Саме вони створюють умови середовища, що сприяють або, навпаки, які перешкоджають адаптації підприємців. У сприятливій інституційному середовищі підприємці швидко підлаштовуються під мінливі зовнішні та внутрішні ринкові тенденції, і, що найголовніше, досягають нового якісного рівня у своєму розвитку.

Якщо норми та правила стабільні, прозорі, справедливі та належним чином виконуються всіма учасниками ринку, то суб'єкт економіки гнучко розвивається, при цьому він адаптується під тенденції змін свого оточення. Між адаптивністю економіки та якістю підприємництва існує очевидний зв'язок. Чим вищий потенціал підприємництва (якість нефінансового капіталу, різноманітність видів діяльності та спеціалізації), тим скоріше воно відновлює ділову активність. Іншими словами, чим вища адаптивність підприємництва,

тим коротша тривалість падіння ділової активності та нижче амплітуда коливання національного доходу. Відповідно до цього будуть плавними спуски та підйоми на діаграмі циклу економічного зростання. Цілком логічно, що така економіка швидко долає етап падіння виробництва [202].

Адаптуються також підприємства, організації та установи, для яких зміна внутрішніх властивостей означає технологічну модернізацію та реструктуризацію. Адаптація суб'єкта економіки часто пов'язана зі змінами його внутрішніх властивостей. Відповідно адаптивність підприємництва залежить від темпів та якості розвитку суб'єктів економіки від адекватності вдосконалення їх внутрішніх властивостей вимогам змін у зовнішньому середовищі. Водночас не можна ігнорувати те, що такі позитивні ефекти обумовлюються і посилюються системою економічних політик, які стимулюють та підтримують розвиток у різних сферах підприємництва, у тому числі й валютних відносин.

Тому для підвищення адаптивності суб'єкта економіки до змін середовища у нього повинні бути можливості вдосконалювати свої здібності (компетенції). Наприклад, велике значення має рівень відповідальності підприємця, те, як суворо він дотримується як формальних норм, а й неформальних правил. У такому контексті адаптивність економічно активної людини, насамперед підприємця, означає розвиток її компетенції: підвищення кваліфікації, професійне зростання, поліпшення моральних якостей та інші форми індивідуального розвитку. Так само у сучасному світі з постійними змінами економічного, політичного та соціального середовища та компанія, яка не в змозі адаптуватися, приречена на поразку у сфері господарської діяльності [209, с. 19].

Рубіж XX-XXI ст. наочно продемонстрував помилковість думки, що глобалізація, тобто, усунення бар'єрів на шляху вільної торгівлі та тісніша інтеграція економік, є винятково позитивним економічним явищем. Чітко сформулювалося прагнення країн з ринками, що формуються, реалізувати таку

модель долучення до процесу глобалізації, яка б пом'якшувала дію її негативних факторів, дозволяла брати участь у формуванні правил міжнародної торгівлі та сприяла реалізації зовнішньоекономічної стратегії держави. Це прагнення ґрунтується на отриманому країнами досвіді, який свідчить про те, що глобалізація, крім позитивних моментів, містить у собі низку явних і прихованих загроз.

Останні виявляються насамперед у порушенні стабільності та передбачуваності фінансових та економічних процесів. Глобалізація економіки та її складова, фінансова глобалізація, мають свої переваги та недоліки. Причому фінансова глобалізація особливо важлива, оскільки, вона впливає на фінансову систему країни, прямо визначає її економічний розвиток. При цьому жоден із показників фінансової глобалізації не відображає підтвердження того, що фінансовий розвиток країни тим вищий, чим більший ступінь її залучення до світової фінансової системи.

Глобалізація світової економіки – це двоякий процес, який проявляється, з одного боку, у розвитку інтернаціоналізації виробництва та капіталу, поглибленні міжнародного поділу праці, посиленні взаємозв'язків та взаємозалежності між національними економіками, а з іншого – у посиленні нерівномірності розподілу доходів на користь розвинених держав, зростанні зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, нестабільності на міжнародних фінансових ринках.

Водночас лібералізація у різних країнах має різні наслідки. Відповідно до цього першочерговою необхідністю для країн є досягнення високого рівня фінансового розвитку, а згодом вони можуть починати вводити відкритий режим, який посилить цей розвиток. Теоретичний мейнстрім та практичний закордонний досвід фінансової глобалізації виступає однією з причин руйнування принципів і режимів, сформованих на певному етапі світової

валютної системи, та формування нових, що вимагає адекватної реакції з боку урядів країн.

Фінансова глобалізація стала явищем, яке впливає на економічну динаміку на глобальному рівні. Її вплив на економічну нестабільність, особливо під час глобальної фінансової кризи, представляє складні виклики та потребує глибокого розуміння [213, с. 1]. Вона також змушує уряди приділяти особливу увагу макроекономічному стану, першочергово аналізувати процеси міжнародного руху капіталу, намагатися зрозуміти причини тимчасового прискорення потоків капіталу та випадки його масованого припливу до країни (або відтоку з країни).

Аналіз світового досвіду здійснення валютного регулювання дозволяє виокремити чотири моделі валютного регулювання, які країни реалізують на різних етапах економічного розвитку залежно від поточних цілей економічної політики (мал. 3.6):

Малюнок 3.6. Основні світові моделі валютного регулювання

** розробка автора*

Нові економічні реалії світового господарства наприкінці XX ст. спричиняють потребу подальшого вдосконалення заходів валютного регулювання, застосування яких в умовах глобальної економіки виявляється цілком ефективним. Так, наприклад, при запровадженні CBDC необхідно враховувати фактори, що визначають рівень попиту на неї серед різних економічних агентів. Їх можна структурувати за ресурсорієнтованим підходом та виокремити наступні групи: *економічні* (метод фіксації вартості CBDC, рівень його ліквідності; можливість коригування миттєвих платежів; внутрішні). характеристики CBDC); *інституційні* (наявність інфраструктури обігу CBDC; методологія обліку транзакцій CBDC); *соціально-психологічний* (рівень довіри до центрального банку); *когнітивні* (рівень цифрової та фінансової грамотності громадян; глибина цифровізації суспільства) та *правові* (законодавча стандартизація цифрових валют) [191, с. 123].

Однією з найбільш характерних рис розвитку світового господарства на сучасному його етапі є посилення суперечностей у міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносинах, спричинені внутрішніми причинами, основу яких необхідно шукати у глобалізації світової економіки, що наростає. З одного боку, розбіжності посилюють нестабільність у валютно-фінансовій сфері у тому, що стосується, зокрема, курсових співвідношень національних валют по відношенню один до одного, з іншого – стимулюють розвиток еволюційних процесів, пошук нових шляхів стабілізації валютних курсів. Крім того, необхідно враховувати, що у XXI ст. баланс світового економічного зростання змістився від промислово розвинутих економік G7, очолюваних Європою, Японією та Сполученими Штатами, до країн Азії, які розвиваються, особливо до Китаю та Індії [188, с. 770].

Загальною тенденцією розвитку систем валютного регулювання країн світу на сучасному етапі є прагнення послабити або взагалі скасувати валютні обмеження та перейти до переважного застосування економічних інструментів.

Проте успішне проведення лібералізації сфери валютних відносин вимагає від держав значного реформування валютно-фінансової системи країни, структурних і макроекономічних реформ. Існує взаємний зв'язок між лібералізацією торгівлі та валютних курсів, що означає важливість компетентного управління валютним курсом для підвищення конкурентоспроможності експорту [218, с. 25].

На сучасному рівні інтернаціоналізації та глобалізації фінансових ринків характерною рисою стає чутливість ринків, їх схильність до різких коливань. Першочергово це можна пояснити з тої позиції, що валютний ринок завжди знаходиться на перехресті суперечливих інтересів і важко сумісних цілей різних учасників економічної діяльності: державних органів, експортерів, імпортерів, банків, іноземних інвесторів, населення. Відповідно основним критерієм стратегії розвитку внутрішнього валютного ринку доцільно визначити продуману, поступову політику валютного лібералізму. Валютний нагляд та обмеження у країнах з транзитивною економікою повинні охоплювати широке коло зовнішньоекономічних операцій і відрізнятися більшою жорсткістю порівняно з практикою розвинутих країн.

Формування заходів валютного регулювання є складним багатофакторним і водночас суперечливим процесом. Особливості функціонування валютних ринків є за своєю природою такими, що одні й самі події у різні проміжки часу та співвідношенні базисних чинників можуть мати на валютний ринок прямо протилежний вплив. При взаємній нейтралізації дії окремих факторів курсові співвідношення валют на певних етапах складаються під впливом тих чи інших причин, які у цей період є першочерговими. У певних випадках створюється видимість прямої залежності динаміки валютного курсу від якогось окремого чинника, і з поля зору втрачаються суттєві ланки складного ланцюга подій та явищ.

Режими валютного курсу (плаваючий, фіксований, перехідний) запроваджуються у країнах відповідно до конкретних історичних умов виробництва та ринків збуту. Оскільки валютні ринки більшості країн, що розвиваються, є вузькими та неефективними, що лише частково можна пояснити підвищеною роллю валютного регулювання, то першим кроком на шляху валютної лібералізації можна визначити організацію ліквідного валютного ринку для встановлення валютного курсу. Це дозволить центральному банку скоротити активність своїх дій на ринку та підвищити міжбанківську активність. Таким чином, будуть створені умови та інституційне середовище, що дозволить країні знизити ризики переходу від обмеження мобільності капіталу до регулювання валютного курсу.

Другим кроком для усунення перешкод для валютної лібералізації є досягнення значної гнучкості валютного курсу та мобільності капіталу. Для вирішення такого завдання країни повинні вжити наступні заходи: розробити політику, яка буде визначати мету, терміни та обсяги валютних інтервенцій; встановити новий номінальний «якір»; переглянути основи грошово-кредитної політики. Обґрунтування цього етапу полягає у наступному.

При запровадженому гнучкому режимі на розсуд центрального банку інтервенції здійснюються для усунення незбалансованості валютних курсів, підтримки спокою на невпорядкованих ринках, збільшення резервів і забезпечення пропозиції іноземної валюти. Крім того, держави повинні мати чіткий план переходу, щоб здійснити реальну відмову від колишнього режиму та розробити альтернативний валютному курсу номінальний «якір», що необхідний для стримування інфляційних очікувань.

У низці країн досить тривалий час при переході до іншого номінального «якоря» застосовуються проміжні режими, що пояснюється необхідністю додаткового часу як для створення необхідних макроекономічних та інституційних умов, так і для створення надійних засад грошово-кредитної

політики. У тому випадку, якщо країна успішно буде дієву систему управління валютними ризиками у всіх секторах економіки, плаваючий валютний курс та висока мобільність капіталу перестануть становити загрозу її національній фінансовій системі та не будуть виступати фактором, що дестабілізує економічні процеси у країні.

Таким чином, вбачається можливим визначити основні етапи процесу лібералізації руху капіталу та переходу до гнучкого валютного курсу (мал. 2.7):

Малюнок 2.7 Етапи процесу лібералізації руху капіталу та переходу до гнучкого валютного курсу

** розробка автора*

Процес реінтеграції у світову фінансову систему несе у собі як позитивні моменти, так і містить серйозну потенційну загрозу стабільності національної економіки. Щоб уникнути можливого негативного впливу руху високомобільних потоків коштів на загальну економічну та політичну ситуацію у країні та для досягнення найбільш ефективного їх використання необхідно

мати повне уявлення не лише про механізм функціонування світового валютного ринку, а й про способи його регулювання. Так, у 2019 році в Україні запрацювала нова система валютного регулювання, яка передбачає значну лібералізацію валютних операцій і руху капіталу. Відповідно до її положень із законодавства буде вилучено поняття валютного контролю як репресивного механізму, а систему валютного нагляду було введено замість нього [210, с. 127].

Вплив економічних індикаторів, що регулярно публікуються, на очікування та переваги учасників світового валютного ринку не є прямолінійним, а опосередковується діями органів державного регулювання економіки, насамперед - центрального банку. Подальша динаміка курсів валют значно залежить від обумовленої ними економічної політики, реакції ринку на її зміну, а також від підготовленості учасників ринку до останніх. Валютна політика повинна бути не лише інструментом антиінфляційної боротьби, але й забезпечувати нормалізацію рівня валютного курсу. Так, наприклад, курс гривні повинен відповідати реальній макроекономічній ситуації. Це означає що:

- держава повинна забезпечувати свої потреби у валюті в основному шляхом використання ресурсів внутрішнього валютного ринку, а не зовнішніх запозичень;
- важливим є нарощування валютних резервів в Україні;
- необхідною є лібералізація валютного обігу;
- щодо бажаного рівня валютного курсу повинні братися до уваги його наслідки для сфери реального виробництва.

Паралельно переходу світової валютної системи на режим плаваючих курсів низкою європейських держав з'явилися перші спроби створення регіонального валютного союзу. У межах цього союзу передбачалося скасувати будь-які заборони переміщення всіх чинників виробництва, зокрема і капіталу, а також встановити фіксовані курси європейських валют, які мали сприяти

розвитку внутрішньо європейської торгівлі. Еволюція Європейської валютної системи вкотре підтвердила, що реалізація подібних цілей можлива лише за проведення скоординованої економічної політики усіма учасниками інтеграційного угруповання. Так, наприклад, криза євро спровокувала дискусію щодо переваг і недоліків режимів регульованого обмінного курсу, які дозволяють їх учасникам вести переговори щодо номінальної девальвації та девальвації [181, с. 16].

Наявність певних обмежень на транскордонне переміщення капіталу спричиняє те, що інструменти економічної політики, які були неефективними в умовах абсолютної мобільності капіталу, починають впливати на макроекономічні параметри вітчизняної економіки. Так, застосування податково-бюджетної політики при плаваючому валютному курсі може впливати на рівень виробництва та зайнятості у країні, викликати девальвацію чи ревальвацію вітчизняної валюти залежно від ступеня мобільності капіталу. Водночас досягнення внутрішньої та зовнішньої рівноваги при фіксованому валютному курсі в умовах обмеженого пересування грошових потоків можливе шляхом одночасного використання фіскальної та кредитно-грошової політики. Адаптація, орієнтована на зростання, передбачає інтеграцію традиційного короткострокового пристосування — по суті, виправлення зовнішніх і внутрішніх дисбалансів за допомогою управління сукупним попитом — із довгостроковими структурними заходами, спрямованими на стимулювання сторони пропозиції в економіці [178, с. 1].

Складність у проведенні економічної політики, спрямованої на досягнення внутрішньої та зовнішньої рівноваги в умовах повної відсутності транскордонного переміщення капіталу, робить мобільність грошових потоків невіддільною частиною сучасної світової економіки, необхідною для забезпечення збалансованого зростання. При цьому спосіб, у який політичний простір визначається як результат розподілу влади, не забезпечує достатньої

гнучкості не тільки для країн, що розвиваються, щоб перейти до можливостей з більшою доданою вартістю, але й для розвинених країн, щоб адаптуватися до змін обставин у світовій економіці. Щоб процвітати у дедалі складнішому світі, у якому рушійні сили економічного розвитку можуть зосереджуватися навколо альтернативних моделей, потрібна підвищена гнучкість [215, с. 100].

Ефективність застосування тієї чи іншого виду економічної політики залежить від ролі країни, яку вона відіграє у світовій економіці. Влада економічно сильної держави, наприклад, США, рівень внутрішньої процентної ставки в якій багато в чому визначає рівень світових процентних ставок, здатна одночасно досягати внутрішньої та зовнішньої рівноваги вітчизняної економічної системи, шляхом використання інструментів як кредитно-грошової, так і податково-бюджетної політики. При цьому не відбудеться девальвації чи ревальвації національної валюти навіть за умов абсолютної мобільності капіталу. В економічно розвинутих країнах політика заощаджень повинна підтримуватися такими ж темпами, як і мобілізація заощаджень для задоволення потреб секторів, що розвиваються. Політика валютного курсу повинна вміти поглинати шоки та завжди адаптуватися до ринку [202, с. 169].

Процеси глобалізації у фінансовій сфері стали якісно новим етапом інтернаціоналізації світового господарства. Фінансова взаємозалежність практично всіх країн світу, що зростає, обумовлена цими процесами, перебуває у прямій взаємодії з процесом фінансової регіоналізації. Фінансова глобалізація та регіоналізація нині є взаємопов'язаними базовими тенденціями, що впливають як на перспективи функціонування світової фінансової системи, так і на поглиблення регіональної фінансової інтеграції. Ці дві форми інтернаціоналізації світової економіки, попри подібний характер передумов їх розвитку, зберігають суттєві відмінності, пов'язані як з масштабами, так і з їх економічним змістом.

Забезпечення ефективності функціонування регіональних фінансових ринків стало найважливішою метою розвитку різних груп держав, досягнення якої дозволяє їм зрештою підтримувати досягнутий рівень ключових чинників зростання. Ефективне функціонування регіональних фінансових ринків стало однією з основних умов підтримки середньострокової стабільності валютних курсів, становлення диверсифікованих кредитних, фондових та страхових сегментів цих ринків в окремих країнах-учасниках.

Фінансова інтеграція передбачає створення валютної (грошової) спілки. Цей етап настільки складний, суперечливий і довготривалий, що його реалізацію необхідно розглядати окремо, хоча й у межах фінансової інтеграції. Фінансова інтеграція є однією з важливих передумов для стабільної монетарної політики. Якщо грошово-кредитна політика не буде стабільною, така ж стійкість буде відсутня й у фінансовій системі [147, с. 1].

Основними умовами реалізації фінансової інтеграції країн є: створення спільних фінансово-кредитних інститутів для розроблення та проведення єдиної фінансової (бюджетної, податкової) та грошово-кредитної (антиінфляційної, валютної, кредитної) політики, здійснення завдань фінансового регулювання; формування єдиних централізованих фондів фінансових ресурсів для проведення заходів щодо реалізації фінансової та грошово-кредитної політики; організація та введення в дію міжнаціональної системи міжбанківських розрахунків із відповідною інфраструктурою, мережами, технологіями; лібералізація та об'єднання фондових, кредитних, грошових ринків країн-учасниць, зняття обмежень на рух капіталів через національні кордони; розробка та прийняття загального банківського та податкового законодавства, єдиних стандартів фінансового контролю, банківського нагляду, валютного регулювання.

Сутнісні логічні взаємозв'язки економічної, фінансової та валютної інтеграції вбачається можливим визначити наступні: *економічна інтеграція*

охоплює насамперед торговельну, митну, інвестиційну сфери; *фінансова інтеграція* – бюджетну, податкову, кредитну галузі, рух фінансового капіталу тощо; *валютна інтеграція* є формування наднаціонального регіонального ринку єдиної валюти, організацію її випуску та обігу, створення єдиної системи фінансових розрахунків.

Проводячи макроекономічну політику, держава традиційно прагне насамперед до досягнення такого внутрішнього рівноважного стану економіки, при якому забезпечується повна зайнятість, темпи інфляції мінімальні та підтримуються стабільні темпи економічного зростання. Разом з тим, у відкритій економіці проблема зовнішньої рівноваги, тобто, рівноважного стану платіжного балансу, стає однією з найважливіших внутрішніх макроекономічних проблем.

Це зумовлено, з одного боку, тим, що стан платіжного балансу у цілому та окремих його складових частин, а також динаміка валютного курсу мають важливе макроекономічне значення, багато в чому вони визначають темпи внутрішньої інфляції, рівень процентних ставок, динаміку інвестицій, стан державного бюджету, зміну конкурентоспроможності країни на світових ринках, розміри сукупного попиту та інші найважливіші характеристики національної економіки. З іншого боку, в сучасних умовах від режиму та динаміки валютного курсу, а також від ступеня міжнародної мобільності капіталів значною мірою залежать і вибір інструментів економічної політики та її ефективність. Все це робить особливо актуальною проблему координації цілей та інструментів внутрішньої та зовнішньоекономічної політики держави.

Стабільність світового валютного ринку як запорука успішного та ефективного функціонування світового господарства у цілому та національних економічних комплексів, зокрема, змушує політиків, економістів і фінансистів звернутися до пошуку та вироблення якісно нових механізмів регулювання у валютно-фінансовій галузі. В умовах сучасного рівня розвитку технологічної та

операційної бази ділової аналітичної інфраструктури, неможливо заперечувати той факт, що кожен із заходів валютного регулювання буде ефективним і доцільним для застосування залежно від конкретних умов [147].

Так, з позицій тимчасового фактора у практичному застосуванні для оцінки коротко- та середньострокової перспективи більш відповідними, за інших рівних умов, є методи, що базуються на валютних обмеженнях і нагляді. Водночас довгострокові процеси та циклічний характер їх розвитку можуть бути краще розпізнані на основі вивчення, насамперед макроекономічних заходів. Загалом застосування заходів валютного регулювання має бути засноване на механізмі валютної ради.

Найбільш вірогідним та оптимальним сценарієм для розвитку світового валютного ринку на майбутнє вбачається у запровадженні полівалютної системи, при функціонуванні якої, крім долара, на світову арену вийдуть інші сильні валюти як резервні. Полівалютна система може зменшити ступінь тиску на єдину національну валюту, яка виступає як резервна. Наприклад, якщо у світових резервах збільшиться частка євро, або будь-якої іншої регіональної валюти, дефіцит платіжного балансу США, можливо, скоротиться до керованих розмірів.

Лібералізація фінансових ринків деяких країн та поглиблення їх ліквідності, а також прагнення цілої низки регіонів до створення сильних колективних валют неминуче спричинить те, що ці валюти вийдуть на регіональний, а згодом і на міжнародний рівень.

3.3. Ефективна модель валютного регулювання України в умовах регіоналізації та глобалізації: проблеми та шляхи їх вирішення

У XX ст. спостерігається тенденція об'єднання валютних систем окремих держав і створення валютних союзів. Так, Європейський економічний і валютний союз має на сучасному етапі не лише єдину грошово-кредитну політику, що проводиться Європейським центральним банком, а і єдину валюту на території європейських держав – євро. У цьому випадку можна констатувати факт створення регіональної валютної системи, яка містить у собі валютні відносини між групою держав, пов'язаних взаємними угодами, а також сукупність національних валютних систем, кожна з яких є складовою регіональної валютної системи. Регіональна валютна система може вважатися більш стійкою порівняно з національною, оскільки вона заснована на єдиному міждержавному валютному регулюванні та валютному контролі групи країн. Крім того, всередині регіональної валютної системи відсутня система валютних обмежень між країнами-учасниками.

Світова валютна система – це форма організації міжнародних валютних відносин, обумовлена історичним розвитком світової економічної системи та закріплена міжнародними угодами. Світова валютна система розпочала своє формування ще у XIX ст. Її стабільність залежить від відповідності її принципів функціонування потребам розвитку світового господарства. При зміні у світовій економічній системі світова валютна система також має зазнавати відповідних трансформацій. Якщо цього не відбувається і старі засади організації світової валютної системи гальмують розвиток світового господарства, то це спричиняє її кризу та доцільність створення нової світової валютної системи [202].

Світова валютна система пройшла чотири етапи свого формування. Переходи від одного до іншого були спричинені світовими економічними та

валютними кризами, що супроводжуються зміною соціальної, військової та політичної ситуацій. Світова валютна система є сукупністю національних і регіональних валютних систем, взаємопов'язаних між собою. Цей зв'язок здійснюється через центральні банки, які проводять національну та регіональну грошово-кредитну політику та беруть участь одночасно у розробці та реалізації міжнародної валютної політики, організації міждержавного валютного регулювання.

Сучасна міжнародна валютна система (Ямайська система) була створена в 1976 р. і діє до сьогодні. Основним принципом функціонування ямайської валютної системи був проголошений перехід на плаваючі обмінні курси, а також декларувався багатовалютний стандарт. При цьому багато країн, які оголосили про вільну конвертацію національних валют, насправді ще здійснюють валютні інтервенції з метою підтримки курсу національної валюти, тобто, фактично реалізують кероване плавання.

Розвиток міжнародних валютних відносин обумовлений поділом праці, створенням світових ринків капіталу та різних фінансових інструментів, еволюцією засобів виробництва та робочої сили. Стан міжнародних валютних відносин, з одного боку, залежить від розвитку світової економіки, від стану економіки та політичного устрою окремих держав. В умовах глобалізації світогосподарських взаємин потоки національного та іноземного капіталу різних держав все тісніше переплітаються між собою.

Економічні та валютні кризи та несприятливі тенденції динамік світових валютних ринків негативно впливають на стан експорту та імпорту, інвестиційний клімат, розвиток ринку цінних паперів країн, які залучені до процесу міжнародного поділу праці. Позитивні тенденції на світовому валютному ринку стабілізують міжнародну торгівлю, ефективний розвиток галузей економік, надходження інвестицій в економіку багатьох країн і, як результат, забезпечують позитивне сальдо платіжного балансу.

Кінцевими цілями управління валютними відносинами у межах валютної системи є її стабільність і позитивний вплив на макроекономічні показники, тобто, зростання валового внутрішнього продукту країн, золотовалютних резервів, залучення іноземних інвестицій, розширення експортно-імпортних операцій тощо. Різні рівні валютних систем відрізняються між собою за ступенем охоплення валютних відносин, рівню цілей та механізмів їх досягнення. Основні складові світової валютної системи представлені у Табл. 3.2.:

Таблиця 3.2.

Елементи та порядок регулювання світової
валютної системи

Елемент	Характеристика
Суб'єкт	Міжнародні організації та фінансові інститути; уряди, національні банки, кредитні організації, юридичні особи та населення світової спільноти
Об'єкт	Валютний курс резервних валют і міжнародних розрахункових одиниць, кредитні та розрахункові операції, режими руху іноземного капіталу між країнами світу
Порядок регулювання валютних відносин	
а) режим валютних курсів	Регламентація режимів валютних курсів валют і міжнародних розрахункових одиниць У будь-якому режимі валютний курс може встановлюватися з застосуванням механізму валютного управління або валютного кошика
б) умови конвертації	Умови взаємної конвертованості основних світових валют. Конвертованість валют пов'язана

	з переведенням однієї валюти в іншу, з можливістю обміну національної валюти на валюту інших країн не лише на внутрішньому, а й на світовому валютному ринку
в) валютні обмеження	Міждержавне регулювання валютних обмежень. Валютні обмеження традиційно запроваджують з метою стабілізації валютних відносин у період економічної кризи
г) організація міжнародних розрахунків, кредитування та інвестування	Уніфіковані правила з проведення міжнародних розрахунків, кредитних операцій, інвестування іноземного капіталу
д) регулювання міжнародної валютної ліквідності	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності здійснюється Міжнародним валютним фондом (МВФ)

** розробка автора*

Як показує розвиток світової економіки, у сучасних умовах глобалізації вплив світової фінансової системи на окремі країни здійснюється на якісно іншому рівні з урахуванням винятковості впливу валютно-фінансової складової в економіці будь-якої держави. Тому у складі національної економічної безпеки важлива роль відводиться валютно-фінансовим інструментам і характеру їх використання. Валютно-фінансова безпека держави досягається відповідним рівнем стійкості економічного розвитку держави, її банківської системи, грошово-кредитної та валютної політики; вона підтримується здатністю держави протистояти світовим фінансовим кризам. Крім того, вона багато у чому залежить від можливості запобігання великому витіканню капіталу за кордон, його «втечі» з реального сектора економіки.

Однією з важливих функцій держави є визначення грошово-кредитної та податково-бюджетної політики країни. Одночасно з цим найголовнішою частиною грошово-кредитної політики є валютна політика, що здійснюється за допомогою валютного регулювання та подальшого нагляду за дотриманням встановленого порядку здійснення валютних операцій. Валютне регулювання є найважливішою частиною економічної політики держави з неконвертованою та частково конвертованою валютою. На сучасному етапі воно перебуває під впливом низки зовнішніх і внутрішніх факторів. Так, тенденції зростання геополітичного суперництва, цифровізації та зростання платформних компаній у світовій економіці спрямують міжнародну фінансову систему до більшої регіоналізації [217, с. 1].

Входження України до системи світового фінансового ринку у сучасних умовах має певні особливості, зумовлені як позитивними тенденціями, так і негативними. До перших варто віднести валютну лібералізацію у контексті реалізації курсу євроінтеграції. До других належать воєнний конфлікт, що триває в Україні, а також кризові явища в економіці, які він спричиняє. Поточний стан, перспективність наявних напрямів розвитку економіки та реалізована грошово-кредитна політика у країні визначають цілі та завдання валютного регулювання. Останні спрямовуються на захист економіки держави від протизаконних дій у сфері фінансових відносин. Основними принципами валютного регулювання в Україні можна визначити:

- 1) перевагу економічних заходів при проведенні державної політики у сфері валютного регулювання (першочергово зумовлено воєнним конфліктом, що триває в Україні);
- 2) усунення зайвого втручання держави та державних органів у валютні операції, як резидентів, і нерезидентів країни;
- 3) спільність як зовнішньої, і внутрішньої політики України в окресленій сфері;
- 4) спільність валютного регулювання та валютного нагляду у країні;

5) гарантія дотримання та захисту прав та інтересів, як резидентів, так і нерезидентів країни при проведенні операцій на валютному ринку.

Сучасна валютна система не підпорядковується будь-яким жорстким правилам функціонування. За своїм характером це девізна система з комбінацією фіксованих та плаваючих валютних курсів, регульованих як на двосторонній основі шляхом угоди між країнами, і на багатосторонній — через механізми МВФ. Розрізняють кілька видів валютного регулювання. Внутрішнє валютне регулювання є встановленням державного нагляду за експортними, імпортними та внутрішніми міжрегіональними потоками. Також створення внутрішнього валютного регулювання спрямоване на здійснення нагляду над станом внутрішнього валютного ринку. Його метою є підтримання стійкості національної валюти та рівноваги платіжного балансу країни [219].

Валютне регулювання може бути прямим чи непрямим. Пряме валютне регулювання реалізується за допомогою видання нових нормативних правових актів, а також шляхом вчинення органами державної влади адміністративних дій. Валютне регулювання можна назвати непрямим у тому випадку, якщо держава використовує економічні важелі, які впливають на поведінку учасників валютного ринку. До таких важелів можна віднести кредитно-фінансові інструменти, як приклад можна привести зміну облікової ставки центрального банку.

З 2019 року в Україні діє ліберальна модель валютного регулювання, Національний банк України скасував переважну більшість антикризових тимчасових заходів, які були запроваджені з метою стабілізації валютного ринку у країні у 2014-2015 роках. Проте повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2024 р. скоригувало напрями реалізації валютної політики в Україні. Так, Національний банк зафіксував обмінний курс гривні та ввів низку адміністративних обмежень. Своєю чергою режим фіксованого курсу з жорсткими валютними обмеженнями має свої переваги та недоліки. Так,

фіксований курс володіє характеристиками передбачуваності та визначеності, полегшуючи контроль інфляції [213].

Якщо країна має короткочасний платіжний дисбаланс, достатню кількість валютних резервів і валютний паритет не показує значних відхилень від рівноважного рівня, вона може дозволити собі фіксувати валютний курс. У тому випадку, якщо резерви виснажуються, уряду доводиться вдаватися до заходів щодо обмеження імпорту та стимулювання експорту, контролювати товарні та фінансові потоки, збільшувати податки на дивіденди для іноземців, запроваджувати обов'язковий продаж валютного виторгу державі. Перераховані заходи не можуть не позначитися на настроях інвесторів, які з обережністю будуть ставитися до інвестицій у таку країну. Стабілізувати валютний курс стає можливо за допомогою використання інструментів обмежувальної монетарної та фіскальної політики, різко знижуючи рівень ВВП, одночасно з цим буде зростати рівень безробіття. Тому без перерахованих вище умов фіксувати курс досить ризиковано.

Режим фіксованого валютного курсу передбачає встановлення пропорцій обміну національної валюти відносно валюти «прив'язки» та регулювання їх обмінного курсу залежно від цілей і завдань валютної політики. Така передбачуваність валютного курсу знижує валютні ризики, витрати на страхування, розширює взаємну торгівлю. Близько половин країн МВФ підтримує фіксований валютний курс, наприклад, Китай.

Ті думки, які існують щодо переваг і недоліків фіксованого або плаваючого валютного курсу, знайшли практичне відображення у валютній політиці різних країн: одні використовують плаваючі валютні курси, а інші країни встановлюють жорстко фіксований режим грошових одиниць. При цьому у будь-який час останній може бути змінено.

Плаваючі валютні курси визначаються взаємодією попиту та пропозиції на валютних ринках, що формуються, під впливом великої кількості факторів.

Гнучкі валютні курси автоматично коригуються таким чином, що зрештою зникають дефіцити платіжних балансів, хоча і не виключається можливість прояву низки серйозних проблем, а саме йдеться про:

- 1) невизначеність і скорочення торгівлі, що пов'язано з несприятливими змінами валютних курсів;
- 2) умови торгівлі (вони будуть погіршуватися під час падіння міжнародної вартості національної валюти);
- 3) нестабільність.

Тим часом вільне коливання валютних курсів може спричинити депресивний вплив на галузі, що виробляють товари на експорт. З позиції державного регулювання прийняття гнучких валютних курсів може ускладнювати використання податкової та грошової політики для досягнення повної зайнятості та стабільності цін. Попри те, що гнучкі обмінні курси зазвичай вважаються амортизаторами, неортодоксальні погляди припускають, що вони можуть відігравати проциклічну роль на ринках, які розвиваються [193, с. 551].

Режим плаваючих валютних курсів обрали близько половини країн-членів МВФ. До вільно плаваючих валют належать європейське євро, долар США, долар Канади, швейцарський франк, японська єна, фунт стерлінгів і багато інших валют країн ОЕСР і ОПЕК. Режим плаваючих валютних курсів передбачає те, що він може бути успішно реалізований за умови дотримання низки вимог. Наприклад, ефективність валютної політики Швейцарії першочергово пов'язана з відсутністю у країні комерційних і фінансових обмежень, політичним нейтралітетом, прямою демократією, помірними податками та фіскально дисциплінованим урядом [200, с. 335]. Деякі країни реалізують режим керованого плавання, при якому центральні банки беруть на себе зобов'язання впливати на валютний курс шляхом валютних інтервенцій, проте не встановлюють будь-який його контрольний рівень. До таких країн

належать країни з ринками, що розвиваються, а також Індія, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам.

Крім того, може країною може використовуватися режим валютної ради (*currency board*). Ця валютна політика забороняє центральному банку операції на валютному ринку, маневрувати відсотковими ставками та інші регулятивні операції. У разі її запровадження скорочуються державні витрати, збільшуються податки та таким чином скорочується інфляція. Прикладом успішної реалізації політики валютної ради є Естонія, в якій інфляція була знижена ще на початку 1990-х років.

До менш успішної практики введення валютного управління можна віднести валютні режими в Аргентині, Бразилії, Мексиці. Крім того, політики у невеликій відкритій економіці з валютною радою, такій як болгарська, мають обмежені можливості для використання інфляції. Вони позбавлені операцій на відкритому ринку, базової процентної ставки та політики обмінного курсу. Одночасно з цим болгарські політики можуть збільшити фіскальний резерв уряду та мінімальні резервні вимоги Болгарського національного банку, таким чином зменшивши пропозицію грошей та рівень інфляції [216, с. 1].

У сучасних умовах спостерігається ситуація, при якій у світовій економіці формується нова модель багатоукладної системи транснаціональних і національних елементів, які є складовими частинами світової спільноти та валютно-фінансового та кредитного простору. На міжнародні валютно-кредитні та фінансові відносини впливають процес глобалізації та транскордонний рух фінансових потоків, що характеризуються спекулятивним характером. У світовій економіці формуються нові явища, що перебувають під впливом таких факторів як:

- зрушення у характері циклічного розвитку;
- зміни у галузевій структурі господарства, при яких відбувається зростання сфери нематеріального виробництва, зокрема фінансового сектора та

валютно-кредитних фінансових відносин у загальній системі світового господарства;

- зміни у характері взаємодії ринкового та державного, національного, а також міждержавного регулювання економіки;
- зміна співвідношення сил на світовій арені, посилення інтеграційних процесів;
- протистояння політики протекціонізму та лібералізації господарських відносин;
- формування системи глобального управління економікою [216].

Режими валютних курсів функціонують у межах певної грошово-кредитної системи. У звіті МВФ у 2011 р. було виокремлено три групи курсових режимів: режим фіксованого курсу (*hard peg*), перехідний режим (*soft peg*), режим плаваючого курсу (*floating mode*), у сукупності ці три режими містять 10 різновидів (Табл. 3.3.):

Таблиця 3.3.

Режими валютних курсів та їх різновиди

Курсовий режим	Оригінальна назва
Режим фіксованого курсу (<i>hard peg</i>)	
Курсовий режим без окремого законного засобу платежу	Exchange arrangement with no separate legal tender
Режим валютного правління або валютної ради	Currency board
Інші орієнтовані режими фіксованого курсу	Other conventional fixed peg arrangement
Перехідний режим (<i>soft peg</i>)	
Режим стабілізованого курсу	Stabilised arrangement

Фіксований курс з можливістю коригування	Crawling peg
Інші режими з можливістю коригування	Crawl-like arrangement
Фіксований курс у межах горизонтального коридору	Pegged exchange rate within horizontal bands
Інші режими керованого курсу	Other managed arrangement
Режим плаваючого курсу (<i>floating regime</i>)	
Плаваючий курс	Floating
Вільно плаваючий курс	Independently floating

* розробка автора

Курсовий режим без окремого законного засобу платежу (використання як платіжного засобу валюти інших країн або групи країн, які утворили грошовий союз) - це такий режим фіксованого курсу, при якому валюта іншої країни використовується як єдиний законний платіжний засіб. Також держава може брати участь у грошовому союзі з іншими країнами, у межах якого використовується єдина валюта. Прийняття такого режиму є формою добровільної відмови від контролю над грошовою пропозицією. При цьому у представників національної грошової влади відсутня можливість проведення незалежної монетарної політики.

Валютне правління (валютна рада) є режимом фіксованого курсу, заснованому на законодавчому закріпленні зобов'язань обмінювати внутрішню валюту на певну іноземну валюту за фіксованим курсом. Випуск національних грошей повинен бути повністю забезпечений запасами іноземної (резервної) валюти. При цьому варто погодитися також з тим, що валютні ради заслуговують більшої довіри, ніж стандартні прив'язки, якщо домінує проблема невідповідності часу. І, навпаки, стандартні прив'язки, які можна залишити на

короткий термін, є більш перевіреними, якщо екзогенні потрясіння дуже мінливі та становлять головну проблему [171, с. 818].

При застосуванні звичайних фіксованих прив'язок країна (формально або фактично) встановлює фіксований курс, що прив'язується до основної валюти або валютного композиту, який коливається у вузьких межах. Для прив'язки обираються валюти країн – основних фінансових і торгових партнерів, а представники національної грошової влади готові підтримувати фіксований паритет за допомогою валютних інтервенцій. Гнучкість монетарної політики у цьому випадку може бути більшою порівняно з грошовим союзом або валютним правлінням. Попри те, що традиційні функції центрального банку обмежені, представники грошової влади періодично мають можливість регулювати рівень валютного курсу.

Фіксований курс у межах горизонтального коридору передбачає, що існує формальна або фактична прив'язка валютного курсу, при якому межі його коливань ширші, ніж $\pm 1\%$ від офіційно встановленого курсового значення. У цих межах витримується й варіювання грошової маси. Ступінь гнучкості монетарної політики залежить від ширини коридору, який використовується у конкретному випадку.

Протягом періоду до 2015 року банківські резерви в ЄС були дефіцитними, і ЄЦБ, як і інші центральні банки, використовував систему коридорів, у якій ставка на грошовому ринку могла коливатися у межах, встановлених ставками за кредитами та депозитами. З початком кількісного послаблення (*QE*) операційна процедура перетворилася на режим надлишку резервів. Останній став проблематичним, оскільки сплеск інфляції змусив центральні банки підвищити облікову ставку, що спричинило масове перерахування прибутків центральних банків до інших банків [165, с. 1].

Фіксований курс з можливістю коригування визначає, що курс регулюється періодично на невелику раніше обумовлену величину або

корегується залежно від змін певних кількісних індикаторів (наприклад, на різницю між рівнем накопиченої інфляції у країні та її основних торгових партнерів). Курс може знижуватися, щоб генерувати інфляційне регулювання маси грошових коштів (“*backward looking*”) або корегуватися на раніше обумовлену величину, меншу прогнозованого рівня інфляції (“*forward looking*”). Підтримання фіксованого курсу з можливістю коригування передбачає обмеження у грошово-кредитній політиці, які схожі на ті, що існують у системі фіксованої прив’язки.

Фіксація у межах похилого (повзучого) коридору – це валютний курс, при якому курс підтримується у межах певних кордонів коливання щодо центрального значення, яке періодично регулюється на раніше обумовлену фіксовану величину або коригується при зміні певних кількісних індикаторів. Ступінь гнучкості валютного курсу визначається шириною коридору. Його межі можуть бути обрані на однаковій відстані від центрального повзучого паритету.

У певних випадках межі коридору можуть розширюватися поступово та асиметрично (в останньому випадку значення центрального курсу не оголошується). Обов’язок підтримувати валютний курс у межах встановленого інтервалу також передбачає обмеження у монетарній політиці, жорсткість якої залежить від ширини коридору.

Керований плаваючий курс без чітко вираженої траєкторії обмінного курсу передбачає, що представники грошової влади впливають на коливання обмінного курсу за допомогою активних інтервенцій на валютному ринку без попереднього встановлення або оголошення його значення. У процесі управління курсом відстежується стан платіжного балансу, величина міжнародних резервів і паралельно аналізуються поточні економічні тенденції. Особисті очікування щодо майбутнього економічного розвитку впливають на

поточні вирішення завдань щодо заробітної плати, заощаджень та інвестицій, а водночас і на політичні рішення при формуванні валютного курсу [183, с. 733].

При самостійному плаванні валютний курс визначається на ринку під впливом попиту та пропозиції на іноземну валюту. При цьому центральний банк не проводить будь-які інтервенції, спрямовані на підтримання курсової динаміки та запобігання надмірним коливанням обмінного курсу. При такому режимі грошово-кредитна політика практично незалежна від політики валютного курсу.

Низка центральних банків повинні перейти від стабілізованого обмінного курсу до більш гнучкого режиму обмінного курсу, не звертаючись до використання інструментів вільного плавання. Для того, щоб будь-який режим керованого обмінного курсу був ефективним і стійким, центральний банк може цьому допомогти за допомогою операцій в іноземній валюті або реалізації політики процентної ставки [175, с. 1].

Країни, які постраждали від впливу валютних криз, де-юре або де-факто мали фіксовані обмінні курси або суттєві обмеження, що лімітують рух валюти. Держави, які підтримували більш гнучкі валютні режими, у більшості випадків не відчували таких негативних наслідків (наприклад, Мексика, Перу, Туреччина, Чилі, ПАР). Гнучкі обмінні курсові системи дозволяють легше відхиляти або поглинати суттєві макроекономічні шоки, а також уникати значних економічних витрат, які часто супроводжують скасування фіксованих курсів. При цьому від зазначених криз найбільше постраждали країни, фіксовані або квазіфіксовані обмінні режими яких деградували на піках криз. Разом з тим держави з найбільш жорстким фіксуванням були здатні стримувати свої валютні курси.

Безумовно розвитку кризових явищ можуть сприяти й інші фактори, про що свідчить досвід нашої та інших країн. У довоєнний період для України найскладнішою проблемою була нездатність уряду виконувати власні бюджетні зобов'язання належним чином. Крім того, інфляція в Україні впливає на

обмінний курс, економічне зростання та добробут. Вона має особливості, пов'язані з ціноутворенням, купівельною спроможністю, грошовим обігом, антиінфляційною та антициклічною політикою [195, с. 107].

Плаваючий обмінний курс допускає більш гнучкість грошово-кредитної політики під час тиску на валютний ринок та інших економічних труднощів. Якщо курс рухається вниз або вгору під дією ринкових сил, суб'єкти господарювання та фінансові установи змушені усвідомлювати ризики, пов'язані з позиками в іноземній валюті та іншим валютним операціям. Проте спроби жорстко керувати валютним курсом через стерилізуючі інтервенції можуть створити ризики та проблеми, що супроводжують фіксований курс.

Таким чином, для країн з суттєвою залученістю до світових фінансових ринків режими плаваючих валютних курсів – більш доречний, проте не універсальний вибір. Тим часом для перехідних економік і таких, що розвиваються, які потребують добре розвиненої інфраструктури, стійких фінансових установ і ринків, прив'язки можуть забезпечити простий і доступний якір для грошово-кредитної політики. Попри те, що зростає кількість країн (включно з тими, які мають перехідну економіку), які офіційно характеризують свої обмінні курсові режими як вільно плаваючі, більшість з них підтримує певні форми прив'язок або вузько обмежені ліміти коливань валютного курсу.

Процес інтеграції як економічне явище є об'єктивним наслідком посилення взаємозалежності процесів економічного життя. Глобалізація валютних та фінансових потоків змушує відкриті економіки країн оцінити можливості використання валютного регулювання як елемента економічної політики. Глобальні ринки створюють нові можливості зростання ефективності бізнесу. Тому інтеграція України у світовий валютний ринок є одним із пріоритетних завдань, що стоять перед українською економікою. Без них рішення неможливо буде досягти сталого зростання економіки.

Інтеграція України до світової спільноти в аспекті курсу євроінтеграції визначає необхідність вдосконалення функціонування її валютного ринку як механізму, який забезпечує взаємозв'язок між вітчизняною та світовою фінансовою системою. Таким чином, внаслідок підвищення впливу процесів глобалізації на економіку України та в умовах світової фінансової кризи, проблеми підвищення ефективності функціонування вітчизняного валютного ринку набувають особливої актуальності.

Валютна політика є частиною системи грошово-кредитної політики України та обмежується переважно проблемами обмінного курсу гривні, який, безумовно, відіграє значну роль у розвитку та функціонуванні валютного ринку та економіки у цілому, але це не єдиний аспект, на який необхідно звернути увагу. Комплексна валютна політика повинна включати та інші напрями – удосконалення управління міжнародними резервами (розв'язання проблем з їх диверсифікацією), перехід до реальної вільної конвертованості гривні. Основними проблемами функціонування валютного ринку в Україні можна визначити наступні.

Дуже важливою проблемою функціонування валютного ринку країни є недостатнє у сучасних умовах глобалізації та регіоналізації висвітлення валютної політики у законодавстві, а також низка прогалин у ньому, попри те, що у довоєнний період в Україні останнім часом намітилася тенденція до вдосконалення регулювання валютного ринку та розширення нормативної основи його функціонування. Особливістю українського валютного ринку є те, що його основними учасниками є банки, тому його можна визначити як переважно міжбанківський [195].

На сучасному етапі необхідна детальна та всебічна розробка української грошово-кредитної стратегії. Проте у середньостроковій перспективі розв'язання цієї проблеми неможливо через причини, пов'язані з нестабільністю національної валюти та політичною ситуацією у країні, зниженням іноземних

інвестицій і стагнацією, що продовжується в економіці в умовах воєнного конфлікту, який триває в Україні. Однією з проблем валютного ринку, як і економіки нашої країни у цілому, є залежність від експорту сировини через недостатню диверсифікацію економіки та незначні обсяги національного виробництва готової продукції.

Нині запроваджується низка конкретних заходів щодо диверсифікації економіки та розвитку її виробничого потенціалу з метою зниження залежності економіки від сировини у цілому та від обмінного курсу гривні рубля, зокрема. Проте їх результати можна буде оцінити у майбутньому, тому що повністю відновити економіку у повоєнний період у короткостроковій перспективі неможливо. Важливо розуміти, що найбільш прийнятне рішення може бути знайдено лише шляхом систематичного вивчення зазначеної проблеми. Відповідно до цього важливо визначити найбільш універсальні та водночас різнобічні способи подолання труднощів розвитку валютного ринку України.

По-перше, необхідно продовжувати політику диверсифікації економіки та валютних резервів, брати участь у перемовинах з економічними сильними країнами про необхідність поступового переходу до нового світового валютного порядку, заснованому на ширшому використанні розрахунків у національних валютах, а не фокусуватись лише на невеликій їхній частині (більшість розрахунків, що виробляються на міжнародному ринку, виробляються в євро та доларах США).

Для посилення впливу гривні на міжнародній арені та отримання статусу регіональної валюти на майбутнє необхідно:

- застосовувати різні види фінансових та кредитних пільг до експортерів та імпортерів товарів та капіталу, які розраховуються у гривнях;
- удосконалювати механізми розрахунків – відкривати кореспондентські рахунки, розвивати міжбанківську співпрацю;

– знижувати транзакційні витрати через виявлення та усунення адміністративних бар'єрів.

Також важливими завданнями грошово-кредитної політики є продовження пошуку оптимального поєднання державного регулювання операцій учасників валютного ринку та ринкових ініціатив, зміцнення законодавчої бази, визначення основних правил поведінки учасників валютного ринку, відновлення довіри суб'єктів господарювання до гривні та українського валютного ринку. Основою соціально-економічного розвитку України є необхідність зваженого системного підходу до вдосконалення грошово-кредитної політики та розробки грошово-кредитної стратегії України з урахуванням нових явищ у національній і світовій економіці [198].

Для гармонійного розвитку валютного ринку та економіки країни необхідно визначити оптимальний курс гривні, оскільки його надмірна волатильність спричинить негативні наслідки. Важливою також є реалізація політики щодо мінімізації фінансових ризиків. Проте за тих економічних умов, в яких нині перебуває Україна, фіксація гривні неможлива, оскільки внутрішніх золотовалютних резервів для цього недостатньо, і з цієї причини неможливо відновити валютний коридор у нових межах - з вищою верхньою межею. Можна лише поставити завдання забезпечення відносної стабільності гривні у «плаваючому» режимі, який коливається щодо рівноважного обмінного курсу.

Щоб забезпечити стабільний курс гривні, необхідно об'єднатися зі світовою економічною спільнотою. Проте, крім воєнного конфлікту, який триває в Україні, існують й інші проблеми, які перешкоджають процесу монетарної інтеграції гривні у світову фінансову систему: неузгодженість структури експорту, а також низька конкурентоспроможність фінансового сектору, що є результатом відсутності сильного механізму державної підтримки експортного виробництва та нестабільного стану економіки.

На сучасному етапі рівні розвитку валютного ринку відомо значна кількість різних варіантів монетарної стратегії, проте необхідно розглянути найбільш прийнятні для України з урахуванням поточної ситуації на валютному ринку:

1. Ефективне використання плаваючого курсу можливе в умовах економічної та політичної стабільності держави, проте здійснення в Україні такої політики в умовах воєнного конфлікту, що триває, небажано, оскільки це може потенційно спричинити посилення інфляції у країні.
2. Контрольоване «плавання» валют. Втручання держави у здійснення цієї політики незначне і проявляється в основному у процесі згладжування короткострокових і середньострокових коливань. Досвід інших держав свідчить про те, що використання контрольованого «плавання» валют в Україні може спричинити виникнення непередбачених кризових ситуацій на фінансовому ринку.
3. Змішаний варіант політики контрольованого «плаваючого курсу» з невеликою зміною валютних курсів і використанням внутрішніх економічних заходів для регулювання економіки країни.

Важливою для розвитку валютної політики України є її інтеграція з країнами ЄС, яка у стратегічному плані в аспекті повоєнної відбудови економіки дозволяє досягти трьох взаємопов'язаних цілей:

- привести макроекономічну політику у відповідність до сучасних потреб світових інтеграційних процесів;
- забезпечити країні довгострокову перспективу розвитку та перетворити її у міцну економічно та політично незалежну державу;
- підвищити ефективність валютної політики через удосконалення механізмів її формування та реалізації.

Своєю чергою у практичному плані це дозволить:

- знизити залежність внутрішнього ринку від американського долара та поступове його витіснення з готівкових та безготівкових розрахунків;
- модифікувати валютну базу курсової політики НБУ;
- удосконалити валютну структуру міжнародних резервів і зовнішніх запозичень;
- розвивати кредитну співпрацю з країнами ЄС;
- підвищити ліквідність ринку європейської валюти в Україні.

Можна відзначити, що на українському валютному ринку спостерігаються ті ж структурні зміни, що й у світі:

- більшість операцій здійснюється у двох основних валютах (євро та долар США), а домінуюче становище займає валюта США;
- більшість операцій українського валютного ринку – це валютні свопи та операції з готівкою.

Проте, на відміну від світового ринку, український ринок має ряд специфічних проблем та труднощів, пов'язаних з відсутністю чітко визначеного законодавства, нестабільністю економічного розвитку, волатильністю курсу гривні та її конвертованістю на міжнародній арені. Всі перераховані вище проблеми вимагають комплексного і комплексного рішення для стійкого розвитку валютного ринку та економіки країни загалом.

Заходами, які дозволять ефективно здійснити конвергенцію України та ЄС у валютній сфері на основі проаналізованого досвіду країн Центральної та Східної Європи є:

- збільшення обсягу зовнішньоекономічних і фінансових операцій між ЄС та Україною;
- використання режиму керованого плавання валютного курсу з подальшою лібералізацією та встановленням вільноплаваючого валютного курсу;

- диверсифікація золотовалютних резервів із збільшенням частини валют країн ЄС;
- встановлення конвертованості національної валюти щодо капітальних операцій;
- уніфікація та гармонізація національного законодавства з директивами, нормами та стандартами ЄС.

Отже, головною метою концептуальних принципів валютної політики держави повинно бути забезпечення стабільності національної грошової одиниці та валютної безпеки країни. Як концептуальні необхідно вважати правові, організаційні, монетарні та немонетарні засади валютної політики.

Висновки до Розділу 3

1. Обіг валютних цінностей на території конкретної країни регулюється державою з метою зміцнення її валютно-фінансового стану, підтримки високого рівня її платоспроможності та кредитоспроможності, забезпечення надходження валюти з-за кордону через зовнішньоекономічний оборот, протидії втечі капіталу закордонних країн, залучення іноземного капіталу та зміцнення національної валюти. Правове регулювання відносин, що виникають щодо валютних цінностей, здійснюється у публічних інтересах, тобто, інтересах всього суспільства. Це дозволяє стверджувати, що регулювання відносин, пов'язаних з обігом валютних цінностей, є одним із найважливіших напрямів фінансової діяльності держави.

2. Валютна операція є складною за своєю природою та змістом, оскільки вона містить у собі права та обов'язки як безпосередніх суб'єктів, які здійснюють угоду з валютними цінностями, а також третіх осіб, які забезпечують нагляд над валютною операцією у процесі її здійснення. Без участі останніх здійснень валютної операції практично неможливе. Держава регулює відносини, які пов'язані зі зверненням валютних цінностей,

ґрунтуючись на методі владних приписів. Винятком є лише правовідносини, що виникають щодо здійснення права власності на валютні цінності, які регулюються за допомогою диспозитивного методу.

3. Метод регулювання валютних правовідносин — переважно імперативний (владно-централізований, який не допускає відхилень та розсуд суб'єктів), що дозволяє віднести валютне законодавство до публічно-правової сфери. Висока публічна важливість цих відносин, обумовлена можливістю впливу попри всі економічні процеси, які відбуваються у державі, пояснює їх імперативний характер регулювання. Специфічною рисою валютних операцій є законодавчо закріплений суворий нагляд за ними, що супроводжується під час як юридичних, так і фактичних дій агентів та/або органів валютного нагляду. У широкому розумінні валютні операції є сукупністю юридичних і фактичних дій як сторін валютної угоди, і органів або агентів валютного нагляду учасників валютних відносин. Можна зробити висновок, що валютна операція включає комплексний склад правових дій і передбачає, що їх учасники вступають як у приватноправові, так і в публічно-правові відносини.

4. Зміст режимів валютного регулювання можна пов'язати з трьома найважливішими вихідними правовими позиціями, основою яких можна визначити поділ для цілей валютного регулювання валют, суб'єктів валютних відносин і валютних операцій. Подібні правові позиції безпосередньо пов'язані з проблемою валютних обмежень. У цьому випадку йдеться про предметне і певною мірою обмежувальне регулювання положень, відповідно до яких зазначається предмет регулювання (у вузькому розумінні — валюту або у широкому значенні — валютні цінності); учасників відносин (які представляють і владну сторону, і зобов'язану); валютні операції як перелік дій з валютними цінностями, що можуть здійснювати суб'єкти валютних відносин.

5. Валютні обмеження необхідно відокремлювати від заходів валютного нагляду. Призначенням перших є регулювання процесів утворення,

розподілу та використання валютних ресурсів резидентами та нерезидентами. Другі призначені задля забезпечення дотримання вимог валютного законодавства, зокрема і валютних обмежень. Крім того, валютні обмеження необхідно відмежовувати від інших правил здійснення валютних операцій, оскільки ними є лише ті правила, які перешкоджають здійсненню операцій із національною валютою та цінними паперами, і навіть валютними цінностями, обмежують коло можливих операцій із цими об'єктами.

6. Валютні обмеження є відокремленими та від низки заходів державно-правового впливу, якими також можуть обмежуватися права на валютні цінності, але при цьому мають інші, ніж валютні обмеження, завдання. Основна мета валютних обмежень – захист валютно-фінансового стану країни. Для її досягнення держава може брати на себе міжнародні зобов'язання, укладати міжнародні договори, в яких можуть міститися норми, що обмежують права фізичних та юридичних осіб щодо здійснення валютних операцій. Крім того, валютні обмеження застосовуються під час збройних конфліктів та у межах діяльності міжнародних організацій. Вони відмежовуються також від торгових обмежень. Попри те, що торгові обмеження можуть мати ті самі цілі, що й валютні обмеження, а також ті самі наслідки, ці заходи відрізняються один від одного по об'єкту регулятивного впливу.

7. Адаптивна валютна модель – це здатність економіки пристосовуватися до змін внутрішніх і зовнішніх умов у сфері валютних відносин, незалежно від того, відбулися ці зміни несподівано, поступово або були прогнозованими тенденціями. Пристосування також відбувається як цілеспрямована зміна власних характеристик під впливом зміни середовища, тобто, йдеться про активну трансформацію об'єкта, результатом якої може стати конструктивна інтеграція у зовнішнє середовище. Адаптація є властивістю системи або суб'єкта еволюційно розвиватися одночасно з тим, щоб підлаштовуватися під зміни середовища.

8. Економічна інтеграція як одна з основних тенденцій суспільного розвитку наприкінці XX ст. є якісно вищий щабель співробітництва окремих країн, коли досягається значний ступінь єдності національних відтворювальних процесів. При цьому в умовах збереження суверенітету держав та існування між ними ринкових відносин особливу роль набуває узгодженого розвитку різних сфер взаємодії, насамперед валютної. Фінансова інтеграція є процес об'єднання фінансових, кредитних, грошових і валютних систем та ринків на базі єдиної валюти та створення наднаціональних фінансово-кредитних регулятивних інститутів, які здійснюють єдину фінансову та грошово-кредитну політику.

9. В Україні, як і в країнах Центральної та Східної Європи, основними умовами валютної євроінтеграції є встановлення демократичних принципів організації та регулювання валютного обігу, валютних операцій на міжбанківському валютному ринку України для всіх суб'єктів валютно-фінансової діяльності без дискримінації та утисків, гармонізація та уніфікація валютного законодавства України до стандартів ЄС, створення сприятливих умов для потенційних учасників міжнародних розрахункових і фінансових операцій.

ВИСНОВКИ

1. Відносини, що виникають у сфері обороту валютних цінностей в Україні, які врегульовані вітчизняним законодавством, є численними та різноманітними. Вбачається можливим їх поділити на:

- *правовідносини, які виникають щодо здійснення права власності на валютні цінності* (право юридичних і фізичних осіб мати у власності валютні цінності, а отже володіти, користуватися та розпоряджатися ними);
- *правовідносини, які виникають з приводу переходу права власності на валютні цінності* (купівля-продаж іноземної валюти та валютних цінностей, розрахунки в іноземній валюті торговельного та неторговельного характеру, прямі та портфельні інвестиції);
- *правовідносини, які виникають щодо переміщення валютних цінностей через митний кордон України* (ввезення та вивезення іноземної валюти та інших валютних цінностей на територію або з території України);
- *правовідносини, які виникають щодо отримання/надання кредитів в іноземній валюті*;
- *правовідносини, які виникають щодо встановлення порядку здійснення валютних операцій*;
- *правовідносини, які виникають з приводу здійснення компетентними органами та їх агентами валютного нагляду* (нагляд за законністю валютних операцій, що проводяться, перевірка виконання вимог про обов'язковий продаж валютного виторгу, перевірка виконання зобов'язань в іноземній валюті перед державою, перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті, перевірка повноти та об'єктивності обліку та звітності з валютних операцій).

2. На сучасному етапі валютні обмеження залишаються важливим інструментом макроекономічної політики, який використовується державами з

різним рівнем економічного розвитку для досягнення стратегічних цілей-збереження стабільності платіжного балансу, захисту національної валюти, запобігання відтоку капіталу. Дані цілі досягаються, зокрема, шляхом лімітування купівлі іноземної валюти; встановлення обмежень на репатріацію прибутку іноземних інвесторів-нерезидентів; ліцензуванням діяльності щодо міжнародних переказів; встановлення фіксованого валютнообмінного курсу. У країнах із перехідною або слабо розвиненою економікою валютні обмеження зазвичай мають форму контролю за рухом капіталу, адміністративного регулювання курсу, лімітування імпорту або заборони валютних операцій. Основними причинами таких заходів є необхідність стабілізації внутрішнього ринку, захисту золотовалютних резервів та уникнення паніки на валютному ринку. Водночас подібна практика може обмежувати інвестиційну привабливість, викликати розвиток тіньових схем та підривати довіру до банківської системи. У країнах з ринковою та з розвиненою економікою валютні обмеження застосовуються рідше, переважно як тимчасова або цільова реакція на надзвичайні обставини (санкції, загрози національної безпеки). У таких випадках обмеження мають більш вибірковий характер і спрямовані на мінімізацію негативного впливу зовнішніх факторів без суттєвого порушення ринкових механізмів. Таким чином, ефективність валютних обмежень залежить від їх відповідності економічному контексту їх застосування, правових підстав, прозорості їх запровадження та наявності супутніх дій державних регуляторів щодо економічного впливу на валютні відносини з метою їх розвитку та реформування. За відсутності таких умов застосовані валютні обмеження можуть стати фактором довгострокової фінансової нестабільності та втрати економічної довіри до Держави.

3. Організаційна та функціональна структура державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні та у зарубіжних країнах демонструє як спільні риси, так і специфічні відмінності, обумовлені рівнем

економічного розвитку, інституційною системою та стратегічними пріоритетами державної політики. В Україні організаційну основу становлять Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів та інші уповноважені органи, які забезпечують координацію та реалізацію національної валютної політики. Функціонально державно-правовий механізм охоплює правове регулювання валютних операцій, контроль за дотриманням валютного законодавства, ліцензування, валютний нагляд та міжнародне співробітництво. У розвинених країнах, зокрема членах ЄС, США, Японії спостерігається висока ступінь інституційної інтеграції, цифровізації валютного контролю, а при реалізації суб'єктами валютного контролю власних повноважень мається акцент на превентивні функції державного регулювання. Водночас у країнах з перехідною економікою державне регулювання валютних відносин має жорсткіший регулюючий характер і спрямоване на захист внутрішнього ринку. Таким чином, для підвищення ефективності національного державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні доцільним є впровадження кращих міжнародних практик, посилення інституційної спроможності, удосконалення правових засад та забезпечення прозорості й прогнозованості державної валютної політики.

4. Валютні блокади та валютні обмеження відіграють важливу роль як інструменти державного регулювання валютних відносин, адже їх застосування спрямовано на забезпечення стабільності національного валютного ринку, захист економічного суверенітету та зміцнення національної безпеки Держави. В умовах зростаючих геоекономічних загроз і глобальної турбулентності, їх застосування дозволяє мінімізувати ризики дестабілізації фінансової системи; запобігати неконтрольованому відтоку капіталу, протидіяти зовнішньоекономічному тиску, захищати внутрішній валютний ринок від спекулятивних операцій. Таким чином, валютні обмеження та блокади можуть виступати як тимчасові, але ефективні заходи впливу в галузі валютних

відносин, особливо в кризових ситуаціях, адже їх застосування сприяє підтриманню економічної безпеки та стійкості функціонування валютного ринку як важливої складової системи національної безпеки держави. Однак їх запровадження має бути збалансованим, мати законну підставу для застосування і супроводжуватися відповідними заходами економічної політики для уникнення довгострокових негативних наслідків для інвестиційного клімату Держави та зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів валютних відносин.

5. Аналіз світового досвіду свідчить про існування різноманітних моделей режимів валютних курсів-від жорстко фіксованих до вільно плаваючих. Вибір тієї чи іншої моделі залежить від рівня розвитку національної економіки, ступеня інтеграції до світової фінансової системи, цілей грошово-кредитної політики та наявних валютно-фінансових ризиків. Зокрема, фіксовані режими забезпечують стабільність, але знижують гнучкість монетарної політики, тоді як плаваючі-надають більше свободи в реагуванні на внутрішні й зовнішні шоки, але підвищують волатильність. Модель валютного курсу в Україні має характер гнучкого курсоутворення з елементами керованого плавання. Такий підхід дозволяє Національному банку України реагувати на коливання ринку, забезпечуючи макроекономічну стабільність, контроль над інфляцією та адаптацію до зовнішніх викликів. Водночас, залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури, високий рівень доларизації економіки та обмежені резерви створюють передумови для вразливості курсової політики. Таким чином, ефективність реалізації валютного курсу в Україні потребує поєднання ринкових механізмів із державним втручанням, спрямованим на забезпечення економічної стійкості, довіри до національної валюти та підвищення рівня валютної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. К. Юридична думка. 2007. Том 2. 624 с.
2. Авер'янова В. Б. Державне управління в Україні. К. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 402 с.
3. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_4_11.
4. Алексєєв І.В., Колісник М.К., Вівчар О.Й. Гроші та кредит. Л. Вид-во НУ «Львівська політехніка». 2004. 168 с
5. Алисов Е. А. Правовое регулирование валютных отношений в Украине. Харьков : Фирма «Консум», 1998. 142 с
6. Алимова О.О. Сутнісний аспект державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах розвитку інтеграційних процесів. Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. 2010. № 2. С. 51-56.
7. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / За ред. В. С. Щербини. К. : Юрінком Інтер, 2012. 528 с.
8. Артемов Н. М. Валютные ограничения М. Профобразование, 2001. 103 с.
9. Артемов Н. М. Проблемы и перспективы валютного регулирования в Российской Федерации (финансово-правовой аспект). М. 2002. 91с.
10. Бабенко К.А. Поняття конституційного регулювання в науці конституційного права. Держава і право. 2009. Вип. 44. С. 194-200
11. Бабенко К. А. Система конституційного регулювання і розвиток політико-правових відносин в сучасній Україні. URL:

<https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/407-sistema-konstitutsijnogo-regulyuvannya-i-rozvitok-politiko-pravovikh-vidnosin-v-suchasnij-ukrajini.html>

12. Бакуменко В. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Київ, 2000. 328 с.
13. Бакуменко В.Д., Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами: Науково-дослідна робота. К.: НАДУ при Президентові України; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. 41 с.
14. Банківська система: навч. посіб. за ред. С. А. Кузнецової. К. Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
15. Банківська система: навчальний посібник. П.М. Карась, Н.В. Приходько, О.В. Пащенко, Л.О. Гришина. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 292 с.
16. Бартош О. М. Валютне регулювання в умовах сьогодення. Фінансовий простір. 2018. № (30). С. 8-13.
17. Батан Ю. До питання про місце превенції у правовому регулюванні. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 10. С. 25-31.
18. Бездітко Ю. М., Мануйленко О.О. Валютне регулювання. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. 272 с.
19. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Х. Харківський національний університет внутрішніх справ. 2014. 544 с.
20. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2011. № 2 (53). С. 60-67

21. Береславська О. І. Інструменти валютного регулювання: структура та класифікація. Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. 2014. № 1. С. 6-13.
22. Белоусов П. Відповідальність за порушення порядку здійснення розрахунків в іноземній валюті. Юридична газета. 2012. №27.
23. Боняк В. О. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «конституційно-правове регулювання». Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск ч. 2. 2017. С. 17-23
24. Бондаренко С. Проблеми, що стоять перед українською системою валютного контролю та можливі шляхи її вирішення. Вісник Акад. митної служби України. 2000. № 1 (13). С. 60–61.
25. Білявська О.Б. Концептуальні принципи управління ризиками в державному управлінні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_6_5
26. Бутук О. І. Валютно-фінансові відносини: навч. посіб. К. Знання, 2010. 349 с.
27. Валютне регулювання: зарубіжний досвід та пропозиції щодо України (Точка зору експертів Українсько-європейського консультативного центру). Економіка, фінанси, право. 2000. № 10. с. 3–7.
28. Валютні обмеження у сучасному міжнародному праві. Криволапов Б. С. http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvdau_2003_9_25.pdf.
29. Валютный рынок и валютное регулирование под ред. И. Н. Платоновой. Москва, 1996. 450 с.
30. Васильева М.В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10. Волгоград, 2003. 182 с.

31. Вахненко Т.П. Теоретичні засади валютного курсоутворення: концепції та моделі. Економіка та прогнозування. 2004. № 2. С. 21-30.
32. Владимир О. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та Національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації. Галицький економічний вісник. 2010. № 3 (28). С. 174-178.
33. Воронова Л. К. Фінансове право України. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
34. Галуцько В., Правоторової О. Адміністративне право України. Київ: Академія адміністративно-правових наук. 2020. 466 с.
35. Гальчинський А.С. Теорія грошей. К. : Основи, 2001. 411 с.
36. Гарбінська-Руденко А. В Поняття та види валютних правопорушень з погляду сучасної юридичної. Серія Юридичні науки. Випуск 5. Том 2. 2013. http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part_2/04.pdf.
37. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн. Тернопіль: Астон, 2003. 432 с.
38. Горник В.Г. Механізми державної політики розширеного відтворення та створення достатнього рівня потенціалу національної економіки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=216>
39. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19-23
40. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.01.01; О.М. Комяков. Київ. нац. екон. ун-т. К., 2000. 19 с.
41. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки. К.: Знання-Прес, 2008. 213 с.

42. Дмитрик О. О. Фінансові правовідносини. К. Юрінком Інтер, 2004. 320 с.
43. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук спец.: 08.01.01; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків. 2006. 36 с.
44. Домбровська С.М. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління. 2017. Вип. 1(6). URL: [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6\(17\)/Visnik_NUCZU_1%20\(6\)_2017_Dombr.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol6(17)/Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Dombr.pdf)
45. Джавага А. В. Валютні правовідносини за чинним законодавством України: поняття та особливості. Право та державне управління. 2014. № 3. С. 23–30.
46. Дьяченко А.В. Зарубежный опыт валютного регулирования. <https://www.sworld.com.ua/konfer30/216.pdf>.
47. Єрохов В. М. Особливості та зміст фінансово-правової відповідальності за порушення валютного законодавства. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. № 53
48. Журавка Ф.О. Інституційне забезпечення системи валютного регулювання та валютного контролю в Україні. Проблеми економіки. 2012. №1. С.15-19.
49. Журавка Ф.О., Школьник І.О. Сучасні тенденції розвитку валютного ринку України. Європейський вектор економічного розвитку. 2008. Вип. 1(4). С. 16-21
50. Завальна Ж. В., Старинський М. В. Валютне право України. Суми. ВТД «Університетська книга», 2006. 384 с.

51. Закоморна Н. І. Особливості формування валютної політики в умовах трансформації економіки. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2010. № 1. С. 58–64.
52. Зоря О. П., Пухальська А. П. Удосконалення валютних операцій комерційного банку. Економічний простір. 2011. № 47. С. 180-185
53. Іскоростенський А. М. Особливості правового регулювання валютної системи України. Науковий вісник Національної академії ДПС України. № 1(36). 2007. С. 202–208
54. Іскоростенський А. М. Правове регулювання валютних відносин в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. К. 2008. 220 с.
55. Карманов Є. В. Банківське право України : навчальний посібник. Х. Консум, 2000. 464 с.
56. Киреев С. І. Державне регулювання економіки: Енциклопедія Сучасної України [редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]] Т 7. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2007. Т. 7. 526 с.
57. Книш С.В. Адміністративно-правові відносини у сфері охорони здоров'я в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук :12.00.07. Тернопіль, 2019. 494 с
58. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки. Львів. Новий світ, 2007. – 432 с.
59. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права. Київ. Юрінком. 1997. 320 с.
60. Костюченко О. А. Валютне законодавство України. К. Атіка, 2006. 219 с.
61. Костюченко О.А. Правові засади валютного регулювання в Україні. К. КНТ, 2009. 224 с
62. Котенко О.А. Правове регулювання в контексті дії права та його основоположних принципів. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 199-202

63. Колесников В. И. Проблемы валютного регулирования в странах с рыночной экономикой. Новосибирск, 1999. С. 26.
64. Колдовський А. В. Система валютного регулювання в контексті фінансової нестабільності економіки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Суми, 2013. 237 с.
65. Кочура С.В. Адаптивність як детермінанта державно-правового механізму регулювання валютних відносин. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, м.Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року, с.26-28
66. Кочура С.В. Валютні обмеження та валютний нагляд у механізмі валютного регулювання в Україні: найважливіші аспекти. Журнал «Академічні візії», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 38, 2024 рік, с.1-7 (електрона версія)
67. Кочура С.В. Валютні обмеження як засіб підвищення ефективності валютного регулювання у якості складової системи національної безпеки держави. Журнал «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, випуск № 1, 2024 рік, с.84-89
68. Кочура С.В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 36/2023, С..266-271
69. Кочура С.В. Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні. Журнал «Актуальні питання у сучасній науці (серія «Право»», випуск № 7 (25), 2024 рік, с.376-386)

70. Кочура С.В. Правові основи регулювання валютних правовідносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку», Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру НАН України, м.Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 року, с.97-99

71. Кочура С.В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання валютних правовідносин. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі» Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру Національної академії наук України, Київ-Запоріжжя, 23–24 червня 2023 року, с.52-55

72. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання та контролю в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Ірпінь, 2003. 20 с.

73. Кравченко В.О. Інституціональні засади зовнішньоекономічної діяльності України в контексті світового та регіонального розвитку: дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.05.01 / Донецький національний ун-т. Донецьк, 2004. URL: <http://www.disslib.org/institutsionalni-zasady-zovnishnoekonomichnoyidialnosti-ukrayiny-v-konteksti.html>

74. Крестовская Н.Н., Матвеева Л.Г. Теория государства и права. Харьков : Одиссей, 2007. 384 с.

75. Куліш А.М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України : дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.07. Харків: НЮАУ ім. Я. Мудрого. 2003. 177 с.

76. Ксендзук В.В. Методи управління валютними ризиками в зовнішній торгівлі. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2016. № 1 (75). С. 142-151.

77. . Кузьмін Д. Л. Економічна сутність та види іноземної валюти http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN

=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Torg_2014_16_49.pdf.

78. Лапчук Б. Ю. Валютна політика. Київ: Знання, 2008. 212 с.

79. Ленко І.В., Александрова В.О. Міжнародні валютні відносини та їх вплив на економіку України. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. 2019. Ч. III. С. 244-250

80. Лощихін О. М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико правові аспекти. К. ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2008. 368 с.

81. Лісовол О. М. Іноземний досвід фінансово-правового регулювання валютного контролю. Право і суспільство. 2017. № 4. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_1/36.pdf.

82. Лукашов А.В. Международные корпоративные финансы и управление валютными рисками в нефинансовых корпорациях. Управление корпоративными финансами. 2005. №1(7). С. 36-52.

83. Матвійчук А. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 108-112

84. Маркусенко М.В. Теории валютного курса и платежного баланса, их роль в формировании государственной валютной политики в условиях глобализации. Научные труды Белорусского государственного экономического университета. 2015. Вып. 8. С. 199-205.

85. Миргородський Д. Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття державне регулювання економіки. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 49 (1022). С. 90-98.

86. Мироненко Г. В. Трансформація валютної політики України в умовах економічної інтеграції: дис. канд. екон. наук.; спеціальність 08.00.08. Київ, 2015. 220 с.
87. Митний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
88. Михайлів З. В. Міжнародні кредитно-розрахункові відносини та валютні операції. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2004. 240 с
89. Місяць Н. О. Формування та розвиток механізму валютного регулювання в Україні: арэф. дис. к.е.н.; спеціальність: 08.00.08 Київ: УНБ. 2018. 32 с.
90. Місце валютних санкцій у системі фінансової відповідальності. М. В.Занфіров. Держава та регіони. Серія: Право. 2014. № 4. С. 63-68.
91. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах. навч. посіб. Миколаїв. МНАУ, 2012, 247 с.
92. Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. Центральний банк та грошово-кредитна політика. Київ: КНЕУ, 2005. 556 с.
93. Мочерний С. В. Економічна теорія. К.: ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
94. Мякота К. А. Валютні правовідносини: дослідження поняття. Держава та регіони. Серія: Право. № 1 (67) том 1. 2020. С. 133-138
95. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Валюта і валютна політика. Київ: Знання, 2010. 82 с
96. Оніщенко Н. М. Дія права: інтегративний аспект: монографія. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2010. 360 с
97. Оніщенко Н. М. Правове регулювання та правовий вплив: поняття, взаємообумовленість та відмінність. Держава і право. Випуск 25. 2004. С. 3-8.
98. Оніщенко О.А. Застосування загальних та спеціальних механізмів державного регулювання економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності України: дис... на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. спец.: 25.00.02.

2008. URL: <http://www.disslib.org/zastosuvannja-zahalnykh-ta-spetsialnykh-mekhanizmvderzhavnoho-rehuljuvannja-ekonomiky.html>

99. Онуфрійчук К. І. Сучасна практика лібералізації валютного регулювання у малих відкритих економіках. Ефективна економіка. №7. 2015

100. Операції з розрахунками в іноземній валюті: визначення курсових різниць, операції з продажу та придбання іноземної валюти, <http://www.dpa.dn.ua/s/252/5320>.

101. Остапенко О.І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 2. С. 142-150

102. Палагнюк Ю.В. Механізми формування державної євроінтеграційної політики України. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2013. №4. С. 141-146.

103. Пасемко Г.П., Бага Л.Г., Довгаль С.В. Державне регулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. 2018. №. 2. С. 226-232.

104. Перепелиця М. О. Поняття та види суб'єктів фінансового права: [монографія]. Харків. Право, 2012. 272 с.

105. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

106. Ремлейн М., Ксендзук В.В. Управление валютными рисками и учет хеджирования – сравнение польского и украинского нормативного регулирования. Проблемы теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. 2018. № 2 (40). С. 37-43.

107. Репа Л.В. Управління валютним ризиком: політекономічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец.: 08.00.01. Донецьк, 2008. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/11616/46/>

- 108.
109. Рябинина Л.Н. Деньги и кредит. К. : ЦУЛ, 2014. 608 с.
110. Рябинина Л.Н. Сущностные особенности современных денег и их функций. Экономика Украины. 2011. № 6. С. 40-49
111. Савченко Т. Г., Єпіфанова М.А. Оцінка ефективності інструментів валютного регулювання в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 2. С. 161–170
112. Сас Б. Б. Центральний банк в системі валютного регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Тернопіль, 2007. 21 с.
113. Саміло Г.О. Теорія держави і права. Запоріжжя. Просвіта. 2010. 348 с.
114. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні. Науково-аналітичні матеріали. Вип.10. П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махаєва, В. В. Крилова, Н. В. Грищук. К.: Національний банк України, Центр наукових досліджень, 2008. 145 с.
115. Семчик О. О. Держава як суб'єкт фінансових правовідносин. К.: Юрид. думка, 2006. 116 с.
116. Скларов Р. В. Поняття державного регулювання і державного управління економікою в умовах ринку. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. № 2 (18). 2012. С. 56-60.
117. Стандартні положення та умови Європейського банку реконструкції та розвитку ЄБРР: Положення ЄБРР від 01.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_017/ed20060501/find?text=%C2%E0%EB%FE%F2%E0#Text
118. Старинський М. В. Валютні відносини: окремі проблеми правового регулювання: [монографія]. Суми : Видавничо виробниче підприємство «Мрія», 2014. 204 с.

119. Старинський М. В. Валютні правовідносини: теоретико-методологічний аспект: дис. д.ю.н.; спеціальність 12.00.07. Київ. НАНУ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2016. 441 с.
120. Старинський М. В. Функціональні принципи правового регулювання валютних відносин. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. № 1 (10). С. 26-31
121. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки. К. : МАУП, 2000. 176 с.
122. Степанов А. В. Підвищення ефективності державного механізму валютного регулювання і контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управ. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Донецьк, 2006. 25 с.
123. Система заходів валютно-правових обмежень. Ю. О. Ровинський. Фінансове право. 2011. № 2. http://ndi-fp.nusta.com.ua/files/doc/finansove-pravo/2011/2011_2rovinsky.pdf.
124. Єпіфанова М. А. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Харків, 2011. 25 с.
125. Суторміна А. М. Валютне регулювання у забезпеченні економічного розвитку України: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 225 с
126. Суторміна А.М. Валютне регулювання у забезпеченні економічного розвитку України: ареф. дис. к.е.н.; спеціальність 08.00.08. Київ: ДВНЗ «КНЕ ім.В. Гетьмана». 2015. 22 с.
127. Сулейманова С. Р. Ліцензування валютних операцій в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 132-135.

128. Сулейманова С. Р. Правові обмеження використання іноземної валюти у господарському обігу в Україні дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2017. 229 с.
129. Сулейманова С. Р. Щодо валюти як об'єкту валютних операцій Другі Таврійські юридичні наукові читання: Матер. міжнар. наук.- практ. конф, м. Сімферополь, 7–8 листопада 2014 р. Сімферополь: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2014. С. 77–80.
130. Трифонова О.Д. Сучасні проблеми валютного регулювання в Україні. «Молодий вчений». 2017 р. № 11 (51).
131. Ткач С. В. Валютне регулювання в системі економічної політики держави: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Чернівці, 2015. 240 с.
132. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”.2020. № 3 (27). С.173-180
133. Чорнолуцький Р.В. Нормопроектна діяльність в конституційному праві України: питання теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2016. 360 с.
134. Шевчик О. С. Валютні правовідносини як специфічний вид фінансових правовідносин. Форум права. 2012. № 1. С. 1075-1085 Шевчик О. С. Валютні правовідносини як специфічний вид фінансових правовідносин. Форум права. 2012. № 1. С. 1075-1085
135. Шелудько С. А. Валютні відносини як предмет валютного регулювання (їх сутність, зміст і взаємозв'язок з валютними правовідносинами). Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 12(3). С. 180-182
136. Шемет Т. С., Коряк А. М. Міжнародні розрахунки та валютні операції. Київ: КНЕУ, 2009. 348 с.

137. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец.: 12.00.07. Київ, 2007. URL: <http://disser.com.ua/content/244428.html>.

138. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. К., 2012. – С. 66.

139. Шмырева А. И. Валютное регулирование и контроль в системе международных экономических отношений: монография. Санкт-Петербург, 1999. 256 с.

140. Хамаганова Л. Д. Мировой опыт в организации валютного регулирования и валютного контроля. Иркутск, 2001. 320 с.

141. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Е.С.Дмитренко. К. Юрінком Інтер, 2009. 592 с.

142. Ющенко В. А. Валютне регулювання : навчальний посібник. К. : Знання, КОО, 1999. 359 с.

143. Якименко О. О. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять у контексті трансформації вищої освіти в Україні. Наукові праці. Державне управління. Випуск 174. Том 186. С. 54-60., с. 55-57

144. Яхменко Т. М. Фінансове право: галузь права, навчальна дисципліна і наука: дис. кандидата юрид. наук : 12.00.07. К., 2003. 206 с.

145. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2004). Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. doi:10.3386/w10481

146. Ahern, D. M. (2021). Regulatory lag, regulatory friction and regulatory transition as Fintech Disenablers: Calibrating an EU response to the regulatory sandbox phenomenon. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.3928615

147. Almanaseer, S. R. (2023). Almanaseer, S. R. (2023) the relationship between financial integration and Financial Stability: An application of panel smooth

transition model. *International Journal of Professional Business Review*, 8(5). doi:10.26668/businessreview/2023.v8i5.1935

148. Antoniuk, O. R., & Dermanska, M. O. (2022). Особливості валютного регулювання під час дії воєнного стану в Україні: вплив на положення контролю. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*, 4(100), 3. doi:10.31713/ve420221

149. Bamieh, O., Bripi, F., & Fiorini, M. (2021). Services trade and labor market outcomes: Evidence from Italian firms. *Review of International Economics*, 30(3), 673–701. doi:10.1111/roie.12581

150. Bernoth, K., & Herwartz, H. (2019). Exchange rates, foreign currency exposure and sovereign risk. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3342050

151. Bertaut, C., von Beschwitz, B., & Curcuru, S. (2023). “The international role of the U.S. dollar” Post-covid edition. *FEDS Notes*, (2023-06-23–3). doi:10.17016/2380-7172.3334

152. Blikhar, M., Vaolevska, L., Ortynska, N., Vinichuk, M., & Kashchuk, M. (2022). Economic and legal mechanism for the formation and implementation of the state’s financial policy in the conditions of the Russian-Ukrainian war. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(47), 294–303. doi:10.55643/fcaptp.6.47.2022.3935

153. Bodak, M., Gyrka, O., & Fil, M. (2023). International interaction in issues of export and import transactions. *Herald of LUTE. Technical Sciences*, (34). doi:10.32782/2522-1221-2023-34-08

154. Bossu, W., Itatani, M., Margulis, C., Rossi, A., Weenink, H., & Yoshinaga, A. (2020). Legal aspects of Central Bank Digital Currency: Central Bank and monetary law considerations. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3758088

155. Brown, B. (2006). Currency diplomacy. What Drives Global Capital Flows?, 146–181. doi:10.1057/9780230627291_6

156. Bublyk, Y. (2022). Cyclical and structural aspects of financial vulnerability of a small open commodity economy. *Scientific Bulletin of International Association of Scientists. Series: Economy, Management, Security, Technologies*, 1(2). doi:10.56197/2786-5827/2022-1-2-3
157. Cao, H., Guo, Z., Li, Y., & Ran, Z. (2020). The relationship structure of global exchange rate based on network analysis. *Journal of Mathematical Finance*, 10(01), 58–76. doi:10.4236/jmf.2020.101006
158. Canales-Kriljenko, J. I., Guimaraes, R. F., & Karacadag, C. (2003). Official intervention in the foreign exchange market: Elements of Best Practice. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.879228
159. Carriere-Swallow, Y. (2023). State-dependent exchange rate pass-through. *IMF Working Papers*, 2023(086), 1. doi:10.5089/9798400240461.001
160. Cangoz, M. C., Sulla, O., Wang, C. L., & Dychala, C. (2019). A Joint Foreign Currency Risk Management Approach for Sovereign Assets and Liabilities. doi:10.1596/1813-9450-8728
161. Chen, C., & He, W. (2024). Resilience measurement and enhancement strategies for Meizhou Bay Port Enterprises. *Sustainability*, 16(13), 5708. doi:10.3390/su16135708
162. 43. P.2 Chiu, I. H.-Y., Lin, L., & Rouch, D. (2022). Law and regulation for sustainable finance. *European Business Organization Law Review*, 23(1), 1–7. doi:10.1007/s40804-021-00230-2
163. Csonto, B. (2020). Destabilizing stability? exchange rate arrangements and foreign currency debt. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3721197
164. Damirchyiev, M. (2020). Financial activity of the State. *Law and Innovative Society*, (2 (15)), 135–141. doi:10.37772/2309-9275-2020-2(15)-21
165. De Grauwe, P., & Ji, Y. (2024). How to Conduct Monetary Policies. the ECB in the Past, Present and Future. doi:10.2139/ssrn.4716113

166. Demianchuk, O., Dziurakh, Y., & Leshchenko, D. (2024). Assessment of Ukraine's financial security level. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" Series*, 1(32(60)), 75–80. doi:10.25264/2311-5149-2024-32(60)-75-80
167. de Lima, A., Balestrin, A., Faccin, K., & Marconatto, D. (2019). The institutionalization of cooperation: An institutional work analysis in a vulnerable community of the amazon region. *Review of Business Management*, 21(Special Issue), 683–705. doi:10.7819/rbgn.v21i4.4017
168. Ding, S., & Puzzello, D. (2020). Legal restrictions and international currencies: An experimental approach. *Journal of International Economics*, 126, 103342. doi:10.1016/j.jinteco.2020.103342
169. Dodd, O., Fernandez-Perez, A., & Sosvilla-Rivero, S. (2022). Currency and commodity return relationship under extreme geopolitical risks: Evidence from the invasion of Ukraine. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.4089030
170. Elizalde, H. (2008). "CHAPTER 2 The International Monetary Fund and Current Account Convertibility". In *Current Developments in Monetary and Financial Law*, 4. USA: International Monetary Fund. <https://www.elibrary.imf.org/view/book/9781589065079/ch002.xml>
171. Feuerstein, S., & Grimm, O. (2006). On the credibility of currency boards*. *Review of International Economics*, 14(5), 818–835. doi:10.1111/j.1467-9396.2006.00621.x
172. Filardo, A., McGregor, T., & Gelos, R. (2022). Exchange-rate swings and foreign currency intervention. *IMF Working Papers*, 2022(158), 1. doi:10.5089/9798400215322.001
173. Global inflation rate from 2000 to 2022, with forecasts until 2028 (2024). <https://www.statista.com/statistics/256598/global-inflation-rate-compared-to-previous-year/>

174. Goleminova, S. M. (2019). An overview of financial law as an independent branch of the legal system of the Republic of Bulgaria. *Yustisia Jurnal Hukum*, 8(1), 1. doi:10.20961/yustisia.v0ixx.26202
175. Gray, S. Th., & Liu, J. (2024). Operationalizing Exchange Rate Flexibility - February 2024. https://www.researchgate.net/publication/378475095_Operationalizing_Exchange_Rate_Flexibility_-_February_2024
176. Grundmann, S., & Badenhoop, N. (2023). Foreign currency loans and the foundations of European contract law – a case for financial and contractual crisis? *European Review of Contract Law*, 19(1), 1–36. doi:10.1515/ercl-2023-2002
177. Hagan, S. (2022). The IMF and the evolution of International Monetary and Financial Law. *Research Handbook on Law and Diplomacy*, 123–137. doi:10.4337/9781789908473.00016
178. Hemming, R., & Kochhar, K. (1990). "4 The Role of Fiscal and Monetary Policy in the Growth Process". In *Strategies for Structural Adjustment*. USA: International Monetary Fund. Retrieved Jul 10, 2024, from <https://doi.org/10.5089/9781557751478.071.ch004>
179. Hewson, J., & Sakakibara, E. (1975). The Impact of U.S. Controls on Capital Outflows on the U.S. Balance of Payments: An Exploratory Study. *IMF Staff Papers*, 1975(001), A002. doi:10.5089/9781451956405.024.A002
180. Höijer, R. (2008). The concept of institutional competition. *Institutional Competition*. doi:10.4337/9781848441231.00007
181. Höpner, M., & Spielau, A. (2021). Open access: Better than the euro? The European Monetary System (1979-1998). Is the European Union Capable of Integrating Diverse Models of Capitalism?, 16–29. doi:10.4324/9781003158455-2
182. Hossain, A. T., Masum, A.-A., & Saadi, S. (2024). The impact of geopolitical risks on foreign exchange markets: Evidence from the Russia–Ukraine war. *Finance Research Letters*, 59, 104750. doi:10.1016/j.frl.2023.104750

183. Hubert, P., & Mirza, H. (2019). The role of forward- and backward-looking information for Inflation Expectations Formation. *Journal of Forecasting*, 38(8), 733–748. doi:10.1002/for.2596
184. Huru, Dragos & Maria, Gherman. (2008). National currency instability. *Annals of Faculty of Economics*, 2, 161-163.
185. International Monetary Fund. (2003). "Chapter 40 Managing the Global Economy: The Role of Governance". In *Current Developments in Monetary and Financial Law*, Volume 2. USA: International Monetary Fund. doi:10.5089/9781589061767.072.ch040
186. Islam, R., & Islam, R. (2000). Should capital flows be regulated? A look at the issues and policies. *Policy Research Working Papers*. doi:10.1596/1813-9450-2293
187. Jackson, R. (2021). The purpose of policy space for developing and developed countries in a changing global economic system. *Research in Globalization*, 3, 100039. doi:10.1016/j.resglo.2021.100039
188. Jorgenson, D. W., & Vu, K. M. (2021). The G20 and the World Economy: Performance and Prospects. *Journal of Policy Modeling*, 43(4), 770–782. doi:10.1016/j.jpolmod.2021.02.006
189. Juhro, S. M., Siregar, R. Y., & Trisnanto, B. (2022). Exchange rate policy and Capital Flow Management. *Central Bank Policy Mix: Issues, Challenges, and Policy Responses*, 51–72. doi:10.1007/978-981-16-6827-2_4
190. Karakostas, E. (2021). The significance of the exchange rates: A survey of the literature. *Modern Economy*, 12(11), 1628–1647. doi:10.4236/me.2021.1211082
191. Khutorna, M., Zaporozhets, S., & Tkachenko, Y. (2021). Central Banks' digital currencies: World Trends and prospects in Ukraine. *Social Economics*, (61), 123–134. doi:10.26565/2524-2547-2021-61-12

192. Kolyada, T., & Mala, N. (2019). Impact of currency policy on the economic development of Ukraine. *Modern Economics*, 14(1), 97–101. doi:10.31521/modecon.v14(2019)-16
193. Kohler, K., & Stockhammer, E. (2022). Flexible exchange rates in emerging markets: Shock absorbers or drivers of endogenous cycles? *Industrial and Corporate Change*, 32(2), 551–572. doi:10.1093/icc/dtac036
194. Kryshchanovych, M., Vartsaba, V., Kurnosenko, L., Munko, A., & Chepets, O. (2023). Development of Public Management of financial and economic security in modern conditions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(48), 258–267. doi:10.55643/fcaptp.1.48.2023.3958
195. Lemishovskyi, V., & Dumych, N. (2024). Features of inflation processes in Ukraine: Problems and causes. *Journal of Lviv Polytechnic National University. Series of Economics and Management Issues*, 8(1), 107–121. doi:10.23939/semi2024.01.107
196. Luther, W. J. (2019). Four principles for a base money regime. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.3478341
197. Lypnytskyi, D., & Lypnytska, P. (2022). Money supply impact on investment and GDP: Statistical analysis. *Economy of Industry*, 1(97), 89–102. doi:10.15407/econindustry2022.01.089
198. Makohon, V., & Adamenko, I. (2023). Financial policy of the state in the system of economic development. *University Economic Bulletin*, (56), 193–200. doi:10.31470/2306-546x-2023-56-193-200
199. Mancera, M., Volcker, P. A., & Godeaux, J. (1991). "Session III Role of Regulation and Supervision of the Central Bank". In *Perspectives on the Role of a Central Bank*. USA: International Monetary Fund. doi:10.5089/9781557752062.071.ch003

200. Meier, H. B., Marthinsen, J. E., Gantenbein, P. A., & Weber, S. S. (2023). Swiss national bank and Swiss Franc's role in Global Financial Markets. *Swiss Finance*, 335–409. doi:10.1007/978-3-031-23194-0_7
201. Nordin, F., & Raval, A. (2022). The making of marketing decisions in modern marketing environments. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.4063638
202. Odaye, W. G. (2023). Effects of economic policy on firm performance in developed and developing countries. *Theoretical Economics Letters*, 13(01), 169–182. doi:10.4236/tel.2023.131010
203. Ozeki, Y., & Tavlas, G. S. (1992). "II The Theory of International Currency Use". In *The Internationalization of Currencies*. USA: International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781557751973.084.ch002>
204. Parker, D. (2002). Economic regulation: A review of issues. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 73(4), 493–519. <https://doi.org/10.1111/1467-8292.00202>
205. Peng, X. (2015). Balance of payments. *Financial Theory*, 453–477. doi:10.1142/9781938134326_0018
206. Peters, B. G., Pierre, J., & Randma-Liiv, T. (2010). Global Financial Crisis, public administration and governance: DO new problems require new solutions? *Public Organization Review*, 11(1), 13–27. doi:10.1007/s11115-010-0148-x
207. Podorozhnyi, E., Sirokha, D., & Komirchyi, P. (2017). The problem of legal regulation of the operation of the over-the-counter (OTC) currency market (forex) in Ukraine and the EU. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(5), 367–375. doi:10.30525/2256-0742/2017-3-5-367-375
208. Puhach, S., Lazhnik, V., & Mandryk, I. (2023). Spatial features of trade in goods between Ukrainian regions and France. *European Journal of Geography*, 14(1), 47–60. doi:10.48088/ejg.s.puh.14.1.47.60

209. Reeves, M., & Deimler, M. (2015). Adaptability: The New Competitive Advantage. In *Own the Future* (19–26). Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc. doi:10.1002/9781119204084.ch2
210. Rybakova, T. (2020). The instruments of currency regulation of foreign economic activity. *University Economic Bulletin*, (47), 127–135. doi:10.31470/2306-546x-2020-47-127-135
211. Sadil, V., & Sipko, J. (2021). The International Monetary System: New evidence concerning a transition to multipolarity. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*, 29(2). doi:10.46585/sp29021289
212. Stetsiuk, B., Slyvka, O., & Bashynskiy, O. (2018). The legal framework for the implementation of currency regulation in some foreign countries and in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(1), 358–365. doi:10.30525/2256-0742/2018-4-1-358-365
213. Sudjono. (2024). The effect of financial globalization on economic instability: The case of the global financial crisis. *Journal of Law and Sustainable Development*, 12(1). doi:10.55908/sdgs.v12i1.3155
214. Tagliapietra, S., & Trasi, C. (2024). How should Europe think about economic security? *Intereconomics*, 59(2), 88–91. doi:10.2478/ie-2024-0019
215. Tereshchenko, O. (2022). Currency market and mechanisms of its regulation in the system of economic security of the State. *Three Seas Economic Journal*, 3(1), 182–188. doi:10.30525/2661-5150/2022-1-26
216. Todorov, I., & Tsvetkov, T. (2023). Inflation under a currency board: The Bulgarian experience. *International Scientific Conference – EMAN 2023: Vol 7. Conference Proceedings*. doi:10.31410/eman.2023.51
217. Tokarski P. (2024). The Euro in a World of Dollar Dominance Deutsch. Between Strategic Autonomy and Structural Weakness. <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2024RP02/>

218. Utouh, H. (2024). The impact of trade liberalization on the performance of Tanzania's export sector – A time series analysis from 1980 to 2019. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 23(1), 25–42. doi:10.22630/aspe.2024.23.1.3

219. Vdovichena, L. I., & Pylyp, V. V. (2021). Substantive properties of the method of currency-legal regulation. *Scientific Journal of Public and Private Law*, (6), 77–82. doi:10.32844/2618-1258.2021.6.13

220. Waller, C. J., & Curtis, E. S. (2003). Currency restrictions, government transaction policies and Currency Exchange. *Economic Theory*, 21(1), 19–42. doi:10.1007/s00199-002-0271-1

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових виданнях, включених до
Переліку наукових фахових видань України*

1. Кочура С.В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 36/2023, с.266-271 URL <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7810917>
2. Кочура С.В. Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні. журнал «Актуальні питання у сучасній науці (серія «Право»», випуск № 7 (25), 2024 рік, с.376-386 URL [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-376-385](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-376-385)
3. Кочура С.В. Валютні обмеження як засіб підвищення ефективності валютного регулювання у якості складової системи національної безпеки держави. журнал «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, випуск № 1, 2024 рік, с.84-89 URL <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-15>
4. Кочура С.В. Валютні обмеження та валютний нагляд у механізмі валютного регулювання в Україні: найважливіші аспекти. Журнал «Академічні візії», Львівський університет бізнесу та права, випуск № 38, 2024 рік, с.1-7 URL <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557723>

*Публікації, які засвідчують апробацію
матеріалів дисертації*

5. Кочура С.В. Адаптивність як детермінанта державно-правового механізму регулювання валютних відносин. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права», Дніпровський національний університет ім.О.Гончара, м.Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року, с.26-28
6. Кочура С.В. Правові основи регулювання валютних правовідносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку», Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру НАН України, м.Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 року, с.114-117 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/IntScRes-Kyiv-Apr2023_v2.pdf
7. Кочура С.В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання валютних правовідносин. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі» Інститут інноваційної освіти Науково-навчального центру Національної академія наук України, Київ-Запоріжжя, 23–24 червня 2023 року, с.52-55 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/ScStrCEEur-Kyiv-June2023_v2.pdf

Акти впровадження

ПОГОДЖЕНО

Проректор
з наукової роботи Дніпровського
національного університету імені
Олесея Гончара

_____ Олег МАРЕНКОВ
" " _____ 2025 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

В.о. проректора з науково-педагогічної
роботи Дніпровського національного
університету імені Олесея Гончара

_____ Ірина ГУК
_____ 2025 р.

А К Т

" 07 " 05 2025 р.

№ 001/1

впровадження у науково-дослідну роботу Дніпровського національного
університету
імені Олесея Гончара результатів дисертаційного дослідження
Кочури Сергія Вікторовича на тему «Державно - правовий механізм
регулювання валютних відносин» на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

Голови комісії:
Сачко О.В.

т.в.о. декана юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олесея Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:

Алексєєнко І.Г.

завідувач кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олесея
Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

Лахова О.В.

доцент кафедри адміністративного і
кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олесея Гончара, к.ю.н.,
доцент

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційного дослідження
аспіранта Дніпровського національного університету імені Олесея Гончара

Кочури Сергія Вікторовича з теми «Державно - правовий механізм регулювання валютних відносин», використовуються у науково-дослідній діяльності Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, а саме у процесі наукового дослідження за науково-дослідною темою кафедри цивільного, трудового та господарського права «Виявлення особливостей та удосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0122U001411) було подано для ознайомлення та подальшого використання матеріалів, в яких викладено основні положення дисертації Кочури С.В.:

1. Кочура С.В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин, Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична, випуск № 36/2023, с.266-271 URL <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7810917>
2. Кочура С.В. Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні, Актуальні питання у сучасній науці (серія «Право»), випуск № 7 (25), 2024 рік, с.376-386 URL [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-376-385](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-376-385)
3. Кочура С.В. Валютні обмеження як засіб підвищення ефективності валютного регулювання у якості складової системи національної безпеки Держави, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, випуск № 1, 2024 рік, с.84-89 URL <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-15>
4. Кочура С.В. Валютні обмеження та валютний нагляд у механізмі валютного регулювання в Україні: найважливіші аспекти, Академічні візії, випуск 38, 2024 рік, с.1-7 URL <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557723>
5. Кочура С.В. Адаптивність як детермінанта державно-правового механізму регулювання валютних відносин, Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права», м. Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року, с.26-28

6. Кочура С.В. Правові основи регулювання валютних правовідносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку», м. Запоріжжя, 28–29 квітня 2023 року, с.114-117 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/IntScRes-Kyiv-Apr2023_v2.pdf

7. Кочура С.В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання валютних правовідносин. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі», Київ-Запоріжжя, 23–24 червня 2023 року, с.52-55 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/ScStrCEEur-Kyiv-June2023_v2.pdf

Голова комісії:

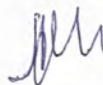
Т.в.о. декана юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
д.ю.н., професор

Олександр САЧКО

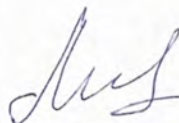
Члени комісії:

Завідувач кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
д.політ.н., к.ю.н. професор

Ігор АЛЕКСЕЄНКО

Доцент кафедри адміністративного і
кримінального права юридичного
факультету Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара, к.ю.н., доцент

Олена ЛАХОВА

ПОГОДЖЕНО

Проректор
з наукової роботи Дніпровського
національного університету імені
Олесея Гончара

Олег МАРЕНКОВ
" " 2025 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

В.о. проректора з науково-педагогічної
роботи Дніпровського національного
університету імені Олесея Гончара

Натація ЖУК
" " 2025 р.

А К Т

" 07 " 05 2025 р.

№ 001/2

впровадження у освітній процес Дніпровського національного університету
імені Олесея Гончара результатів дисертаційного дослідження
Кочури Сергія Вікторовича на тему «Державно - правовий механізм
регулювання валютних відносин» на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:

Голови комісії:
Сачко О.В.

т.в.о. декана юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олесея Гончара, д.ю.н., професор

Членів комісії:

Алксесенко І.Г.

завідувач кафедри цивільного, трудового та
господарського права Дніпровського
національного університету імені Олесея
Гончара, д.політ.н., к.ю.н. професор

Лахова О.В.

доцент кафедри адміністративного і
кримінального права юридичного
факультету Дніпровського національного
університету імені Олесея Гончара, к.ю.н.,
доцент

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційного дослідження аспіранта
Дніпровського національного університету імені Олесея Гончара Кочури Сергія Вікторовича з
теми «Державно - правовий механізм регулювання валютних відносин», використовуються у

навчальному процесі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, зокрема при підготовці навчально-методичного комплексу дисциплін «Актуальні питання правового регулювання валютних правовідносин», «Актуальні питання валютного законодавства», «Господарське право» та при розробці навчальних посібників, підручників, тощо

Результати дисертаційного дослідження використовувались при підготовці до семінарських занять за темами: «Валютні відносини: суть, об'єкти, суб'єкти», «Органи валютного нагляду та їх повноваження», «Методи валютного регулювання», «Юридична відповідальність за порушення валютного законодавства».

Крім того студентам рекомендовано у процесі підготовки до семінарських занять використовувати як джерела літератури наукові публікації Кочури С.В., в яких відображено результати дисертаційного дослідження на тему «Державно - правовий механізм регулювання валютних відносин».

Зокрема, в межах теми були опубліковані наступні наукові статті та тези доповідей Кочури С.В.:

1. Кочура С.В. Нормативно-правові засади регулювання валютних правовідносин. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична, випуск № 36/2023, с.266-271 URL <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7810917>
2. Кочура С.В. Організаційна та функціональна складові державно-правового механізму регулювання валютних відносин в Україні. Актуальні питання у сучасній науці (серія «Право»), випуск № 7 (25), 2024 рік, с.376-386 URL [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-376-385](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-376-385)
3. Кочура С.В. Валютні обмеження як засіб підвищення ефективності валютного регулювання у якості складової системи національної безпеки Держави. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, випуск № 1, 2024 рік, с.84-89 URL <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-15>
4. Кочура С.В. Валютні обмеження та валютний нагляд у механізмі валютного регулювання в Україні: найважливіші аспекти. Академічні візії, випуск 38, 2024 рік, с.1-7 URL <https://doi.org/10.5281/zenodo.14557723>
5. Кочура С.В. Адаптивність як детермінанта державно-правового механізму регулювання валютних відносин. Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права», м. Дніпро, 07-08 жовтня 2022 року, с.26-28
6. Кочура С.В. Правові основи регулювання валютних правовідносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку», м.Запоріжжя, 28–29

квітня 2023 року, с.114-117 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/IntScRes-Kyiv-Apr2023_v2.pdf

7. Кочура С.В. Теоретико-методологічні основи державного регулювання валютних правовідносин. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі», Київ-Запоріжжя, 23-24 червня 2023 року, с.52-55 URL https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/ScStrCEEur-Kyiv-June2023_v2.pdf

Голова комісії:

Т.в.о. декана юридичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
д.ю.н., професор

Олександр САЧКО

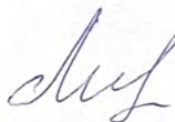
Члени комісії:

Завідувач кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
д.політ.н., к.ю.н. професор

Ігор АЛЕКСЕЄНКО

Доцент кафедри адміністративного і
кримінального права юридичного
факультету Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара, к.ю.н., доцент

Олена ЛАХОВА